

ortadoğu analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Haziran 2022 • Cilt: 13 • Sayı: 114 • Fiyatı: ₺ 20

DEMOKRATİKLEŞEMEYEN
DEMOKRASİ: KONGO ÖRNEĞİ

DR. VOLKAN İPEK

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'NDE
MUHAMMED BİN ZAYİD DÖNEMİ

GÖKHAN ERELİ

LÜBNAN'DA YENİ PARLAMENTO:
BİLEŞENLERİ NELER VE NE YAPILMALI?

RANA TABBARA

ORTADOĞU'DA REFORM VE
DÖNÜŞÜM KRİZİ:
GİRİŞİMLER VE
ENGELLER

ORSAM RÖPORTAJ
DR. CAROLE NAKHLE

ABDENNOUR TOUMI

ARAP BAHARI'NDA
ÜÇÜNCÜ DALGA MI?

PROF. DR. AHMET UYSAL

TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ENDİŞELERİ VE
NATO'NUN GENİŞLEME PROJESİYONU

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

ISSN 1398-7541

177 388 75400

WWW.ORTADOĞUANALIZ.COM

Jorsamort

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20 www.orsam.org.tr [f](#) [in](#) [t](#) [v](#) orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına

Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün

Prof. Dr. Mehmet Şahin

Prof. Dr. Meliha Altunışık

Prof. Dr. Tayyar Arı

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Prof. Dr. Muhittin Ataman

Prof. Dr. Mahir Nakip

Prof. Dr. Muhsin Kar

Prof. Dr. Kemal İnat

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Doç. Dr. Göktuğ Sönmez

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekin Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3

Çankaya / Ankara

Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara

Telefon : +90 312 341 52 39

Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 13, Sayı 114, Haziran 2022

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 30 Mayıs 2022

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2022 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizler ile ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 114. sayısı ile karşınızda olmaktan memnuniyet duyuyoruz. Bu sayımızda Ortadoğu ve Afrika bölgesinde reform-demokratikleşme çabalarında ortaya çıkan engelleri irdelemeyi amaçladık. Bölgede yaşanan sismik toplumsal hareketler ve devrim temelli gelişmelere rağmen reform, demokratikleşme ve liberalleşme adımlarının başarısızlığa uğraması akademik ilginin de odağını oluşturmaktadır. Bu nedenle 114. sayımızı bu özel ve gerekli ilgi üzerine inşa ettik. Bu çerçevede Batı'nın Ortadoğu'da reform-demokratikleşme girişimlerini destekleme konusundaki krizlerine ve şu ana kadar bölgede yaşanan bu yöndeki "dalgalara" ve engellere ilişkin güçlü analizlere yer verdikten sonra Afrika'da reform sürecindeki sancılar Kongo, Körfez'deki reform girişimleri Katar ve Levant bölgesinde bu yöndeki gelişmeler ise Lübnan'daki seçimler üzerinden anlamlandırılmaktadır.

Kapak konumuzun yanı sıra Ortadoğu'daki bölgesel aktörlerin pozisyonları ve kırılğan-mezhepsel demokrasi serüveni açısından önemli olan Lübnan'daki seçimleri de Ortadoğu Analiz olarak dikkatli şekilde takip ettiğimizi ve sahadan önemli detayları bu sayımızda sizlere ulaştırmaya çalıştığımızı söyleyebiliriz. Bu bağlamda hem Türkiye'den hem de Lübnan'dan bu gelişmeleri takip eden önemli isimlerin parlamento seçimleri sonrasında Lübnan'daki olası gelişmelere ilişkin değerlendirmelerine yer vermiş bulun-

maktayız. Bu analizlerin yanı sıra Türkiye'nin NATO'nun genişleme stratejisindeki önemi ve bunun Ortadoğu bölgesi için anlamını irdeleyen çalışmamız da mevcuttur. Dergimizin temel konularından olan Irak merkezli gelişmeler kapsamında Kuzey Irak ile Irak yönetimi arasında bir süredir devam eden petrol ihracatı ve gelirleriyle ilgili meseleye ilişkin kayda değer bir görüşü bulabilirsiniz. Ayrıca Ortadoğu bölgesindeki reform-demokratikleşme çabalarında diğer bir engel olarak da tanımlanabilecek silahlı aktörler meselesinin analiz edildiği dikkat çekici araştırmalardan da faydalanabilirsiniz.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da Mayıs ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, kapak konusuyla ilişkili önemli bir figürün biyografisi ve bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat gibi kıssalar yer almaktadır. Biyografi kısmında Suriye muhalefetine öncülük eden önemli isimlerden ve Arap dünyasında reform çabalarını destekleyen Suriyeli akademisyen Bassma Kodmani'nin hayatı ve faaliyetleri incelenmiştir. Kodmani, hem bu bölgede var olan değişim çabalarını hem de bu çabalara yönelik güçlü engelleri anlama açısından sembolik bir isimdir. Yine Ukrayna işgali sonrasında beliren enerji sorunu ve Ortadoğu'ya olası etkileri konularını, bu alanda etkin çalışmaları bulunan Lübnanlı akademisyen ve Londra merkezli Crystol Energy'nin kurucusu Dr. Carole Nakhle ile mülakat kısmında sizlerin ilgisine sunmaktayız.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Haziran 2022 Cilt:13 Sayı:114

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

08 Arap Baharı'nda Üçüncü Dalga mı? / Prof. Dr. Ahmet Uysal

KAPAK DOSYASI

22 Arap Baharı Sonrası Başarısız Devlet Mekanizmaları ve Devlet Dışı Silahlı Aktörler / Doç. Dr. Göktuğ Sönmez

28 Demokratikleşmeyen Demokrasi: Kongo Örneği / Dr. Volkan İpek

34 Rantiyer Devletin Reform-Liberalleşme Çabaları: Katar Örneği / Kübra Muriç

38 Bir Seçimin Anatomisi: Karanlık ve Umudun Ortasında / A. Selcan Özdemirci Cinal

BÖLGESEL GELİŞMELER

44 Birleşik Arap Emirlikleri'nde Muhammed bin Zayid Dönemi / Gökhan Erel

48 Lübnan'da Yeni Parlamento: Bileşenleri Neler ve Ne Yapılmalı? / Rana Tabbara

52 Parlamento Seçimlerinin Ardından Lübnan / Sohaib Johar

56 İKBY-Bağdat Arası Enerji Çekişmesi / Adil Zineelabdin

KAPAK DOSYASI

BATI İTTİFAKININ KRİZİ
VE ORTADOğU'YA
YANSIMALARI

Dr. Tamer Kaşıkçı

18

TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ENDİŞELERİ VE
NATO'NUN GENİŞLEME
PROJEKSİYONU

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

14

RÖPORTAJ

66

Abdenmour Toumi

Dr. Carole Nakhle:

ORTADOĞU VE KUZAY AFRIKA'NIN
DOĞAL KAYNAK ZENGİNLİĞİ,
GÜÇLÜ EKONOMİLERE VE
SOSYO-POLİTİK SİSTEMLERE
EVRİLEMEMİŞTİR

BİYOGRAFİ

BASSMA KODMANI:
SURIYELİ MUHALİFLERİN
SÜRGÜNDEKİ YÜZÜ

Recep Tayyip Teke

70

08

22

28

34

44

56

ORTADOĞU'DA YENİ TİP
DEVLET DIŞI SİLAHLI AKTÖR
OLARAK WAGNER

Kyryll Sturmak

60

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Mayıs 2022

- Irak'ın Anbar kentinde Ayn el-Esed Hava Üssü yakınlarına 2 füze düştüğü açıklandı. Olayda can kaybı yaşanmadı.
- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Devlet Başkanı Şeyh Halife bin Zayid el-Nahyan'ın Diploması Danışmanı Enver Gargaş, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Suudi Arabistan ve BAE ziyaretlerinin "bölge yararına olumlu bir adım" olduğunu belirtti.

3 Mayıs 2022

- Mali'deki cunta yönetimi, Fransa ile yapılan savunma alanındaki iş birliği anlaşmalarını feshettiklerini duyurdu.
- Irak Savunma Bakanlığı, ordu ve polis güçlerinin, dün terör örgütü PKK'ya bağlı Sincar Savunma Birlikleri (YBŞ) unsurları ile Irak Ordusu arasında çıkan çatışmanın ardından Musul'un Sincar ilçesinde durumu kontrol altında tuttuğunu duyurdu.

5 Mayıs 2022

- İsrail yönetimi, İsrail Bağımsızlık Günü'nü kutlamak bahanesiyle el-Halil şehrindeki Harem-i İbrahim Camisi'ne İsrail bayrağı astı.
- Lübnan Başbakanı Necip Mikati, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin Lübnan'ı yalnız bırakmayacaklarını söyledi.
- Irak hükümeti ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasında imzalanan Sincar Anlaşması'nın ardından, Irak Ordusu ile terör örgütü PKK arasında çatışmalar arttı.

2 Mayıs 2022

- Birleşmiş Milletler (BM), Yemen'deki mayınların ülkenin birçok bölgesinde büyük tehdit oluşturduğunu açıkladı.
- Lübnan Başbakan Yardımcısı Saade eş-Şami, ülkesinin Mısır'dan gaz ithalatı için ABD'den yardım talep ettiğini duyurdu.
- Tunus Cumhurbaşkanlığı, 25 Temmuz'da yapılacak referandumun ülkenin yeni anayasasını belirleyeceğini bildirdi.

4 Mayıs 2022

- İran'da İsrail adına casusluk yaptığı iddiasıyla idama mahkûm edilen İran-İsveç çifte vatandaşı akademisyen Ahmed Rıza Celali'nin cezasının 21 Mayıs'a kadar infaz edileceği bildirildi.
- Yemen Başkanlık Konseyi, ülkede BM girişimiyle yaklaşık bir ay önce başlatılan ateşkesin kalıcı hâle gelmesini desteklediklerini duyurdu.

6 Mayıs 2022

- Irak'ta terör örgütü PKK'nın Türkiye sınırı yakınına döşediği mayın iki turistin yoldan geçtiği sırada patladı. Patlamada yaralanan Danimarkalı turistlerden biri olay yerinde hayatını kaybetti.
- Avrupa Birliği (AB) ve BM, işgal altındaki Batı Şeria'da yer alan Mesafir Yata bölgesinin statüsüyle ilgili bölgedekilerin zorla tahliyesinin yolunu açan İsrail yargı kararına tepki gösterdi.

7 Mayıs 2022

- Mısır'da Süveyş Kanalı'nın doğusuna düzenlenen terör saldırısında 11 asker hayatını kaybetti. Saldırganlar, kanalın doğusundaki su sevkiyat istasyonunu hedef aldı.
- Afganistan'daki Taliban geçici hükümeti kadınlara "örtünme" zorunluluğu getirirken, çarşaf ya da burka giyebileceklerini açıkladı.
- Yemen'de nisan ayı başında ilan edilen ateşkes ikinci kez ihlal edildi. Yemen Ordusu, ülkenin kuzeyindeki Sada kentinde İran destekli Husilere ait insansız hava araçlarının düşürüldüğünü duyurdu.

9 Mayıs 2022

- İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Hatibzade, ABD'nin yaptırımlar nedeniyle İran halkının uğradığı zararı karşılama hâlinde Viyana'daki nükleer müzakerelere dönerek anlaşmayı imzalayacaklarını söyledi.
- Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Abdullah Fermacu, ülkede 15 Mayıs'ta yapılacak cumhurbaşkanlığı seçiminde 2. dönem için adaylığını açıkladı.
- Filistin Sağlık Bakanlığı, İsrail güçlerinin 2022 yılının başından bu yana işgal altındaki Batı Şeria ve abluka altındaki Gazze Şeridi'nde Filistinli 50 sivil öldürdüğünü duyurdu.

11 Mayıs 2022

- El-Cezire (Al-Jazeera) televizyon kanalının Filistinli kadın muhabiri Şirin Ebu Akile, işgal altındaki Batı Şeria'nın Cenin mülteci kampında, İsrail askerleri tarafından açılan ateş sonucu hayatını kaybetti. Katar Dışişleri Bakanlığı, söz konusu muhabirin yaşamını yitirmesini "devlet himayesinde yapılan İsrail terörü" olarak niteledi.
- İsrail Parlamentosunda (Knesset) 6 sandalyesi olan Ortak Arap Listesi, muhalefetin sunduğu meclisin feshedilmesi için bugün yapılacak ilk oylamada "evet" oyu kullanacağını duyurdu.

8 Mayıs 2022

- İsrail, Batı Şeria ile Gazze Şeridi arasındaki geçişlerde uygulanan kapsamlı kapatmayı üst üste ikinci kez olmak üzere, 9 Mayıs Pazartesi gününe kadar uzatma kararı aldı.
- Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdulaziz bazı tıbbi tetkikler yaptırmak amacıyla hastaneye yatırıldı.
- İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Amir Abdullahiyan, Ukrayna ve Rusya arasındaki siyasi görüşmelerin savaşı durdurması ve ateşkesi sağlaması gerektiğini söyledi.

10 Mayıs 2022

- Kuveyt Emiri Şeyh Nevaf el-Ahmed el-Cabir es-Sabah, Şeyh Sabah el-Halid el-Hamed başkanlığındaki hükümet tarafından geçen ay sunulan istifayı kabul etti. Başbakan ve bakanlar yeni hükümet kuruluncaya kadar görevlerine devam edecek.
- Somali'de cumhurbaşkanlığı seçimleri için şimdiye kadar 1'i kadın, 32 aday kayıt yaptırdı.

12 Mayıs 2022

- İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, başkent Tahran'da bir araya geldiği Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamed el-Sani ile ikili ekonomik ve siyasi ilişkiler, Yemen krizi, Irak, Suriye, Afganistan ve İsrail-Filistin meselelerini ele aldı.
- İsrail Parlamentosundaki Ortak Arap Listesi, kararını değiştirerek hükümete yeniden destek verme kararı aldı.

13 Mayıs 2022

- BAE Devlet Başkanı Şeyh Halife bin Zayid el-Nahyan hayatını kaybetti. Vefatın ardından, Muhammed Bin Zayed el-Nahyan yeni devlet başkanı olarak seçildi.
- ABD Başkanı Joe Biden ve Ürdün Kralı 2. Abdullah, Beyaz Saray'da bir araya gelerek Filistin'de son günlerde tırmanan gerilimi görüştü ve iki devletli çözüm çağrısı yaptı.
- İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyen, ABD yönetiminin nükleer anlaşmaya dönüş yönünde karar alması ve taahhütlerine bağlı kalması halinde Viyana'da yapılan müzakerelerde "iyi ve güvenilir" bir anlaşmaya varılabileceğini belirtti.

16 Mayıs 2022

- Somali'de seçimlerin üçüncü turunda oyların çoğunluğunu alan Hasan Şeyh Mahmud, ülkenin yeni cumhurbaşkanı oldu.
- Irak'ta bağımsız milletvekilleri, yaşanan siyasi tikanıklığa çözüm olarak hükümet kurma girişimi ilan etti.
- Umman ile ABD Hava Kuvvetlerinin düzenlediği ortak hava tatbikatı başladı.

18 Mayıs 2022

- BM Irak Özel Temsilcisi Jeannine Hennis-Plasschaert, "Irak sokaklarının kanşmak üzere" olduğu uyarısında bulundu.
- İsrail'in 50 yıl aradan sonra Çad'a atadığı Büyükelçi Ben Bourgel, başkent Entemine'de Devlet Başkanı Muhammed İdris Debi İtno'ya güven mektubunu sundu.
- ABD Kara Kuvvetlerinin, 2019'da Suriye'nin Bağuz kentinde düzenlenen ve onlarca çocukla kadının öldürüldüğü hava saldırısına ilişkin soruşturmasından "operasyonda savaş hukukunun ihlal edilmediği" sonucu çıktı.
- Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, "Türkiye-ABD Stratejik Mekanizması"nın bakanlar düzeyindeki ilk toplantısı için ABD'nin New York kentinde bir araya geldi.

17 Mayıs 2022

- Afrika Birliği Dönem Başkanlığını yürüten Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall, Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Afrika'da yaşanan buğday ve gübre krizini çözmek üzere bu iki ülkeyi ziyaret edecek.
- Libya Başbakanı Abdulhamid Dibeybe, Türkiye ile ilişkileri değerlendirdi. Dibeybe, Türkiye'nin zor anlarda her zaman Libya'nın yanında olduğunu vurgulayarak Türkiye'yi örnek aldıklarını söyledi.
- Cezayir basını, Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun'un dün Ankara'da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile gerçekleştirdiği görüşmeye geniş yer verdi.

15 Mayıs 2022

- Lübnan'da 3 milyon 917 bin kayıtlı seçmenin oy kullanma hakkına sahip olduğu genel seçimler için oy verme işlemi başladı.

19 Mayıs 2022

- İsrail'de ana muhalefet partisi Likud'un, koalisyon-dan bir milletvekilinin daha ayrılması ve iktidarın milletvekili çoğunluğunu kaybetmesi üzerine meclisin feshedilmesi için teklif vermeye hazırlandığı belirtildi.
- Somali, BAE'nin ülkeye gizlice soktuğu için el konulan 9,6 milyon dolarını geri verdi.

20 Mayıs 2022

- Libya'da Fethi Başağa'nın başkent Trablus'a girme-siyle başlayan çatışmalar, ülkedeki tansiyonu daha da yükseltti.
- Afrika Boynuzu ülkelerinden Somali'de planlanan proje kapsamında Türkçe, önce başkent sonra ülke genelinde seçmeli ders olarak okutulacak.
- Suriye'deki savaş nedeniyle çeşitli bölgelerden kaçıp Türkiye sınırına yakın noktalara gelen Suriyeli aileler, İdlib'de yapımı tamamlanan briket evlere yerleştirildi.
- Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanı İsmail Demir, savunma sanayisi ürünlerine yönelik, İngiltere'nin Türkiye'ye uyguladığı ihracat kısıtlamalarının ortadan kalktığını duyurdu.
- G-7 maliye bakanları ve merkez bankası başkanları, Ukrayna için bu yıl 19,8 milyar dolarlık kaynak ayırdıklarını, gerekirse daha fazlasını yapmaya hazır olduklarını duyurdu.

- Fransa'da, Jean Castex ve hükümetinin istifa etmesinin ardından başbakanlık görevine getirilen Elisabeth Borne'un kurduğu kabine açıklandı.

22 Mayıs 2022

- İran'da devlet kurumlarının şeffaflığına ilişkin yasa tasarısı, aralarında İran Atom Enerjisi Kurumunun da bulunduğu 3 kurumun istisna tutulmasıyla mecliste kabul edildi.
- Filistin yönetimi ABD'nin "Yahudi üstünlükçü" bir örgüt olarak tanınan Kahane Chai'yi terör listesinden çıkarmasına tepki gösterdi.
- Finlandiya Dışişleri Bakanı Pekka Haavisto, terör örgütü PKK'nın Finlandiya'daki bağlantılarının daha yakından izleneceğine dair Türkiye'ye güvence verebileceklerini söyledi.

23 Mayıs 2022

- Irak Türkmen Cephesi'nin Kerkük'te düzenlenen 2. Olağan Kurultay'ında Hasan Turan yeniden başkan seçildi.
- İran'ın başkenti Tahran'da Devrim Muhafızları Ordusu mensubu bir albay, suikast sonucu öldürüldü. İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, resmî temaslarda bulunmak üzere ilk kez Umman'ı ziyaret etti. İki ülke arasında, petrol ve doğal gaz alanlarında iş birliğini içeren 12 anlaşma imzalandı.
- Libya açıklarında bir botta mahsur kalan 75 göçmenin kurtarıldığı duyuruldu.

24 Mayıs 2022

- Taliban geçici hükümeti, Afganistan'daki 3 havalimanının yer hizmetlerinin işletilmesi konusunda BAE ile anlaşma imzaladı.
- Cezayir Deniz Kuvvetleri, ülkenin batısında "2022 Kasırgası" adı altında askerî tatbikat gerçekleştirdi.
- İsrail Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Lior Haiat, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun ziyaretinin iki ülke ilişkilerinin yeniden ısınması açısından çok önemli olduğunu söyledi.

25 Mayıs 2022

- Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, resmî ziyaret kapsamında gittiği İsrail'in başkenti Tel Aviv'de İsrail-Türkiye İş Konseyi üyeleri ile buluştu. İsrail Dışişleri Bakanı Yair Lapid, Mevlüt Çavuşoğlu ile görüşmelerinin ardından, karşılıklı ortak Türkiye-İsrail ekonomik komisyon girişimini yeniden başlatmak için anlaşabıldıklarını söyledi.
- İran ile Rusya arasındaki ticaret hacmi, 2021'de bir önceki yıla göre yüzde 81 arttı.
- İran, Yunanistan'ın petrol taşıyan İran bayraklı gemiyi alıkoyması üzerine bu ülkenin Tahran'daki Maslahatgüzannı Dışişleri Bakanlığı'na çağırdı.

ARAP BAHARI'NDA ÜÇÜNCÜ DALGA MI?

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

“

Arap Baharı'nın ilk aşamasında bazı Körfez monarşileri desteklediği rejimlere mali yardımlar sağlayarak ve bu rejimlerin bazı yönetsel reformlar yapmasını önererek krizi atlmasına yardımcı olmuştur. Yeni bir dalga durumunda da bu rejimlere destek gelecektir. Özellikle yüksek petrol fiyatları sayesinde Körfez ülkelerinin mali yardım ve ucuz petrol desteği sağlamaları sürecektir. Ancak Arap Baharı öncesindeki şartlar bugün de ortaya çıkmıştır, özellikle petrol üretmeyen Arap ülkeleri yeniden ciddi sosyal ve siyasal patlamalara şahit olabilir.

”

Dünya Savaşıyla Osmanlı Devleti'nden koparılan Arap dünyası doğrudan

veya dolaylı olarak sömürgeleştirilmişti. Osmanlı parlamentosu yıkılırken bile ilan ettiği Misak-ı Milli ile Sykes-Picot Anlaşması ve Balfur Deklarasyonu'na karşı Arap topraklarının da bağımsız olmasını istiyordu. Ancak olaylar Sykes-Picot'un istediği şekilde gelişmiş ve bugün Ortadoğu diye anılan bölge sömürge yönetimleri arasında parçalanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arap toplumları siyasi bağımsızlığını kazansalar da tam bağımsız olmadıkları gibi parçalanmışlığı aşarak birleşmeyi sağlayamamışlardır. Parçalanmış ve Batı'ya bağımlı yapı büyük oranda günümüze kadar devam etmiş ve bölgenin sorunları çözülmeden yeni milenyumuna kadar gelinmiştir.

ORTADOĞU'DAKİ REFORM FIRSATLARI VE OTOKRAT REJİMLERİN TEPKİSİ

Arap dünyasında ister krallık, cumhuriyet adı altında ister diktatörlük adı altında olsun Batı'ya bağımlı rejimler içeride halkın beklentilerini karşılayamadığı için baskıcı yöntemlerle ve dış destekle ayakta ka-

labilmişlerdir. Suriye gibi Doğu Bloku'na yakın ülkeler de farklı değildir. Yeni dönemde halkların artan beklentisiyse demokrasi, kalkınma ve özgürlük ortamının sağlanmasıydı. Kalkınma için gerekli olan her şey, enerji kaynakları, sermaye, genç nüfus ve jeopolitik konumun getirdiği ticaret imkânları bölgede zaten hâlihazırda mevcuttur. Dünyanın en kritik bölgesinde çok önemli kaynaklara sahip Arap halklarının birleşmesi, bağımsız ve demokratik olması genel itibarıyla engellenmiştir. Bu konuda Batı ve Doğu kamplarının öncül aktörleri ve bölgedeki otoriter rejimler görüş birliği içinde olmuştur.

“

Batı ülkeleri geçmişte olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası süreçte de Arap halklarının demokratikleşme talebini görmezden gelmiş ve otoriter rejimleri desteklemeye devam etmiştir.

”

Bugüne kadar Arap dünyasında birçok demokratikleşme fırsatı kaçırılmıştır. İlk fırsat II. Dünya Savaşı'nı takiben kazanılan bağımsızlıktan sonra doğmuştu fakat Avrupa'daki sosyalist ve bazı faşist fikirlerden esinlenen Nasırcı ve Baasçı bazı aktörlerin demokratikleşme niyeti olmamıştır. Özellikle Cemal Abdünnasır popüler ve karizmatik figür olduğu için demokrasiye geçişi tercih etmemiş ve böylece Mısır halkı baskıcı yönetimde kalmıştır. Batıcılık ve bağımsızlık konusunda Körfez krallıklarıyla mücadele etmesine rağmen Nasır demokrasi karşıtlığında

Körfez'in monarşik rejimleriyle uzlaşmıştı. Suriye ve Irak'ta başa gelen Baas rejimleri de halkçı söylem benimsemesine rağmen halka yönetimi teslim etmeyi düşünmediler. Soğuk Savaş döneminde

Batı'ya yakın olan ülkelerden Mısır ve Ürdün gibi ülkeler de demokrasiye geçmeyi düşünmediler.

Arap dünyasında ikinci demokratikleşme fırsatı Soğuk Savaş'ın bit-

mesinden sonra 1990'larda Doğu Avrupa'da yaşanan demokratikleşme dalgasıyla gelişmiştir fakat bu dalga Ortadoğu'da destek görmemiştir. Batı ülkeleri geçmişte olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası

süreçte de Arap halklarının demokratikleşme talebini görmezden gelmiş ve otoriter rejimleri desteklemeye devam etmiştir. Üçüncü gelişmeye milenyumla birlikte 11 Eylül Saldırıları sonrasında, Amerikan yönetiminin Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesi gerektiğini düşünmesidir. Ancak bu sürecin Irak işgali ve Afganistan'ın kaosa evrilmesi ve bölgenin kendisinden kaynaklı sosyo-politik dinamikler yerine ABD'nin zorlaması yani dış müdahalesiyle olması bölgedeki anti-Amerikan ve anti-Batı tepkiyi haklı olarak güçlendirmiştir. Bölge halkları demokrasi-reform arayışını işgal ya da müdahale gibi süreçlerle değil kendi taleplerinin desteklenmesi yoluyla onaylamaktadır.

Ortadoğu'nun kritik ülkesi Mısır'da hâkim olan Hüsnü Mübarek yönetimi, ABD ve İsrail ile yakın ilişkilerini de kullanarak Batı, çıkarlarına uygun şekilde dış-iç politikasını dizayn ettiği için Mübarek yönetimini reform konusunda zorlamamıştır. Diğer taraftan 11 Eylül Saldırıları'ndan sonra ABD yönetici elitleri, Suudi Arabistan'ı Selefî hareketleri desteklemesi yüzünden eleştirmiştir. Bu rahatsızlığa rağmen George W. Bush yönetimindeki neo-muhafazakâr kadro İsrail'in de yardımlarıyla Mısır ve Suudi Arabistan'a baskıyı azaltmıştır. Bush yönetimi Libya lideri Muammer Kaddafi'ye bile el-Kaide ile mücadele kapsamında alan açmıştır. Afganistan ve Irak'ta demokrasi ihracı projesinin geri tepmesi, Bush'tan sonra gelen Demokrat Başkan Barack Obama'yı bile bölgede demokrasiyi ya da reform sürecini hararetle desteklemekten alıkoymuştur. Erken dönemde bu yönde çağrılar yapma-

sına rağmen Obama yönetimi, özellikle DAESH terörüyle birlikte klasik Batı çizgisine yani otoriter rejimler üzerinden bölgede siyaset yürütmeye geri dönmüştür.

ARAP BAHARI SÜREÇLERİ: BASKILANAN DÖNÜŞÜM VE REFORM TALEPLERİ

Parçalanmışlık ve siyasi baskıların yanı sıra Ortadoğu'da yaygın olan işsizlik, fakirlik ve göç gibi kalkınma sorunları 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nden sonra daha da belirginleşmiştir. Daha çok Avrupa ve Amerika'yı vuran kriz yüzünden petrolü olmayan ülkeleri turistler de tercih etmeyince ekonomik sorunlar daha fazla ortaya çıkmıştır. Ekonomisi tarım ve turizmle dayalı bölge ülkelerinin başında Mısır, Tunus ve Fas gelmekteydi. Yemen, Libya ve Suriye ise turistik bölgeleri olmasına rağmen daha fazla tarım odaklıydı.

2011 başında Tunus'ta patlak veren isyanlar, hızlıca aynı sorunları yaşayan Arap ülkelerine yayılmış ve bazı baskıcı yönetimleri devirmiştir. Petrol ve gazı bulunan Libya'daki Kaddafi yönetimi dış destekle devrilebilmişti. Tunus'un bölgesel ve küresel dengelerde sınırlı ağırlığı olduğu için isyanlar sonucunda Zeynel bin Ali yönetiminin düşmesi çok dikkat çekmemişti. Ancak gösteriler bölgenin en önemli ülkesi Mısır'a sıçrayınca Obama yönetimi de bir karar vermek zorundaydı. Obama ve Mısır Ordusu, bu büyük dalganın önünde durmak yerine bir anlamda kaptanı feda ederek gemiyi kurtarmaya yöneldiler. Geniş protestolar sonrasında daha önce oğlunu kendi yerine getirerek başkan yap-

mak isteyen ordu Mübarek'i indirip yönetimi 2011'de devraldı. Ordu, Mısır halkının demokrasi taleplerine kayıtsız kalmıyormuş gibi yaparak aslında eski düzene geçiş yolunu hazırladı ve halk oyuyla seçilen Muhammed Mursi yönetimini 2013'te yine bir askerî darbeyle devirdi.

Mısır'daki Abdülfettah el-Sisi darbesini Libya'da Halife Hafter darbesi ve Yemen'de Husi darbesi girişimleri takip etti. Suriye'de ise halk ayaklanmaları ve reform çabaları karşısında Beşar Esad rejimi Hizbullah, İran ve Rusya gibi aktörlerin ve "DAEŞ bahanesi"nin yardımı ile ayakta kalabildi. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Mısır gibi statükocu aktörler öncülüğünde demokrasi-reform dalgası kırılmak istendi. Donald Trump'ın ABD'de iktidara gelmesiyle de demokrasi karşıtı cephe daha güçlendi fakat Cemal Kaşıkçı cinayeti bu kampın gücünü sınırladı. Bu cinayetle İsrail ile kapsamlı normalleşmeyi de öngören Trump öncülüğündeki yeni Ortadoğu projesi rafa kalkmış oldu. Aynı şekilde Arap Baharı'na destek verdiği için cezalandırılmak istenen Katar da Türkiye ve bazı ülkelerin desteğiyle kuşatmayı kırdı.

2019 yılı Arap Baharı'nın kısmen canlandığı, rejimleri düşürmese de bazı yönetimleri ve politikalarını sarstığı bir yıl olmuştur. Sudan, Cezayir, Irak ve Lübnan'daki protestolarla gelen kısmi değişim, Arap Baharı'nın ilk aşamasına kıyasla daha barışçıl yöntemlerle olmuştur. Ayrıca bu ülkeler birinci dalğadan fazla etkilenmeden çıkmışlardı. Örneğin Cezayir, 1990'lar-daki iç karışıklığın yaraları taze

olduğu ve bazı iyileştirmeler yapıldığı için devrim sürecine girmeyi tercih etmemiştir. Dolayısıyla, ikinci dalga halk gösterileri Cezayir'de hükümeti düşürmüş ve halkın çıkarlarına daha duyarlı bir ekibin yönetime gelmesine yol açmıştır. Sudan ise bölünmeden dolayı ortaya çıkan faturayı ağır ve geç ödemiştir. Halk dış desteği arkasına alarak Ömer Beşir yönetimini devirmiştir.

“

Körfez'den gelen desteğin kesilmesi, savaşın yıkımı ve Esad rejimine yönelik ABD ambargoları, Hizbullah kontrolündeki Lübnan ekonomisini çok zorlamıştır. Buna karşı yapılan yaygın protestolar Lübnan'da hükümeti istifaya zorlamışsa da durum çok değişmemiştir. Bu süreçler söz konusu ülkeleri derinden etkilemese de değişim için kapı aralanmış ve mücadele sürmektedir.

”

Lübnan ise Suriye iç savaşının faturasını ağır ödeyen ülkelerin başında gelmektedir. Suriye savaşına müdahale eden Hizbullah, İran desteğiyle ülkede büyük oranda kontrolü ele geçirmiştir. Bu yüzden Körfez'den gelen desteğin kesilmesi, savaşın yıkımı ve Esad rejimine yönelik ABD ambargoları, Hizbullah kontrolündeki Lübnan ekonomisini çok zorlamıştır. Buna karşı yapılan yaygın protestolar Lübnan'da hükümeti istifaya zorlamışsa da durum çok değişmemiştir. Bu süreçler söz konusu ülkeleri derinden etkilemese de değişim için kapı aralanmış ve mü-

cadele sürmektedir. Diğer bir ifadeyle 2019'da başlayan süreç Arap Baharı'nın daha barışçıl ikinci turu olarak görülebilir. Koronavirüs salgınıyla dünya ekonomileri gibi tüm Arap ülkeleri de sıkıntı yaşamıştır. Maske, oksijen makineleri ve aşı eksikliği gibi sağlık hizmetlerinin eksik olmasının yanında, ülkelerin aldığı tam kapanma kararları Arap ekonomilerini sarsmıştır. Tam kapanma kararları özellikle Tunus, Mısır, BAE gibi turistik ülkelerin gelir kaynaklarını

çok daraltmıştır. Petrol fiyatlarının düşmesiyle hem petrol ülkelerini hem de orada çalışan veya oralar-
dan yatırım alan diğer Arap ülke-
lerini olumsuz etkilemiştir. Körfez
ülkelerinin yabancı çalışanlarını
geri göndermesi de Mısır ve Lübnan
gibi Körfez ülkelerine işçi gön-
deren ülkelere ayrı yük oluştur-
muştur.

Koronavirüsün etkileri bitmeden
Rusya'nın Ukrayna işgali ortaya
çıkmıştır. Bu savaş, gıda ve petrol

fiyatlarını artırarak dünya ekono-
milerini olumsuz etkilemiştir. Dün-
yadaki buğday ihracatının dörtte
birini sağlayan Rusya ve Ukrayna'daki
aksama Arap ülkelerini
daha çok etkilemektedir. Mesela,
Mısır buğday ihtiyacının yüzde
70'ini Rusya ve Ukrayna'dan sağ-
lamaktadır ve sübvansede edilerek
halka ucuz buğday vermektedir.
Gıda ve petrol fiyatlarının artması
ülkede ciddi ekonomik ve sosyal
sıkıntıları beraberinde getirmek-
tedir. Benzer durum Tunus ve

Lübnan için de geçerlidir. Lübnan'da
savaştan önce 2019'dan bu yana gıda
fiyatları zaten yüzde bin artmıştı.
Suriye ve Yemen'de durum çok daha
vahim durumdur. Bu ülkeler buğday ve
gıda satın alacak kaynak bulamamakta
ve açlığa yakın yoksulluk yaşamaktadır.
Fiyatların artması yanında Rusya ve
Ukrayna'dan hububat nakliyatında zorluk
yaşanmaktadır çünkü savaş dolayısıyla
Rusya kendi üretimini satmaya pek
yanaşmadığı gibi, Ukrayna'nın satışına
da engel olmaktadır. Savaş yüzünden
bu yılki ürünlerin hasadının yapılamaması
da ihtimal dâhilinde olunca dünyada gıda
tedariki ciddi kaygı uyandırmaktadır.

Petrolü olmayan Ürdün ve Fas krallıkları da
ekonomik olarak zor durumdadır. Yardım
azaltsalar da Körfez krallıkları, dayanışma
içinde bu ülkeleri kollamaktadır. Arap
Baharı'nın ilk aşamasında bazı Körfez
monarşileri desteklediği rejimlere mali
yardımlar sağlayarak ve bu rejimlerin bazı
yönetimsel reformlar yapmasını önererek
krizi atlattırmasına yardımcı olmuştur.
Yeni bir dalga durumunda da bu rejimlere
destek gelecektir. Özellikle yüksek petrol
fiyatları sayesinde Körfez ülkelerinin mali
yardım ve ucuz petrol desteği sağla-
maları sürecektir. Ancak Arap Baharı
öncesindeki şartlar bugün de ortaya
çıkıştır, özellikle petrol üretmeyen Arap
ülkeleri yeniden ciddi sosyal ve siyasal
patlamalara şahit olabilir. Sonuç olarak
bölgedeki reform-demokratikleşme sancıları
sürmekte ve bu sancuların farklı gelişmelere
ne zaman evrileceğiyle belirsizliğini
korumaktadır. ■

TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK ENDİŞELERİ VE NATO’NUN GENİŞLEME PROJEKSİYONU

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı **ORSAM**

“

PKK terör örgütü ve türevlerinin/üyelerinin faaliyetlerine kendi ülkelerinde “izin vermesi”, Türkiye’nin İsveç’in ve Finlandiya’nın NATO üyeliğine karşı çıkmasına sebebiyet vermektedir.

”

Türk dış politikasına yönelik son dönemde batıdan, kuzeyden ve güneyden istikrarsızlaştırıcı hamleler gelmeye devam etmektedir. Batıda Yunanistan ile Türkiye arasında adalar sebebiyle meydana gelen askerî/siyasi gerginlik ve bununla birlikte kuzeyde Rusya’nın Ukrayna’yı işgali, Türkiye’nin güvenliğinde Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütünün (NATO) rolünü yeniden tartışmaya açtı. Bunun yanında güneyindeki Suriye-merkezli gelişmeler ise Türkiye’nin dört başarılı harekâtın ardından yeni bir askerî operasyona hazırlıklı olma-

sını gerektirmiştir. Türkiye’nin güvenlik endişeleri son olarak da Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik askerî müdahalesi sonrası dönemde Avrupa merkezli gelişmeleri merkeze alma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Rusya’nın Ukrayna müdahalesi sadece Türkiye için değil, Avrupa ülkeleri için de özellikle güvenlik temelli yeni endişeleri beraberinde getirmektedir. Almanya başta olmak üzere kimi Avrupa ülkeleri askerî harcamalarını artırma kararı alırken, bazıları ise güvenlik endişelerini giderme konusunda ittifak girişimlerini hızlandırmışlardır. Bu güven(siz)lik iklimi içerisinde, Avrupa güvenliğinin ve ulusal güvenliklerinin Rusya’nın genişlemeci askerî politikaları sebebiyle tehlikede olduğu kanısına varan İsveç ve Finlandiya da NATO’ya üye olmak için başvuruda bulundular. Fakat her iki devletin de PKK terör örgütü ve türevlerinin/üyelerinin faaliyetlerine kendi ülkelerinde “izin vermesi”, Türkiye’nin İsveç’in ve Finlandiya’nın NATO üyeliğine karşı çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Türkiye son yıllarda askerî kapasitesini dış politika amaçlarına ulaşma noktasında kapsamlı ve uluslararası hukuka uygun şekilde işleten önemli bir bölgesel aktör olarak kabul edilmektedir. Türkiye, Suriye’de gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı harekâtları ile ulusal güvenliğini ve sınır güvenliğini, aynı zamanda bölge halklarının insani ihtiyaçlarını sağlama konusunda askerî güce başvurmuştur. Bunun yanında, Azerbaycan-Ermenistan Savaşı sonrası Karabağ’ın özgürleştirilmesinde, Libya’da gayrimeşru milislerin lideri Halife Hafter kuvvetlerinin başkent ve merkez bölgelerden püskürtülmesinde Türkiye askerî kapasitesini kullanmaktan ve ittifak hâlinde olduğu aktörlere askerî kapasite/teçhizat desteğinden çekinmemiştir. Bu anlamda Türkiye, ülke güvenliğinin sağlanması konusunda istikrarsız bir bölgede, kendi güvenliğini millî kapasitesi ile sağlamak durumunda kalmıştır.

AVRUPA GÜVENLİĞİNDE RUS TEHDİDİ

Şubat ayında Rusya'nın Ukrayna'yı işgale başlaması ile birlikte, Avrupa ülkelerinin Rusya'ya karşı AB üzerinden ekonomik yaptırımlar ile ve NATO üzerinden askerî hazırlık ile karşılık verdiği görüldü. Dördüncü ayına giren işgal ortamında NATO'nun ABD liderliğinde her ne kadar Doğu Avrupa'da askerî tahkimatlarını ve personellerini artırdığı görülse de doğrudan Rusya ile muharebeye (confrontation) girme niyetinin olmadığı bir çok defa batılı başkentlerin medya organlarında da dile getirildi. Bunun yanında Batılı aktörlerin Rusya'ya yönelik en önemli silahı yaptırımlar olarak gözlemlendi. Bu bağlamda Rusya'ya karşı 10 binin üzerinde yaptırım kararı alınırken, yeni yaptırımların da devreye alınacağı birçok yönetim tarafından açıklandı. Fakat bu aşamada Rusya Ordu-sunun hedeflerine ulaşmakta zorluk yaşaması, işgal süresinin uzaması ve saldırı planlarında yapılan değişiklikler/lojistik hatalar, Batılı ülkelerin de uzun dönemli politikalarını değiştirmelerini gerektirdi. Bu çerçevede Avrupa'da tarafsızlık politikaları ile anılan İskandinav ülkelerinden İsveç ve Finlandiya, Avrupa güvenliğinin teminatını sağladığını düşündükleri NATO'ya resmî üyelik başvurusunda bulundular.

İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurusunda bulunması, her iki ülkenin yanında bir uluslararası askerî ittifak olarak NATO'nun ve bu ittifakın en büyük ikinci ordusu Türkiye'nin de en önemli gündem maddesi hâline geldi. Türkiye, İsveç ve Finlandiya gibi ülkelerin PKK terör örgütü ve türevlerinin faaliyetlerine izin vermelerini gerekçe göstererek, bu ülkelerin üyelik başvurusunu olumlu karşılamayacağını duyurdu. Süreç içerisinde NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Türkiye'nin İsveç ve Finlandiya ile ortak bir yol üzerinde anlaşacağını savunurken, ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken de Türkiye'nin iki ülke ile ilgili endişelerinin NATO desteği ile çözüleceğini ifade etti. Öte yandan iki ülke bu süreçte özellikle NATO ve Avrupa ülkelere desteğini alırken, ABD tarafından da ciddi biçimde desteklendi. ABD'nin tam desteğini aldıklarının bir göstergesi olarak İsveç Başbakanı Magdalena Andersson ve Finlandiya Devlet Başkanı Sauli Niinistö, Washington'da Başkan Joe Biden ile görüşme gerçekleştirip ortak basın toplantısı düzenlemişlerdir.

TÜRKİYE'NİN KARARININ ORTADOĞU AÇISINDAN ANLAMI

Türkiye'nin, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyeliğinin karşısında olma kararının temelde Türkiye'nin ulusal güvenliği ve sınır güvenliği ile ilgili olduğu söylenebilir. Türkiye, ulusal güvenliğini sağlama konusunda ilk elde millî kapasitesinin imkânlarını, bununla birlikte üye olduğu bölgesel ve uluslararası örgütlerin imkânlarını harekete geçirebilmektedir. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin en büyük askerî ittifakının içerisinde, Türkiye'nin güvenliğini askerî, siyasal, toplumsal ve ekonomik açıdan tehdit eden terör örgütlerin yapılanmalarının yer alması, Türkiye'nin güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumun dış politika kararlarına yansımalarının olduğu da son dönemde gözlemlenmektedir. Hâlihazırda belirli dönemlerde Almanya ve ABD gibi ittifakın ekonomik ve askerî anlamda en önemli ülkeleri ile PKK terör örgütü konu-

sunda yaşanan anlaşmazlıkların üstüne Türkiye; İsveç ve Finlandiya gibi terör örgütlerinin faaliyetini kısıtlamayan, yasaklamayan ve doğrudan ya da dolaylı biçimde destekleyen ülkelerin üyeliği konusunda bir pozisyon almak durumunda kalmıştır. Söz konusu desteklerden ciddi biçimde rahatsız olan Türkiye; Stockholm ve Helsinki'nin üyelikleri karşısında olumlu görüş bildirme konusunda çe-

kimser davranırken, bu iki ülkeden Türkiye'nin endişelerini giderecek hamleler gerçekleştirmelerini beklemektedir.

Bu çerçevede Türkiye'nin İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğine karşı çıkması aynı zamanda Türkiye'nin Ortadoğu'da güvenlik ilişkisi kurduğu ortakları nezdinde de güvenilirliğini pekiştirecektir. Hâlihazırda ABD'nin bölgeden as-

kerî anlamda çekildiği, Rusya'nın işgal sebebiyle küresel askerî, siyasi ve ekonomik baskı altında kaldığı bir ortam ve bölgesel iş birliklerinin önemli hâle geldiği Ortadoğu'da Türkiye bu hamlesiyle birlikte güven tazeleyecektir. Nitekim bu anlamda Türkiye, Katar ile kurduğu yoğun siyasi ve askerî ilişkilerini, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan ile de güvenlik ortaklığı ve savunma sanayi iş birliği gibi konularda da geliştirmeyi ummaktadır. Körfez bölgesinin dışında, Irak'taki PKK ve türevlerinin tehditlerini askerî operasyonlar ile bertaraf etmeye devam eden Türkiye, Suriye'nin Tel Rıfat ve Münbiç bölgelerine de düzenleyebileceği operasyonlar ile bölgedeki PKK saldırılarını durdurabilecektir. Dolayısıyla bu adımlar ile Türkiye Ortadoğu bölgesindeki ortaklarına, Türkiye'nin kendi gü-

venliğini milli kapasitesi ile sağlayabildiği mesajını vermektedir.

TÜRKİYE'NİN OLUMLU GÖRÜŞÜNÜN GEREKLİLİKLERİ

Türkiye, gerek tarihsel tecrübesi gerekse coğrafi konumunun jeopolitik önemi hasebiyle Ortadoğu güvenliği için olduğu kadar Avrupa güvenlik mimarisi için de elzem bir aktördür. Türkiye için bu çerçevede Rusya ile kurulan ilişkiler ne kadar önemliyse Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve ABD ile kurulan ilişkiler de o kadar önemlidir. Dolayısıyla Türkiye'nin kategorik olarak İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğine karşı olması beklenemez. Türkiye, kendisinin de 70 yılı aşkındır parçası olduğu güvenlik ittifakına yönelen tehditler konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getireceğini daha önceki

tecrübelerinde göstermiştir. Bu kapsamda Türkiye, Eylül 1950'de Kore'ye 5000'in üzerinde askeri gönderip Kore'nin özgürleştirilmesinde pay sahibi olduğu gibi, 2000'li yıllardan bu yana NATO misyonları çerçevesinde Afganistan'da da görev yapmaktadır. Türkiye'nin NATO, Avrupa güvenliği ve Batılı ülkeler ile olan müttefiklik bağlarına önem verdiği tarihsel örnekler ile çeşitlendirilebilir.

“

Türkiye gerek tarihsel tecrübesi ve gerekse coğrafi konumunun jeopolitik önemi hasebiyle Ortadoğu güvenliği için olduğu kadar Avrupa güvenlik mimarisi için de elzem bir aktördür.

”

Bu çerçevede İsveç ve Finlandiya'nın Türkiye'nin güvenlik tehditlerini anladığının işareti olarak ilgili terör örgütlerinin faaliyetlerini ülkelerinde yasaklamaları ve teröristler ile ilgili yasal süreçleri işletmeleri gerekecektir. Bunun yanında, Türkiye'ye bu ülkeler tarafından üç yıl önce başlatılan askerî teçhizat ambargoları konusunda görüşmeler sağlanmalı ve Türkiye'ye yönelik ambargolar konu-

sunda İsveç ve Finlandiya'nın yeniden değerlendirme gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda iki ülkenin de gerek kendi ülkelerinde gerekse farklı ülke ve bölgelerde PKK ve türevlerine sağladıkları ekonomik destekler sona ermelidir.

Türkiye'nin NATO'ya yeni üye alınması konusunda üye ülke olması hasebiyle veto yetkisini haiz olması, İsveç ve Finlandiya'nın Türkiye ile anlaşmasını gerekli kılmaktadır. Fakat teknik müzakere detaylarının yanı sıra, bu meselenin ortaya koyduğu önemli nokta ise Avrupa güvenliğinin bölünmezliği ve bu güvenliğin herkes için geçerli olduğudur. Bu çerçevede, Türkiye'nin güvende olmadığı bir ortamda NATO'nun ve AB'nin, yahut NATO'nun ya da AB'nin güvende olmadığı bir ortamda Türkiye'nin güvende olmasını beklemek, modern güvenlik iklimine uymamaktadır. Dolayısıyla Avrupa güvenliğini kendi güvenliğiyle eş gören ulusların gerek millî güvenlikleri gerek bölge güvenliği açısından uzlaşma temelinde müzakereler gerçekleştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. ■

BATI İTTİFAKININ KRİZİ VE ORTADOĞU'YA YANSIMALARI

DR. TAMER KAŞIKCI

Öğretim Üyesi ESOĞÜ

“

Batı ittifakı kendine özgü bir ittifak içi güç dengesi, Batı kimliği ve üyelerinin çıkarları üzerine inşa edilmiştir. Temelleri daha önceki yıllarda bulunabilecek ancak 1945 sonrası dönemde kurumsallaşmış olan bu ittifak, uluslararası politikanın şekillenmesinde başat role sahip olmakla birlikte, zaman içerisinde yaşanan önemli politik, ekonomik ve sosyal değişimlerden etkilenmiş ve bugün bir ittifak içi krizle karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür.

”

Tüm sosyal yapılar gibi Batı ittifakı da maddi ve düşünsel unsurlar üzerine inşa edilmiştir. İttifakın maddi boyutunu ağırlıklı olarak üyelerinin sahip oldukları fiziksel kapasite ve yetenekler teşkil ederken, düşünsel boyutunu ittifakın oluşturduğu üst kimlik ve bu kimlik mer-

kezinde formüle edilen değerler oluşturmaktadır. Bu yazıda Batı ittifakının yaşamakta olduğu krizin içeriğinin ne olduğu ve bu krizin Ortadoğu'ya nasıl yansıdığı analiz edilecektir.

BATI İTTİFAKINDA MADDİ VE DÜŞÜNSEL UNSURLAR

Buna göre ittifakın maddi boyutu merkezde süper güç olan ABD ve onun çevresinde hizalanmış diğer güçlerden oluşan ittifaka özgü bir güç dengesinden meydana gelmektedir. Diğer yandan ise ittifakın düşünsel boyutu insan hakları, demokrasi, bireysel özgürlükler ve piyasanın serbestliği gibi değerler üzerine kurulu Batı kimliği çerçevesine dayanmaktadır. Yine bu iki kategori arasında, içeriğine göre maddi ya da düşünsel alanda değerlendirilebilecek çıkarlar yer almaktadır.

Dolayısıyla, Batı ittifakı kendine özgü bir ittifak içi güç dengesi, Batı kimliği ve üyelerinin çıkarları üzerine inşa edilmiştir. Temelleri daha önceki yıllarda bulunabilecek ancak 1945 sonrası dönemde kurumsallaşmış olan bu ittifak, uluslararası politikanın şekillenmesinde başat role sahip olmakla birlikte, zaman içerisinde yaşanan önemli

politik, ekonomik ve sosyal değişimlerden etkilenmiş ve bugün bir ittifak içi krizle karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür.

BATI İTTİFAKININ ORTADOĞU'DAKİ KRİZLERİ: GÜÇ, KİMLİK VE ÇIKAR

Güç bağlamında Batı ittifakının yaşadığı temel problem, ittifak içi güç dengesinin hem iç hem de dış faktörler tarafından sarsılmakta oluşudur. İttifakın başat gücü olan ABD'nin Afganistan ve Irak işgallerinin ardından bu bölgelerde istediği istikrarı sağlayamamış olması ABD gücünde gerileme tartışmalarını beraberinde getirmiş, bu durum ittifak içi güç ilişkilerinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde Çin'in ekonomik büyüme ile birlikte bölgesel ve hatta küresel etkisini artırma girişimi, ABD yüzyılının sona ererken, Çin yüzyılının başladığı iddialarını güçlendirmiştir. Bu tartışmaların Ortadoğu bölgesi açısından önemli sonuçlar doğurmakta olduğunu söylemek mümkündür. ABD gücünün gerileyişi, Irak, Afganistan ve Suriye örneklerinde olduğu gibi ABD'nin bölgedeki askerî varlığını azaltma politikası ile birlikte değerlendirildiğinde 1950'li yıllardan beri bölgede var olan Batı hegemonyasının zayıflamasına neden olmaktadır. Bu durum bölgede Batı ittifakının varlığına dayanan bölge içi güç dengesinin de revize edilmesinin önünü açmaktadır. Buna göre öncelikle bölgede etkin olan dış aktörler içerisinde Batı ülkelerinin ağırlıkları azalırken, bir taraftan Suriye iç savaşının galibi Rusya'nın, diğer taraftan Arap ayaklanmaları ile krize giren bölge

ekonomilerine can suyu veren Çin'in bölgedeki varlığı artmaktadır. Bu durumun bir yansıması olarak, bölge ülkeleri arasındaki güç dengesinde de değişim yaşandığı görülmektedir. Yemen iç savaşında ve güncel Irak politikalarında görüldüğü gibi İran'ın bölgedeki etkisi artarken, geleneksel olarak Batı ile yakın ilişkiler içerisinde olan başta Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerin rolleri sorgulanmaya başlanmıştır.

Kimlik bağlamında değerlendirildiğinde, Batı ittifakı içerisinde insan hakları ve demokrasi gibi geleneksel değerlerin araçsallığına ilişkin eski tartışmanın yeniden su yüzüne çıktığını söylemek mümkündür. Buna göre Avrupa Birliği'nin (AB) uluslararası sistemdeki rolünü Batı değerlerinin üzerine inşa ederek birliği "normatif güç" olarak tasarlayan Avrupalı devletler için bu değerler, Batı-dışı aktörlerle ilişkilerde temel referans noktasını oluştururken, özellikle terörle savaş doktrini ile birlikte ABD söz konusu değerleri tamamen göz ardı eden tek taraflı dış politika anlayışı geliştirmiştir. Her ne kadar, geçmişte olduğu gibi bugün de İsrail, Suudi Arabistan ve Mısır gibi rejimlerle olan yakın ilişkileri, ABD'lilerin yanı sıra Avrupalıların da

insan hakları ve demokrasinin rolüne ilişkin bakışlarının sorgulanmasını gerektirse de 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin izlediği tek taraflı, uluslararası hukuku yok sayan ve tüm uluslararası normları göz ardı eden politikalar Avrupalı müttefikleri tarafında da yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Şüphesiz ki bu durumun Ortadoğu'daki en önemli yansıması, toplumsal düzlemde artan Batı karşıtlığıdır. ABD'nin bazı Avrupalı müttefikleriyle birlikte bölgede yürüttüğü operasyonlardan tüm Batı ittifakı sorumlu tutulmuştur. Bu durum, uzun yıllardır bölgede çeşitli sivil toplum kuruluşları ve projeleri aracılığıyla normatif gücünü geliştirmeye ve insan hakları ve demokrasi gibi değerleri yaygınlaştırmaya çalışan AB'nin de bölge halkları tarafından sorgulanmasına neden olmuştur. Sonuç olarak uzun yıllardır tüm dünyaya olduğu gibi bölgeye de kendisini demokratik, insan haklarına saygılı ve özgürleştirici olarak tanıtan Batı'nın, bölge halkları tarafından "otoriter" ve "müdahaleci" olarak tanımlandığını söylemek mümkündür.

“

Geleneksel olarak Batı ittifakının Ortadoğu'daki hegemonyasının belkemiğini oluşturan ABD için bölge, Çin ve Rusya gibi küresel rakipleriyle mücadele bağlamında önem arz etmektedir.

”

Son olarak Batı ittifakının üyelerini bir arada tutan temel unsurlardan biri tanesi olan çıkarlar konusunda

da son dönemde önemli değişimlerin olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar kapitalist uluslararası ekonominin mevcut işleyişini garanti altına alması bağlamında Batı ittifakının üyeleri açısından vazgeçilmesi zor ortak çıkarlar üretmeye devam ettiği aşikâr olmakla birlikte, ABD'nin dış politikasında yükselen güçler gibi küresel meselelere, müttefiklerinin ise ağırlıklı olarak Avrupa'nın geleceği gibi bölgesel sorunlara ağırlık verdiği ve bu nedenle bu aktörlerin çıkarlarının birbirinden ayrıştığını söylemek mümkündür. Bu durumun en açık şekilde gözlemlenebildiği alanlardan biri de Ortadoğu'dur. Gele-

neksel olarak Batı ittifakının Ortadoğu'daki hegemonyasının belkemiğini oluşturan ABD için bölge, Çin ve Rusya gibi küresel rakipleriyle mücadele bağlamında önem arz etmektedir. Bu nedenle ABD, Suriye ve Afganistan'dan çekilme örneklerinde de gözlemlendiği gibi bu küresel mücadelenin gerektirdiği şartlar doğrultusunda bölgeyi ikinci plana atabilmektedir. Ancak Avrupalı müttefikleri açısından hemen yanı başlarındaki Ortadoğu asla göz ardı edilemeyecek kadar önem arz etmektedir. Zira bölge Avrupa'nın enerji ihtiyacının karşılanmasında en önemli alanlardandır. Bunun yanı sıra, bugün Avrupa güvenliğini tehdit eden

en önemli sorunların başında uluslararası göç meselesi gelmekte ve her yıl binlerce insan yasa dışı yollarla Ortadoğu'dan Avrupa'ya doğ-

ru hareket etmektedir. Üstelik ABD'nin bölgede izlediği saldırgan politikalar, enerji kaynaklarının güvenliğini ve dolayısıyla bölgenin

enerji arzının devamlılığını tehdit etmekte ve yarattığı istikrarsızlıkla daha fazla insanın bölgeden göç etmesine neden olarak bu bağlamda Avrupa'nın güvenlik sorunlarını derinleştirmektedir.

Batı ittifakı, geçen onlarca yıl içerisinde yaşanan politik, ekonomik ve sosyal değişimlerden nasibini almış ve bugün güç, kimlik ve çıkar başlıkları altında özetlenebilecek çok boyutlu bir krizin içerisine girmiştir.

Sonuç olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana uluslararası politikanın seyrini önemli oranda belirleyen Batı ittifakı, geçen onlarca yıl içerisinde yaşanan politik, ekonomik ve sosyal değişimlerden nasibini almış ve bugün güç, kimlik ve çıkar başlıkları altında özetlenebilecek çok boyutlu bir krizin içerisine girmiştir. Bu krizin yansımaları diğer tüm ilgili alanlarda olduğu gibi Batı ittifakı üyelerinin yoğun bir şekilde ilişki içerisinde olduğu Ortadoğu bölgesinde de hissedilmekte ve bölge politikalarında önemli değişimleri beraberinde getirmektedir. Ancak söz konusu krizin Batı ittifakının yakın zaman içerisinde dağılacağı şeklinde yorumlanması da mümkün değildir. Zira Rusya'nın Ukrayna müdahalesinde Batı ittifakının verdiği ortak tepki düşünüldüğünde hâlen söz konusu ittifakın uluslararası politikanın şekillenmesinde önem arz ettiği, bu nedenle yaşanan krizlere rağmen varlığını sürdüreceğini öngörmek mümkündür. ■

ARAP BAHARI SONRASI BAŞARISIZ DEVLET MEKANİZMALARI VE DEVLET DIŞI SİLAHLI AKTÖRLER

DOÇ.DR. GÖKTUĞ SÖNMEZ

Güvenlik Çalışmaları Koordinatörü ORSAM

“

The Fund for Peace tarafından ortaya konan Fragile State Index, devletlerin kırılganlıklarını ve tehdide açıklıkların bağlamında önemli veri setlerinden biridir. Fragile State Index oluşturulurken ele alınan göstergeler uyum göstergeleri, ekonomik göstergeler, siyasi göstergeler, sosyal ve ortak göstergeler olarak sınıflandırılmıştır.

”

Arap Baharı süreci ve sonrasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında yaşanan değişimler ve bu dönüşümler sırasında ortaya çıkan gü-

venlik zafiyetleri, siyasi istikrarsızlık süreçleriyle birlikte bu coğrafyada devlet dışı silahlı aktörlerin yükselişi ve pek çoğu radikalleşme sürecini takip eder şekilde şiddet içeren aşırıçılık ve terörizmi etkin kullanan bu yapıların yeni güvenlik resminde çok daha merkezî bir rol alması bir vaka olarak karşımızdadır. Bu kapsamda çatışma ve gerilim dinamikleri üzerinden yeniden kurgulanan rejimler, süreç içerisinde farklı aktörlerin sürece dahil, yaptırımlar konusunda kısmen rahatlayan İran'ın bölgeye daha fazla kaynak ve enerji aktarabilir hâle gelmesi gibi faktörlerin etkisiyle coğrafyada radikal hareketlere ve terörizme de önemli alan açılmıştır. Demokrasi ve uluslararası normlarla uyumlu biçimde

daha fazla özgürlük ve insan hakkı talebiyle yola çıkılan süreç kimi ülkelerde bahsi geçen devlet dışı aktörlerin önemli alan kazanmasıyla neticelenmiştir. Hâlihazırda sosyo-politik ve ekonomik tetikleyicilerin mevcut bulunduğu ve bu nedenle radikalleşmeye müsait bir ortam sunan zeminler ortaya çıkan güç mücadelesinde bu yapıların oluşan fırsattan faydalanma azmini tetiklemiştir.

“

Terör örgütü IŞİD, gücünün zirvesinde olduğu dönemde toprak hâkimiyeti itibarıyla Irak'tan Suriye'ye geniş bir alana hâkim olmuş ve 2015 sonrasında adım adım kontrol ettiği toprakları kaybetmiştir.

”

BAŞARISIZ DEVLET MEKANİZMALARI VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN YÜKSELİŞİ: IRAK, SURİYE VE LİBYA ÖRNEKLERİ

The Fund for Peace tarafından ortaya konan Fragile State Index, devletlerin kırılabilirlikleri ve tehdide açıklıkları bağlamında önemli veri setlerinden biridir. Fragile State Index oluşturulurken ele alınan göstergeler uyum göstergeleri, ekonomik göstergeler, siyasi göstergeler, sosyal ve ortak göstergeler olarak sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda uyum göstergeleri arasında güvenlik aygıtı, bölünmüş elit sınıf, topluluk ıstırapları ele alınırken ekonomik göstergeler bağlamında ekonomik düşüş, eşitsiz ekonomik dağılım ve beyin göçü dikkate alınmaktadır. Siyasi göstergeler; devlet meşruiyeti, kamu hizmetleri ve

insan hakları ve hukukun üstünlüğüdür. Son kategori olan sosyal ve ortak göstergeler denebilecek kategoride ise demografik baskılar, göçmenler ve zorla yerinden edilmiş bireyler ve dış müdahaleler ele alınmaktadır. 178 ülkenin yer aldığı bu indekste 2018 yılı itibarıyla Suriye 4, Irak 11 ve Libya 25. sıradadır. Libya'nın özellikle Irak ve Suriye'nin aksine demografik baskıdan kıyasen çok daha az etkilenmiş olması sıralamada kendisini daha gerilere itmiş olmakla beraber hâlen oldukça kırılğan bir durumda olduğu görülmektedir. Bu ülkelerden özellikle Suriye ve Libya'nın nasıl bir değişimden geçtiğine dair en önemli kıyaslamalardan birisi Arap Baharı sürecinden önce, 2010 yılındaki sıralamalar olabilecektir. 2010 ve 2011 yılı itibarıyla Irak 7 ve 9. sırada ve yaklaşık olarak aynı risk bölgesindeyken Suriye 48, Libya ise 111. sıradaki yerlerini muhafaza etmiştir.

Dönüşümün ve negatif ayrışmanın hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirilebilecek olan devlet dışı silahlı yapılanmaların güçlenmesi ve devlet otoritelerinin zayıflaması her bir vakada güvenlik iklimleri açısından öne çıkan olgudur.

Arap Baharı sonrası süreçte ise Irak mevcut sıkıntılarını büyük oranda sürdürerek sıralamasını "korurken", Suriye ve Libya'nın çok ciddi kırılğanlık alanına girdiğini görmek mümkündür. Önde

gelen bir diğer insani kriz ve afet değerlendirme indeksi olan The Index for Risk Management (INFORM) veri tabanı Doğal ve İnsani Afetler (Sel, Tsunami, Çatışma vb.), Kırılğanlık (Kalkınma, Eşitsizlik, Yardıma Bağımlılık, Kırılğan Gruplar, Yerinden Edilmiş Kişiler), Mücadele Kapasitesi (Yönetişim, İletişim, Afetle Mücadele, Fiziki Altyapı, Sağlık Sistemine Erişim) kriterleri üzerinden Global Needs

Assessment with Forgotten Crisis Index ve Global Focus Model gibi öncüllerinin yerini alarak pek çok uluslararası örgüt ve araştırma kuruluşuyla üniversitelerden gelen bilgiler ışığında açık kaynak bir risk analiz veri tabanı olarak önümüze çıkmaktadır. Bu veri tabanı incelendiğinde Irak'ın 2018 yılı itibarıyla en ciddi risk taşıyan ülkeler arasında 7.1 INFORM Risk puanıyla 7. sırada olduğu ve IN-

FORM hayata geçirildiği 2009 yılından itibaren risk puanı itibarıyla oldukça stabil ve negatif seyrettiği görülmektedir. Suriye'nin ise 9. sırada olmakla birlikte 2009'dan bu yana, özellikle 2011'de ciddi bir kırılma yaşayarak 3.8'lerden 7'lere çıkan bir INFORM Risk puan artışı gördüğü gözlenmektedir ki bu ülkedeki krizin Suriye'nin güvenlik durumu ve kırılma durumuna ne denli büyük etki yap-

tığını göstermektedir. Libya ise benzer şekilde 2011'deki kırılmayla birlikte 3,50 seviyelerinden 6 puan seviyelerine çıkmış, risk puanı itibarıyla en ciddi risk taşıyan ülkeler bağlamında 22. sırada değerlendirilmiştir. Bu dönüşümün ve negatif ayrışmanın hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirilebilecek olan devlet dışı silahlı yapıların güçlenmesi ve devlet otoritelerinin zayıflaması her bir

vakada güvenlik iklimleri açısından öne çıkan olgudur.

Uppsala Conflict Data Program verilerine göre, 2011'de 2087 kişinin çatışmalarda hayatını kaybettiği Libya'da, 2014 yılında bu rakam 1457 ve 2016'da ise 2223 kişi şeklinde gerçekleşmiştir. Ülke aynı zamanda Corruption Perception Index'te 174 devlet içerisinde 170. sırada bulunmaktadır.

BAŞARISIZ DEVLETLERDE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN GÜÇ KAZANMA SÜREÇLERİ: MİLİTAN SELEFİ HAREKETLER ÖRNEĞİ

Terör örgütü IŞİD, gücünün zirvesinde olduğu dönemde toprak hâkimiyeti itibarıyla Irak'tan Suriye'ye geniş bir alana hâkim olmuş ve 2015 sonrasında adım adım kontrol ettiği toprakları kaybetmiştir. Örgütün önemli sahalarından biri ise Libya olmuştur. Uppsala Conflict Data Program verilerine göre, 2011'de 2087 kişinin çatışmalarda hayatını kaybettiği Libya'da, 2014 yılında bu rakam 1457 ve 2016'da ise 2223 kişi şeklinde gerçekleşmiştir. Ülke aynı zamanda Corruption Perception Index'te 174 devlet içerisinde 170. sırada bulunmaktadır. Ülkede oluşan iç savaş ikliminden, IŞİD de faydalanıcı gruplardan biri olarak öne çıkmıştır. Bir diğer önemli nokta ise IŞİD'in yanı sıra sahada aktif diğer benzer altyapılı grupların da varlığıdır. Ensar el-Şeria,

Mağrip el-Kaidesi, Bingazi Devrimci Şura Konseyi, Ecdebiye Devrimciler Şura Konseyi ve Derna Mücahidin Şura Konseyi de Libya'da bölge hâkimiyeti kurma ve militan Selefî çizgilerde bir dizayn geliştirme çabası içerisinde. Ancak bunlar içerisinde süreçte öne çıkan kilit aktör IŞİD olmuştur. 2014'te Sirte ve Derna'yı kontrol eden grup ülkedeki güvenlik boşluğunu etkin biçimde değerlendirmiş ancak 2016'da Derna ve Sirte'den çıkarılmıştır. Bağdadi'nin Libya'da kontrolün yeniden sağlanması çağrısını takiben Sebrata dışında ve Sirte güneyinde dağınık biçimde etkinlik arayan IŞİD'e bağlı teröristler varlığını sürdürmekte, hâlen 3000 civarında mevcut oluşturduğu tahmin edilmektedir. IŞİD'in Yabancı Terörist Savaşçılar (YTS) bağlamında ciddi anlamda Kuzey Afrika'dan katılımlarla beslendiği ve hem el-Kaide hem IŞİD yapılarının Kuzey Afrika'ya verdiği önemle birlikte Boko Haram ve el-Şebab gibi grupların da kıtadaki varlığı değerlendirildiğinde örgütün Libya'nın geleceği açısından hem bizatihi kendisinden kaynaklı hem de diğer yapılardan muhtemel katılımlar, bu yapıların kendisine biati ya da diğer yapılara aktarabileceği destek üzerinden uzun soluklu bir tehdit oluşturması mümkün görünmektedir. Bahsi geçen irili ufaklı yapıların el-Kaide'yle dizayn ettikleri daha yakın ilişki ise IŞİD tehdidi bir kenara bırakılsa dahi güvenlik aygıtının bu devlet dışı silahlı aktörler tarafından tehdit edilmeye devam edileceğini göstermektedir.

Örgütün ABD'nin hava saldırıları ve özelde Odyssey Operasyonu'yla bombalanması ve Halife Hafther

karşısı Misrata milislerinin ilerlemeleriyle Sirte'den çıkarılmasına ve hâlihazırda alanda kayda değer bir kontrol sağlayamamasına karşın Irak ve Suriye'deki kayıplardan sonra Libya'yı hem buradaki savaşçıları aktarmak için hem de yeniden toparlanmak için bir geri üs olarak kullanmaya çalıştığı değerlendirilmektedir. Ekonomik olarak ciddi sıkıntılardan geçen Libya'da Ensar el-Şeria ve IŞİD'i öne çıkaran önemli etkenlerden birinin de bu grupların savaşçılara 100 dolar civarında ödeme yapabilmeleri olduğu değerlendirilmektedir. IŞİD'in Libya sahasına girişini sağlayabilmesinde Libya'da süren iç savaş ve bu iklimde benzer fikrî konumlanmaya sahip Bingazi Battar Tugayları ve Derna İslami Gençlik Şura Konseyinin örgüte biat ilan etmeleri büyük rol oynamıştır. Özellikle İslami Gençlik Şura Konseyinin içerisinde ağırlıklı olarak terör örgütü el-Kaide'ye biatlı olan bu yapıdan el-Kaide'den ayrılarak kopan kişilerin bulunması ve bu yapının akabinde IŞİD'e biati örgütler arasında ileriye dönük de tehdidi uzun vadeli kılacak en önemli kırılma noktalarındandır. Yalnızca Derna'dan 800'den fazla kişinin Suriye'ye rejimle savaşmaya gittiği ve toplamda bu şehirden 1100'den fazla savaşçının örgüte katıldığı iddia edilmektedir. IŞİD aynı zamanda Suriye'den önemli isimleri de Libya'ya göndererek iletişim noktaları ve tecrübe aktarım kanalları kurmaya çalışmıştır. Özellikle el-Kaide'ye biatlı Ensar el-Şeria ile çatışmalar yaşayan örgüt buna karşın Sirte ve Derna'nın kontrolünü 2016'ya kadar elinde tutabilmiştir. Örgütün toprak kayıplarına karşın dağınık bi-

çimde kamplara sahip olduğu ve bunlardan birinin de Sabrata'da yer alan ve Trablus'tan yalnızca 70 km uzakta bulunan yaklaşık 4 bin savaşçıya ev sahipliği yapan bir kamp olduğu Tobruk hükûmeti tarafından iddia edilmiştir.

Suriye'de Arap Baharı süreci sürdüren iç savaş yalnız PKK/PYD ve IŞİD terör örgütlerine değil, pek çok yeni devlet dışı silahlı aktöre de alan açmıştır. Ülkede iç savaşın sonlandırılması ve yeniden inşa süreçlerinin ise hayata geçirilebilseler dahi bu sorunla nasıl başa çıkacağı bir soru işareti olarak kalacaktır.

Öte yandan Irak, terör örgütü IŞİD'in ana güç odaklarından birini oluşturması ve burada örgütün en ciddi toprak kontrollerinden birini sağlamanın ötesinde zengin

devlet dışı aktör “varlığı” ile Arap Baharı sonrası süreçte zayıflayan devlet mekanizmaları ve radikal grupların yükselişine dair önemli veriler sunmaktadır. Ülke, doğrudan Arap Baharı’nı yaşamamış olsa dahi sosyal, ekonomik ve siyasal olarak 2003’ten beri yaşadığı sorunlar ve ülkede aktif devlet dışı aktörlerin Arap Baharı sonrası coğrafyada adım adım bulduğu alanın Irak’a yansımalarının yaşanmış olması nedeniyle bu anlamda oldukça önemli bir vaka olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla yine bu kapsamda terör örgütü olarak nitelenmese dahi devlet dışı silahlı bir diğer öne çıkan aktör ve mezhep odaklı radikalleşme bağlamında ele alınabilecek bir grup olarak Haşdi Şabi de ele alınmalıdır. Haziran 2014’te Musul’un IŞİD tarafından ele geçirilmesi Irak’taki güvenlik krizinin en ciddi anlamda gün yüzüne çıktığı olaylardan biri olarak değerlendirilmektedir. Örgütün adeta savaşmadan ve şehri “terk eden”

Irak güvenlik güçlerinin pek çok envanterini de ele geçirerek şehri kontrol etmesi sonrası ülkede güvenlik, istikrar ve devlet mekanizmasının yeniden ve daha ciddi anlamda sorgulanmasına neden olmuştur. Ülkede gerçekleştirilen Nisan 2014 seçimlerini izleyen süreçte IŞİD’in hızla Anbar, Selahaddin, Kerkük’ün güneyi ile Diyala ve Bağdat çevresinde faaliyetlerini artırması Irak güvenlik güçlerinin IŞİD’le mücadeleyi yürütebileceğine dair soru işaretleri doğurmuş ve bu iklimde devlet dışı silahlı aktörler önemli bir fırsat yakalamıştır. Bu iklimde örgütle mücadele adına Haşdi Şabi’nin alanı genişlerken demografik olarak bu durum yeni sosyal krizlere yol açmış hem Suriye hem de Irak’ta yine IŞİD’in varlığından zemin bulan PKK/PYD terör örgütü de kendileri için yeni hareket alanları kazanmıştır. Suriye’de Arap Baharı süreci tırmanan iç savaş yalnız PKK/PYD ve IŞİD terör örgütlerine değil, pek çok yeni devlet dışı silahlı aktöre de

alan açmıştır. Ülkede iç savaşın sonlandırılması ve yeniden inşa süreçlerinin ise hayata geçirilebilseler dahi bu sorunla nasıl başa çıkacağı bir soru işareti olarak kalacaktır.

Bahsi geçen yapılarla ilgili öne çıkan sorunlar bağlamında değerlendirildiğinde özellikle Irak, Suriye ve Libya’daki başarısız devlet mekanizmaları ve güvenlik eksikliğinin sürmesinin terör örgütlerini de kapsayan bazı devlet dışı silahlı oluşumların devamlılığını sağlayıcı en önemli faktör olduğu söylenebilir. Her bir örnekte saha dışından gelen güçlerin de toplumsal travmalara ve öfkeye neden olduğu, pek çok radikal hareketin bu öfkeden beslendiği bilinmektedir. Tetikleyici sosyo-ekonomik, siyasal ve sosyal meseleleri hedef alan stratejilerin de on yıllar sürebilecek bir süreçten sonra karşılığının alınabileceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda gençliğe, iyi yönetime, güçlü devlet mekanizmalarına yapılacak yatırımın ve sosyal dokuyu birleştirici yakınlaştırmacı çalışmaların önemi ve bununla birlikte bu offline cepheyle koordineli ilerleyecek bir online hareket stratejisinin özel şirketler ve STK’ları da içine alır şekilde izlenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak burada bahsi geçen ülkelerin ilk bölümde değinilen Fragile State Index’teki konumlarının hatırlanması ve mevcut şartları itibarıyla bahsi geçen adımları atmalarında yaşanacak zorlukların hatırdan tutulması gerekmekte ve gerçekçi projeksiyonlar yapılarak uluslararası destekle birlikte hareket edilmesine çalışılmalıdır. ■

DEMOKRATİKLEŞEMEYEN DEMOKRASİ: KONGO ÖRNEĞİ

DR. VOLKAN İPEK

Öğretim Üyesi YEDİTEPE ÜNİ.

“

Adının başında “demokratik” yazan ancak o demokrasinin Cezayir’deki, Kore’deki ve Laos’taki gibi bir türlü işlemediği ülkelerden biri de Demokratik Kongo Cumhuriyeti’dir. Demokratik Kongo’nun da demokratikleşememesinin siyasi ve tarihî nedenleri vardır ancak bu nedenler Cezayir’e, Kore’ye, Laos’a göre o kadar fazladır ki bağımsız olduğu 1960 yılından bugüne yaşadıklarıyla Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nden demokratik olmasının beklenmesi belki de hatadır.

”

İnsanlara verilen isimlerle o insanların karakterleri arasında bazen büyük uyumsuzluklar görülmektedir. Örneğin adı “Mert” olan biri verdiği sözleri tutmakta zorlanabilir, “Cesur” olan biri çeşitli korkularla yaşayabilir ya da “Barış” olan biri hedeflerini başkalarıyla çatışarak gerçekleştirmek isteyebilir. İnsan isimlerindeki uyumsuzluk ülkelere de yansır. Resmî adının başında ya da ortasında “demokratik” sıfatı bulunan Cezayir, Kore, Laos gibi ülkelerin ne kadar gerçekten demokratik oldukları hep tartışılmıştır. Tek parti sisteminin yoğun bir bürokratik çerçeve içinde işlediği, hukukun üstünlüğünün göz ardı edildiği, güçler ayrılığı ilkesinin bir türlü yürürlüğe konmadığı, basın özgürlüğünün sı-

nırlı olduğu bu ülkelerde demokrasi asla pekişmemiştir. Adının başında “demokratik” yazan Kore’de Cumhurbaşkanı Kim Jong Un’a tanı gözüyle bakılması yasalaşmış, adının ortasında “demokratik” yazan Cezayir’in 92 yaşındaki eski Cumhurbaşkanı Abdelaziz Bouteflika tüm halk tepkilerine rağmen seçimlere yeniden aday olmuş, yine adının ortasında “demokratik” yazan Laos’ta ise Komünist Parti 1953 yılından beri ülkede tek parti sistemini işletmiştir. Üç ülkenin de adlarının başında ya da ortasında demokratik yazmasına rağmen bir türlü demokratik olamamalarının tarihsel ve siyasi nedenleri vardır. Cezayir’de bağımsızlığını kazanılmasında önemli rol oynayan Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC) bu duruma dayanarak gücü her zaman elinde tut-

mak istemiş, aile şirketi gibi yönetilen Kore'de o ailenin dışında birinin güç sahibi olması yasallaşmamış, komünizmin bir ideoloji olarak rejimleştiği Laos'ta ise Komünist Parti komünist ideolojinin tek simgesi sayılmıştır.

KONGO'NUN REFORM SÜRECİNE TARİHSEL ENGEL: BELÇİKA SÖMÜRGE GEÇMİŞİ

Adının başında "demokratik" yazan ancak o demokrasinin Cezayir'deki, Kore'deki ve Laos'taki gibi bir türlü işlemediği ülkelerden biri de Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. Demokratik Kongo'nun da demokratikleşememesinin siyasi ve tarihi nedenleri vardır ancak bu nedenler Cezayir'e, Kore'ye, Laos'a göre o kadar fazladır ki bağımsız olduğu 1960 yılından bugüne yaşadıklarıyla Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nden demokratik olmasının beklenmesi belki de hatadır. Ülke 19. yüzyılın ortalarından bugüne kadar sürekli sorun yaşamış, bu sorunlar halkın düzenli şekilde şiddet görmesine neden olmuştur. 1865-1909 yılları arasında Belçika Kralı II.

Leopold Kongo'yu kendi malı gibi kullandı ve Kongo sömürgecilik tarihine bir kişinin özel mülkü olan ilk koloni olarak geçmiştir. 1880 yılında Kongo'daki misyonerlere bir mektup yazıp yerel nüfusu asla ciddiye almamalarını, onlara teşekkür bile etmemelerini öğütleyen II. Leopold Kongo'dan "Afrika pastasının dilimi" olarak söz etmiştir. Afrika'da bir kolonyal yönetime oldukça ilgi şevket duyan II. Leopold kuzeni İngiltere Kraliçesi Victoria'ya da bir mektup yazıp ondan zaten oldukça fazla olan İngiliz topraklarından en azından küçük bir bölümünü kendisine vermesini bile rica etmiştir. Amerikalı Henry Stanley'i Afrika'ya gönderip kendisine yönetecek yer keşfi yapmasını isteyen II. Leopold Kongo'yu sahiplenince ilk iş olarak ülkedeki tüm fil dişlerini toplamaya çalışmıştır.

Fil dişi takıntısı olan II. Leopold için fil dişinden piyano, masa, sandalye, yatak yapmak adına ülkedeki fillerin %70'i öldürülmüştür. Zamanla elmasa ve bakıra da merak saran II. Leopold bunlar için zorla köle ça-

lıştırmış, kendilerinden beklenen oranı yakalayamayan Kongoluların üstüne Force Publique adını verdiği 19.000 askeri göndererek ellerini kestirmiştir. Brüksel'de açılan hayvanat bahçesinde Kongoluların sergileten II. Leopold kralı olduğu ülkenin yüz ölçümünden 76 kat daha büyük bir alanı berbat şekilde yönetip 10 milyon Kongolunun ölümüne de neden olmuştur. Kongo o dönemde II. Leopold'e öyle büyük miktarda para kazandırmıştır ki ülke edebiyata bile konu olmuştur. Joseph Konrad 1899 yılında yayımlanan Karanlığın Yüreği adlı romanında Charles Mallow adlı bir denizciyi Kongo Nehri'ne keşfe gönderip ona "Çocukluğumdan beri ne zaman harita açsam baktığım ülkeleri keşfetmek istiyorum" dedirtmiştir. II. Leopold'ün neden olduğu ölümler Kongo'da 1960 yılındaki bağımsızlığa kadar yeterince çiftçinin, işçinin, öğretmenin sağlıklı bir şekilde yetişememelerine ve dolayısıyla demokrasinin işlemesi için önemli rolleri olan ekonomik ya da bilimsel kalkınmanın görülmesine yol açmıştır. II. Leopold ülkedeki demokrasiye vurulan ilk darbe olmuştur.

“

Ülkenin adını Zaire olarak değiştiren Mobutu, “Zaire için en güzel demokrasi tek partidir” diyerek 1972 yılında güçlerini olağanüstü ve doğaüstü olarak nitelemiş ve Ulu Rehber sıfatını almıştır.

”

KONGO REFORM ÇABALARINA İKİNCİ ENGEL: DARBE GELİŞMELERİ VE VESAYETÇİ SİSTEM

Ülke demokratikleşme yolundaki ikinci darbeyi ise bağımsızlığının başında yemiştir. Bağımsız olduktan hemen sonra güneydoğudaki Katanga bölgesinde ayrılıkçı hareketlerin gözlemlendiği Kongo’da antiemperyalist ve ulusalcı kimliğiyle tanınan Başbakan Patrice Lumumba paraşütlü Belçika askerlerinin destek verdiği bu harekete elinden geldiği kadar karşı koymaya çalışsa da onu istemeyen CIA’in ve Katangacıların ellerinde asitte eritilerek öldürülünce sosyal bir karmaşa başlamıştır. Lumumba liderliğinde tam bağımsızlık, ulusalcılık ve pan-Afrikacılık temellerinde bir kimlik bulmaya çalışan o günkü adıyla Kongo Leopoldville tam tersi bir şekilde gelişmiştir. Lumumba’yı 1965 yılındaki bir darbeyle devirdikten sonra üstüne bir de Cumhurbaşkanı Joseph Kasavubu’yu deviren Batı yanlısı General Mobutu Sese Seko ise tam bir demokrasi düşmanı gibi davranarak demokrasiye üçüncü darbeyi indirmiştir. Askerlikten sivilliğe geçmek için 1967 yılında Devrimin Halk Hareketi adında bir

parti kuran Mobutu diğer tüm partileri 1970 yılına kadar yasaklamış ve herkese tek partili bir rejim kuracağını göstermiştir. Yürütmenin ve yasamanın yanında yargının da kontrolünü ele alan Mobutu, 1969 yılında kendisine tepki olarak toplanan ve bir gösteri düzenleyen Lovanium Üniversitesi öğrencilerinin üzerine orduyu gönderip elli öğrencinin ölümüne neden olmuştur. Mobutu daha sonra bu üniversiteyi kapattı ve MPR’nin

gençlik kolu Devrimin Halk Hareketinin Gençliği dışındaki tüm öğrenci topluluklarını yasaklamıştır.

Ülkenin adını Zaire olarak değiştiren Mobutu, “Zaire için en güzel demokrasi tek partidir” diyerek 1972 yılında güçlerini olağanüstü ve doğaüstü olarak nitelemiş ve Ulu Rehber sıfatını almıştır. 1973 yılında açlığın başladığı ülkede “Halka yetecek kadar ekmek ve tahıl yoksa hapisteki mahkûmları

neden besleyelim?” diyen Mobutu IMF ile 1974 yılında bir standby anlaşması imzalamıştır. Yapılan denetlemede oldukça fazla yolsuzluk olayı çıktığı için kredi vermektan vazgeçen IMF’in yerine para bulmak için Çin’e gidip Mao Zedung ile görüşen Mobutu para yerine kültür şoku yaşamış ve yasıatmıştır. Çin’deki Kültür Devrimi’nden oldukça etkilenen Mobutu aynı şekilde bir Zaire Devrimi gerçekleştirdi. Salongo adını verdiği

bu kültür hareketiyle birlikte Mobutu, Avrupalıların ellerinden alıp Zairelilere verdiği tüm şirketleri devlet bünyesinde toplamış, yabancı ürünleri yasaklamış, kamu çalışanlarının maaşlarında %50 kesintiye gitmiş ve halkı daha çok çalışması için zorlamıştır. 1974 yılında tıpkı Maoizm gibi Mobutizm ilan eden Mobutu’ya göre kendisinden gelen tüm öğretiler, hareketler ve fikirler ülkede tartışmasız kabul görecekti. 1978 yı-

lında değiştirdiği anayasaya “Zaire halkının ifade hakkı sınırlıdır ve bu ifade cumhurbaşkanına eleştiri içeremez”, “bazı durumlarda hapisaneyeye atılan mahkûmlara şiddet içeren davranışlarda bulunabilir” gibi iki madde ekleyen Mobutu, aynı yılın sonunda toplam 90 kişiyi kendini eleştirdikleri için idam ettirmiştir. Bu idamlardan sonra basına konuşan Mobutu, “Artık beni eleştiren herkese karşı daha acımasız olacağım. Geçmişte

bazı kişileri yanlışlıkla idam etmiş olabilirim. Ancak bundan sonra kimi idam edeceğimi çok iyi biliyorum” demiştir. Yoksulluktan oldukça zor durumlara düşen halka 1979 yılında Ulusal Stadyum’da yaptığı bir konuşmada “Eğer çalmak istiyorsanız, çalmaya ihtiyacınız varsa bunu göstererek değil kibar şekillerde yapın. Eğer çok fazla çalarsanız biz sizi yakalarız. Ama eğer yakalamazsak lütfen çaldığınız şeyleri kendiniz için değil ülkeniz için kullanın. Eğer çaldıklarımızı yurt dışına kaçırmaya çalışırsanız ülkenin düşmanı olursunuz” diyen Mobutu aynı zamanda “Gerekirse rüşvet alın. Bizim ülkemizde rüşvet Batı’daki gibi kötü karşılanmaz. Biz buna matabishi deriz. Eğer beyaz biri ülkemize gelirse ondan matabishi almaya havalimanında başlayın. Beyaz adamın matabishisi olmadan telefon hatları kesiktir, otel odaları doludur, gazete okunmaz. Her şey sadece matabishiyle mümkündür” demiştir.

“

6 Nisan 1994 tarihinde başlayan ve yaklaşık üç ay sürüp 800.000 Tutsi’nin ve ılımlı Hutu’nun ölümüyle sonuçlanan soykırımın Kongo’ya yansması çok büyük olmuştur.

”

REFORM ÇABALARINDA SON DÖNEM ENGELLERİ: İÇ-BÖLGESEL ÇATIŞMALAR, TERÖR VE HASTALIKLAR

İç ve dış baskılar sonunda 1990 yılındaki Ulusla Konferans’la çok

partili sisteme geçen Mobutu 1994 yılında Ruanda’da gerçekleşen soykırımın etkisinde çok kalmıştır. 6 Nisan 1994 tarihinde başlayan ve yaklaşık üç ay sürüp 800.000 Tutsi’nin ve ılımlı Hutu’nun ölümüyle sonuçlanan soykırımın Kongo’ya yansması çok büyük olmuştur. Şimdiki Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagame’nin liderliğini yaptığı Ruanda Yurtsever Cephesi Ruanda’daki Hutu hükümetini, Ruanda Silahlı Kuvvetlerini ve Hutu milislerden oluşan İnterahamwe’yi yenip soykırımı bitirmesi bir milyon Ruandalı Hutu’nun korkudan ülkeden kaçarak Zaire’ye sığınmasına neden olmuştur. Zaire’deki mülteci kamplarına sığınan Ruandalı Hutular arasında tekrar güçlenen İnterahamwe ve Ruanda Silahlı Kuvvetleri Kagame’ye karşı Zaire’den savaşmayı sürdürmüşlerdir. Bu iki grup zamanla Mobutu üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Mobutu’ya baskı yapan bu gruplar 1996 yılında ülkenin kuzeyinde bulunan Kivu bölgesindeki siyasetçilerin Banyamulenge isimindeki Kongolu Tutsileri Zaire’den kovmasını sağlamışlardır. Diğer hakların da Zaireli Tutsileri

hedef olarak görmeye başlamasıyla harekete geçen Kagame, Mobutu’dan bu grupları kontrol altına almasını ve Tutsilerin rahat bırakılmalarını istemiştir. Mobutu’dan herhangi bir tepki gelmeyince 1996 yılında Mobutu karşıtı Zaireli Laurent Kabila tarafından Ruanda’nın başkenti Kigali’de kurulan Kongo’nun Özgürlüğü için Demokratik Güçler Birliği öncülüğündeki Ruanda, Uganda, Angola ve Burundi orduları Zaire’yi işgal etmişlerdir. Bunun üzerine devreye giren Zambiya, Zimbabwe ve Etiyopya’da Mobutu’nun tarafında yer almışlardır. İki cephe 24 Ekim 1996 tarihinden 16 Mayıs 1997 tarihine kadar durmadan çarpışmışlardır. Afrika’nın Birinci Dünya Savaşı olarak nitelendirilen ve literatüre Birinci Kongo Savaşı olarak geçen savaş sonunda 250.000 kişi hayatını kaybetmiş, 222.000 kişi kaybolmuştur. Savaşın sonunda Mobutu Kabila tarafından devrilmiştir. Mobutu darbeden bir saat sonra yaptığı açıklamada “Yirmi iki yıldır ülkeyi yöneten benim gibi bir adamın banka hesabında sadece 50 milyon dolar varsa bundan dolayı beni suçlamak yerine bana acıyın”

demmiştir. 1.Kongo Savaşı Kongo'daki demokrasiye vurulan dördüncü darbe olmuştur.

Birinci Kongo Savaşı'nın sonunda Cumhurbaşkanı olan Laurent-Désiré Kabila ülkenin Zaire olan ismini Demokratik Kongo olarak değiştirmiştir. Ancak Kabila kurmak istediği demokrasiyi 1998 yılında patlak veren İkinci Kongo Savaşı yüzünden ertelemek zorunda kalmıştır. Birinci Kongo Savaşı'ndan sonra ülkeye giren Ruanda Ordusunun çıkması Kongo topraklarını terk etmesi gerektiğini söyleyen Kabila'ya Kagame çok öfkelenmiş ve 2 Ağustos 1998 tarihinde Uganda'nın ve Burundi'nin desteğiyle kurduğu Demokrasi İçin Kongo Topluluğunu Demokratik Kongo'ya göndermiştir. Aynı zamanda Uganda da Kongo'nun Kurtuluşu İçin Hareket adında bir milis grubu kurmuştur. Demokratik Kongo'nun Kivu bölgesinin kuzeyini, güneyini, ortasını ve Kuzey Katanga'yı ele geçiren RDC ve MLC askerlerine karşı koymak için Kongo Silahlı Kuvvetlerini kullanan Kabila'ya Angola, Çad, Sudan, Namibya ve Zimbabve ordularının yanında Mai Mai savaşçıları da yardım etmiştir. İkinci Kongo Savaşı olarak geçen bu olayla birlikte bölgesel bir kriz hâline gelen Kongo'nun doğusundaki milis grupları kısa zaman içinde hızla artmıştır. Kivu bölgesinde toplanan bu gruplar çocuk askerler kagogoların karıştığı bir suikastla 2001 yılında öldürülen Lauren Kabila'nın yerine geçen oğlu Joseph Kabila'nın yine Hutu hükümetine karşı çok ciddi silahlı saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Babasının ölümünden sonra cumhurbaşkanı olan oğlu Joseph Ka-

bila 2004 yılından sonra ülkenin doğusundaki Kivu bölgesinde belirlip kendisine karşı silahlı mücadeleye başlayan birtakım milis gruplarla mücadele etmek zorunda kaldı ve göreve gelirken söz verdiği yerel reformları yapamamıştır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin ordusu 2004 yılından itibaren Kivu bölgesindeki Tutsileri korumak için silahlanan Birleşik Demokratik Güçler, Özgür ve Egemen Bir Kongo İçin Yurtsever Birliği, 23 Mart, Sheka gibi birçok milis grubuyla savaşımaya başladı. Ülkedeki demokrasiye beşinci darbe sayılan bu savaşlar nedeniyle kuzey ve güney Kivu devlet tarafından fazlasıyla ihmal edilmiştir.

2011-2015 yılları arasında devam eden Kivu çatışmaları sonunda Birleşmiş Milletler İstikrar Misyonunun (MONUSCO) desteğiyle durumu kontrol altına almayı başaran Kabila 2016 seçimlerine aday olduğunu açıklayınca halktan büyük tepki çekmiştir. Polis ve ordunun da devreye girmesiyle Kabila'nın adaylığına karşı çıkan pek çok insan öldürülmüştür. Bu istikrarsızlıkta seçim yapmanın doğru olmadığını düşünen Kabila, 2016 seçimlerini 2018'e erteledi ve 2018 yılının ağustos ayında bu seçimlerde Cumhurbaşkanı adayı olmayacağını açıklamıştır. Her ne kadar 2018 seçimlerine girmemişse de kendi desteklediği adaylardan petrol şirketi sahibi Martin Fayulu ve partisi Emmanuel Ramazani Shadary'nin yeni Cumhurbaşkanı olmasını isteyen Kabila seçim sonucunda büyük hayal kırıklığına uğramıştır. Machines à voter (oy makinelerinin) machine à voler (çalma makineleri) olarak görüldüğü, internetin sürekli ke-

sildiği, ordunun halkı Fayulu'ya oy vermezlerse tek tek bulup dövmekle ve öldürmekle tehdit ettiği Aralık 2018 seçimlerinden sonra ülkenin yeni cumhurbaşkanı muhalefet partisinin lideri Felix Tshisekedi olmuştur. Tshisekedi döneminde ortaya çıkan ve dinî söylemleri kullanan terör oluşumlar demokrasiye vurulan altıncı darbe olmuştur.

Ülkenin kuzeyinde beliren DAEŞ ve el-Kaide gibi örgütler bu bölgelerdeki köylere baskın yaparak halkı devlete karşı kışkırtıp kendilerine katılmaya zorlamışlardır. Bu örgütlerle de büyük mücadeleye giren ordunun ve devletin olağanüstü hâl yönetimi nedenleriyle demokrasiye diğer darbe de indirilmiştir. 2018 yılında ortaya çıkan Ebola ve 2020 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgınları ise demokrasiye vurulan son darbe olmuştur. Bu salgınlarda hem çok fazla kişi yaşamını kaybetmiş hem de devlet bazı bölgelerde sıkıyönetim uygulamak zorunda kalmıştır. Bu sıkıyönetim süresince salgınlarla ilgili haber yapan pek çok gazetecinin tutuklandığı iddia edilmiştir. Sonuç olarak 19. yüzyılın ortalarından 21. yüzyılın ilk çeyreğine kadar geçen zamanda toplam yedi temel sorunla uğraşan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin bu koşullarda gerçekten bir demokrasi olmasını beklemek oldukça gerçekçi olmayan bir durumdur. Ancak yine de ülkenin devletiyle ve halkıyla birlikte tüm bu sorunları aşmak için gösterdiği çabaya saygı duymak gerekmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti diğer Sahraaltı Afrika ülkeleri gibi daha iyi bir yönetim ve daha mutlu bir halk için elinden geleni yapmaktadır. ■

RANTİYER DEVLETİN REFORM-LİBERALLEŞME ÇABALARI: KATAR ÖRNEĞİ

KÜBRA MURİÇ

Araştırmacı

“

Katar Emiri Şeyh Hamad bin Halife el-Sani'nin 1995 yılında iktidara gelmesinin ardından başlattığı reform hareketleri Katar'ın bugünkü konumunu şekillendirilmesinde başat rol oynamıştır. Kendinden önceki şeyhlerin doğal kaynaklardan elde edilen serveti yönetmek ve halka dağıtmak konusunda başarısız olduğunu ileri süren Şeyh Hamad iktidara gelir gelmez iç politikada köklü ekonomik ve sosyal reform hareketi başlatırken; dış politikada diplomasi, tarafsızlık, arabuluculuk, medya, eğitim, spor, kültür, insani yardım, uluslararası yatırımlar ve turizm gibi yumuşak güç kanallarını etkili bir biçimde kullanmaya başlamıştır.

”

Geçmişten bu yana vergilendirme sistemi, vergi verenin karşılığında hizmet alma beklentisi oluşturarak halkın devlete bağlanmasında en önemli unsurlardan biri olmuştur. Fakat Katar'ın da içinde bulunduğu günümüz modern Arap devletlerin çoğunun yeraltı kaynaklarının zengin oluşu nedeniyle bu tarz bir vergi gelirlerine ihtiyaç duymamış; vergi-temsil yönteminden ziyade bu ülkelerdeki saltanatlar “rant dağılımı” yoluyla varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Özellikle Körfez bölgesinde bu tarz rantiyer devletlerin vergiye ihtiyaç duymaması, doğal kaynakları dolayısıyla ülkedeki refah düzeyinin yüksek olması ve ekonomideki istikrar, halkın siyasete katılmak istememesinde ve bölgedeki hâkim rejimin demokrasiden ziyade monarşi olmasında belirli rol oynamıştır. Nitekim Arap Ayaklanmaları'nın Ortadoğu bölgesini kasıp kavurmasına rağmen rantiyer devletlerin olduğu Körfez'de sınırlı etki etmesi buna gösterilebilecek en etkili örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın rantiyer devlet özelliği taşıyan Katar'da halktan önemli bir meydan okuma olmamasına rağmen devlet eliyle birçok alanda reform çalışmaları yapılmıştır. Reform ve liberalleşme atılımlarıyla Katar, yumuşak güç (soft power) konumunu da güçlendirerek bölge ülkeleri arasında askerî-nüfuz ve coğrafi açıdan küçük ülke olmasına rağmen etkisini ve nüfuzunu muhafaza etmiştir.

ARAP AYAKLANMALARI ÖNCESİ İLK ADIMLAR

Katar Emiri Şeyh Hamad bin Halife el-Sani'nin 1995 yılında iktidara gelmesinin ardından başlattığı reform hareketleri Katar'ın bugünkü konumunu şekillendirilmesinde başat rol oynamıştır. Kendinden önceki şeyhlerin doğal kaynaklardan elde edilen serveti yönetmek ve halka dağıtmak konusunda başarısız olduğunu ileri süren Şeyh Hamad iktidara gelir gelmez iç politikada köklü ekonomik ve sosyal reform hareketi başlatırken; dış politikada diplomasi, tarafsızlık, arabuluculuk, medya, eğitim, spor, kültür, insani yardım, uluslararası yatırımlar ve turizm gibi yumuşak

güç kanallarını etkili bir biçimde kullanmaya başlamıştır. Bu süreçte küresel düzeyde olumlu imaj yaratma stratejisi adı altında, uluslararası sivil havacılıkta önde gelen firmalardan biri olan Katar Hava yolları kurulmuş, Şeyh Hamad'ın eşi Şeyha Moza'nın başkanlık ettiği Katar Vakfı aracılığıyla uluslararası eğitim yardımları yapılmış ve dünyaca ünlü uluslararası üniversitelerin Doha'da kampüsleri açılmış, Körfez ülkelerinin sansür işlevini yerine getiren Bilgi Bakanlığı kaldırılmış ve ardından uluslararası haber kanalı el-Cezire kurulmuştur.

“

Katar'ın bölgede demokrasi kültürünün güçlenmesi adına pratikte bazı söylemleri ve uygulamada bazı adımlarının olduğu söylenebilir. Örneğin, 2007 yılında mütevelli heyeti başkanlığında Şeyha Moza'nın yer aldığı Arap Demokrasi Vakfı bölgede demokrasinin teşvik edilmesi amacıyla Katar'da kurulmuştur.

”

Şeyh Hamad'ın reform çalışmalarını iç ve dış politikada paralel şekilde yürütmesi ve genel anlamda Körfez'deki hâkim anlayışın dışına çıkmasıyla hem bölgesel olarak hem de uluslararası düzeyde Katar'ın ismini fazlaca duyacağımız bir dönemi başlatmıştır. Şeyh Hamad'ın eşi Şeyha Moza'nın reform çalışmaları sürecinde alışılmışın dışında aktif bir rol oynamasına ayrıca dikkat çekmek gerekmektedir. Bu durumun özellikle el-Sani ailesi içindeki Selefi-Vahhabi grup tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmasına rağmen Şeyh Ha-

mad'ın bu süreçte eşini destekleyerek Körfez'de bir “First Lady” yaratılmasına öncülük ettiği de söylenebilir. Ülkede eğitim çalışmaları Şeyha Moza eliyle yürütülürken sanat ve kültür faaliyetlerinde ise Şeyha Moza'nın kızı Şeyha Mayasa aktif rol oynamaktadır. Eğitim ve sanat gibi modernleşmenin iki ana unsurunun kadın eliyle yönetiliyor olması ülkedeki diğer kadınlar için bir rol model katılmalarının önünü bir hayli açmaktadır.

Şeyh Hamad'ın siyasi anlamda yaptığı en önemli reformlardan biri de 1999 yılında yapılan belediye seçimlerinde kadınlara ilk kez oy kullanma ve aday olma hakkı tanınmasıdır. Bunun dışında 2003 yılında yapılan referandum ile 1970 anayasası değiştirilmiş ve anayasanın 35.maddesinde cinsiyete dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır. Yeni anayasa ile birlikte Danışma Meclisi üye sayısı 35'ten 45'e yükseltilmiş ve meclis üyelerinin 3/2'sinin seçimle belirlenmesi yürürlüğe girmiştir. Bu durumun Körfez'de siyasi reform taleplerinin gerekliliği ve demokratik teamüllerin gerçekleşmesi adına atılacak adımlara öncülük ettiği söylenebilir. Nitekim 2000'li yıllarla birlikte Körfez genelinde bu tarz siyasi uygulamaların hayata geçirildiği görülmüştür.

Katar'ın bölgede demokrasi kültürünün güçlenmesi adına pratikte bazı söylemleri ve uygulamada bazı adımlarının olduğu söylenebilir. Örneğin, 2007 yılında mütevelli heyeti başkanlığında Şeyha Moza'nın yer aldığı Arap Demokrasi Vakfı bölgede demokrasinin

teşvik edilmesi amacıyla Katar'da kurulmuştur. 2008 yılında Katar'ın başkenti Doha'da yapılan 8. Doha Demokrasi, Kalkınma ve Ticaret Forumu'nda Şeyh Hamad yaptığı konuşmada demokrasiye ulaşmayı amaçladıklarını söylemiş ve yenilenmenin gerekliliğinden bahsetmiştir. Demokrasi vurgusunun bir lider tarafından bu denli dile getirilmesi monarşinin egemen olduğu bu bölge açısından oldukça önemli gelişmedir.

ARAP AYAKLANMALARI SONRASI SÜREÇ

2010 yılında Tunus'ta başlayan kısa sürede Ortadoğu bölgesine yayılan Arap Ayaklanmaları, Katar'ı doğrudan etkilememiş olsa da dış politikada değişikliklere sebebiyet vermiştir. Şeyh Hamad'ın iktidara geldiği yıllardan itibaren benimsediği, reformlarla destek verdiği ve aktif bir şekilde uygulamaya çalıştığı tarafsız diplomasi, arabuluculuk ve çatışma çözümüne odaklı dış politika, Arap Ayaklanmaları süreciyle birlikte değişime uğramış ve Katar aktif reform-dönüşüm sürecine sahip çıkan öncül aktörlerden olmuştur. Şeyh Hamad'ın krizin tam ortasında Arap devlet geleneğinde daha önce benzerine rastlanmadık şekilde tahtını 33 yaşındaki oğlu Şeyh Temim bin Hamed el-Sani'ye bırakması ve yeni şeyhin bölgedeki diğer ülkelerin tepkisini çekmemek adına daha temkinli adım atması reform ve liberalleşme çalışmalarının duraksamasına neden olmuştur. Kriz döneminde tahta geçmesinin de etkisiyle Şeyh Temim'in bu süreçte erken dönem öncelikleri reform çalışmalarından ziyade iktidarını sağlamlaştırmak ve olabildiğince

tepkilerden kaçınmak olmuştur. El-Cezire'nin doğrudan diğer bölge devletlerini hedef alan sert söylemlerin yumuşatılmasına yönelik telkinler, muhafazakâr kesimin eleştirileri sonucu eğitim dilinin İngilizce olduğu bölümlerin Arapça olacak şekilde yeniden düzenlenmesi, sanatsal faaliyetlere ayrılan fonlarda kısıtlamaya gidilmesi, el-Sani ailesi içindeki reformist "Şeyha"ların geri planda tutulmaya çalışılması ve devlet kademelerine birinci dereceden aile üyelerinin atanması gibi adımlar Şeyh Temim'in ilk dönem önceliklerini somutlaştıran ve açıklayan bazı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer taraftan Temim döneminde de Arap Ayaklanmaları'na destek sunulmuş ve içerideki reform çabaları devam ettirilmiştir. Bu bağlamda 2017 yılında Danışma Meclisine 4 kadın üye atanmıştır. Bu durum, ülkede Danışma Meclisine yapılan ilk kadın atamaları olarak tarihe geçmiştir. Bu süreçte insan haklarına yönelik reform çalışmalarının varlığından da bahsetmek mümkündür. Katar'ın uluslararası arenada en çok eleştirildiği konuların başında gelen "modern kölelik" olarak adlandırılan Kefil Sistemi'nin bazı uygulamaları 2022'deki Dünya Kupası'na ev sahipliğinin de etkisiyle adım adım kaldırılmıştır. Katar reform-liberalleşme süreci ve halkın yönetime katılımı açısından önemli bir gelişme ise geçtiğimiz ekim ayında Katar'da 2003 yılından bu yana ertelenen danışma meclisi seçimleridir. İlk kez yapılıyor olma özelliği taşıyan bu seçimler siyasi katılım açısından kırılma noktası olarak ifade edilmektedir. İstişare

merkezi niteliği taşıyan danışma meclisinin üyelerinin önemli kısmının seçimle belirlenecek olması bazı uzmanlara göre, seçim merkezli kısmi siyasal ve sosyal değişim olarak yorumlanabilir.

2003 Anayasası'na göre, danışma meclisi; devletin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini doğrudan ilgilendirmeyen konularda yasa tasarıları yapmak, hükümet bütçesini onaylamak, bakanlar hakkında güvenoyu talebinde bulunmak gibi birtakım yasama yetkilerine sahiptir. Güvenlik, savunma ve ekonomi yatırımları gibi önemli konu başlıklarında karar alıcı bir yetkiye sahip olmayışı ve bu yetkinin hâlâ Katar emirinde toplanıyor oluşu nedeniyle söz konusu reform hareketlerinin topyekûn siyasal dönüşüme yol açabileceği iyimser yorumdur. Yine de seçimlerde 234 adayın varlığı ve bunlardan 26 tanesinin kadın aday olması kadınların siyasal alandaki etkinliğinin artması adına önemli gelişmedir. Yapılan seçimlerde kadın adaylardan hiçbiri seçilmemesine rağmen Şeyh Temim'in kendisinin bizzat atayacağı 15 meclis üyesi içerisinde 2 kadın üyeye yer vermesi kadınların bu alana teşviki açısından önem arz etmektedir. Katar'ın gerçekleştirmiş olduğu seçimin yapısı ve bu seçimden anlaşılması gerekenler Katar'ın Danışma Meclisi eski üyelerinden Dr. Hind el-Muftah tarafından net bir şekilde belirtilmiştir. Ona göre Katar'ın seçim düzenlemedeki amacı, Batılı anlamda demokrasiden ziyade kendine has yapısı ekseninde katılımı güçlendirmek ve daha önemlisi şeffaf ve hesap verebilir bir Katar kültürü ve düzeni inşa etmektir.

Emir tarafından ilan edilen seçim yasasına göre 18 yaşından büyük ve Katar doğumlu dedesi olan herkes oy kullanma hakkına sahiptir. Kökleri doğu Suudi Arabistan'a kadar uzanan Körfez'in en büyük bedevi gruplarından biri olan el-Merri kabilesinin üyelerinin seçimde oy kullanamayacaklarının açıklanması seçim öncesi büyük tartışmalara yol açmıştır. Kabilenin "Katarlı olma" şartını yerine getirmediği gerekçe gösterilse de bazı uzmanlara göre bu durumun temel sebebi 1996 yılındaki başarısız darbe girişimidir. O dönem, oğlu tarafından devrilmiş olan Halife bin Hamad el-Sani'nin el-Merri kabilesi tarafından desteklenerek iktidara geri dönmeye çalıştığı iddia edilmiştir. El-Merri ve Doha arasındaki gergin ilişki bu sürece kadar varlığını korumuştur. Sonuç olarak, siyasi propaganda sürecinde kabileler, mezhep farklılıkları gibi hassas konularda konuşulmaması ve kişi başına 2 milyon Katar riyali gibi seçim bütçesi sınırlandırılması dışında adaylara herhangi bir kısıtlama yapılmaması hem de seçimin başarı ile tamamlanması sonucu bu seçimler Katar'a önemli bir siyasi tecrübe kazandırmış ve diğer bölge ülkelerine örnek teşkil etmesine zemin hazırlamıştır.

“
Katar nezdinde ilk kez yapılmasına rağmen seçime %63,5 oranında katılım olması halkın bu konudaki tavrını ortaya koymaktadır. Bu yolda Katar'ın önündeki en önemli engellerden biri de mevcut anayasadaki bazı maddelerdir. Anayasa Katarlı vatandaşları belli başlı sınıflandırmaya tabi tutmuştur.

”
**KENDİNE ÖZGÜ
“DEMOKRATİKLEŞME”
SERÜVENİNDE FIRSATLAR
VE RİSKLER**

2,8 milyonluk Katar nüfusunun yaklaşık %20'si Katarlı Araplardan %80 ise çoğunluğu Asya ve Güney Asyalı olmak üzere yabancılardan oluşmaktadır. Bu kişiler siyasal haklardan tamamıyla yoksundur. Dolayısıyla ilerleyen zamanlarda bu kişilerin sistemle bütünleşme problemleri demokratikleşme serüvenine de etki edecektir. Genel anlamda saraya yakın ve refah seviyesi yüksek olan Katarlı Araplar ise birtakım siyasal haklara sahiptir. Nitekim Arap Ayaklanmaları sürecinde Katar'da güçlü demokrasi

talebinin olmaması bunun en temel göstergesidir. Katar nezdinde ilk kez yapılmasına rağmen seçime %63,5 oranında katılım olması halkın bu konudaki tavrını ortaya koymaktadır. Bu yolda Katar'ın önündeki en önemli engellerden biri de mevcut anayasadaki bazı maddelerdir. Anayasa Katarlı vatandaşları belli başlı sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Anayasaya göre 1930 yılından önce Katar sınırları içerisinde yerleşim gösterenleri, “yerli” Katarlılar olarak sınıflandırmaktadır. Sonrasında Katar vatandaşı olmak mümkün olsa da bu kişiler “yerli” Katarlılar ile aynı haklara sahip değillerdir. Nitekim bu anayasal sınıflandırma da belirtildiği üzere 2021 seçimlerinde küçük çaplı krize de neden olurken Katar'da kabilelerin hassasiyetleri yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Anayasada vatandaşların hak ve sorumluluklarının tanımının net şekilde yapılmaması ve tüm vatandaşları kapsayan bir yapıda olmayışı yerleşik demokrasi kültürü ve güçlü reform çabaları açısından sorun olarak değerlendirilebilir. Bunun dışında güvenlik, savunma, ekonomi gibi önemli konularda Danışma Meclisinin yetki alanının anayasa tarafından kısıtlanması ve bu yetkilerin hâlâ emirde toplanıyor olması demokratikleşme serüveninde alınacak daha çok mesafenin olduğunu doğrulamaktadır. Sonuç olarak, yine de her fırsatta dile getirilen demokrasi söylemi, bu yönde yapılan çalışmalar ve gerçekleştirmiş olduğu seçim hasebiyle Körfez'de halkın yönetime katılmasını teşvik etme noktasında Katar'ın öncü ülke olduğu aşikârdır. ■

Bir Seçimin Anatomisi: Karanlığın ve Umudun Ortasında

A. SELCAN ÖZDEMİRCİ CİNAL

Araştırma Görevlisi SAKARYA ÜNİ

“

Ülke içinde katılımın sadece %49, diasporada ise %60 civarında olduğu seçimin resmî sonuçları hâlen açıklanmamış olsa da partiler/hareketler ve mecliste elde ettikleri sandalye sayıları genel hatlarıyla ortaya çıkmış durumda.

”

Tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşayan, siyasi ve sosyal krizlerin peş peşe patlak verdiği Lübnan'da 15 Mayıs 2022'de genel seçimler yapıldı. Ülke içinde katılımın sadece %49, diasporada ise %60 civarında olduğu seçimin resmî sonuçları hâlen açıklanmamış olsa da partiler/hareketler ve mecliste elde ettikleri sandalye sayıları genel hatlarıyla ortaya çıkmış durumda. Zaim geleneğine güçlü darbe olarak okunabilecek bağımsızların meclise girişi heyecan yaratmakla birlikte halkın katılım oranına da yansıyan umutsuzluk ve mecliste oluşacak çok parçalı yapı Lübnan'ı oldukça zorlu günlerin beklediğini gösteriyor.

SEÇİME GİDERKEN

Lübnan'da seçimlerin zamanında yapılamaması, uzun bir aradan sonra seçime gidilebilse dahi hükümetin kurulamaması neredeyse gelenek hâlini almış durumdadır. Örneğin 2009 yılında yapılan seçimin ardından yeni genel seçimler ancak dokuz yıl gibi uzun bir aradan sonra, 2018 yılında yapılabilmemiş ve dokuz ay boyunca hükümet kurulamamıştı. Mayıs 2018'de yapılan genel seçimler sonucu eski Başbakan Hariri liderliğindeki hükümet ancak 1 Şubat 2019 tari-

hinde kurulabilmiş, hükümet ekonomik sorunların giderilmesi, şeffaf projelerin hayata geçirilmesi ve ülkedeki kaos ortamının giderilmesi gibi vaatlerini yerine getirememiş ve ülke hızla bir kaos sarmalına sürüklenmişti.

2019 yılı itibarıyla ekonomik kriz eşi görülmedik boyutlara ulaşırken tüm dünyayı saran pandemi Lübnan'ı da etkisi altına almış hâlihazırda işlemeden sağlık sistemi tamamen iflas etmişti. Tüm

bunlara Ağustos 2020'de 200'ü aşkın insanın hayatını kaybettiği Beyrut Limanı'nda meydana gelen patlama eklendi. Limanda yaşanan facianın, siyasilerin ihmalkârlığı nedeniyle meydana geldiğini düşünen Lübnan halkı Ekim 2019 yılından itibaren sürdürülen protesto gösterilerini daha büyük kitlelerle sürdürmeye devam etti. Aslında 2005 yılında yaşanan çöp kriziyle birlikte Lübnan halkının mezhepçi sisteme karşı duruşu ilk emarelerini göstermiş, ülke gene-

linde düzenlenen protestolar tüm yerel siyasal elite karşı bir tavra dönüşmeye başlamıştı. Bir başka ifadeyle 2005 yılında atılan ilk kar topu Ekim 2019'da büyümüş ve 2020 itibarıyla bir çığ hâlini almıştı. Hayatın her alanına nüfuz etmiş mezhep kotasına ve bu kotasının dayattığı geleneksel siyasal elite karşı çıkış kısa sürede topyekûn bir rejim değişikliği talebine evrilererek 'es-savra' (devrim) nidalarıyla Lübnan sokaklarında yankılanmaya başladı.

Ekonomik kriz, siyasal çekişmeler ve karar alıcıların somut çözümler getirememesi gibi nedenlerle kısa sürede korkunç boyutlara ulaştı. Ülkede akaryakıttan elektriğe, ek-mekten ilaca en temel ihtiyaçlar

karaborsaya düştü. Uzun kuyrukların tüm ülkeyi esir aldığı bu süreçte 1 ABD doları 30.000 Lübnan lirasını geçerken asgari ücret 30 doların altına düştü. Ülke genelinde elektrik kesintileri günde 20 saate kadar çıkarken başka bir yol bulamayan Lübnanlılar botlarla ülkeyi terk etmeye başladılar. Bu olumsuz atmosferde siyasiler statükocu tavırlarını sürdürdüler. Ekonomik ve siyasal krizden topyekûn rejim değişikliğiyle çıkılabileceğini uman Lübnanlılara karşı siyasiler statükodan yana tavırlarıyla iç savaş hayaletini Lübnan sokaklarına salarak korku iktidarını sürdürmeye çalıştılar. Tüm bu olumsuz koşullar ve mevcut mezhepçi sistem içerisinde yapılacak bir seçimle değişimin pek de mümkün olmadığını düşünen halkın büyük çoğunluğu seçimini sandığa gitmemekten yana kullandı.

“
Siyasetçilerin neredeyse tamamı yolsuzluk, liyakatsizlik, görevi kötüye kullanma veya ihmalkârlıkla suçlanmaktadır. Özellikle 2019’dan itibaren korkunç boyutlara varan ekonomik krize ilişkin somut bir çözüm sunamayan siyasilerin şahsi çıkarlarını önceledikleri düşünülmektedir. Son olarak ekonomik kriz gündelik yaşamın her alanında olduğu gibi siyasette de etkisini göstermekte ve Lübnan’da seçimlerin bir değişiklik getireceğine dair umudun neredeyse tamamen kaybedildiğini göstermektedir.
 ”

15 Mayıs’ta yapılan seçim birçok tartışmayı beraberinde getirdi. En çok konuşulan konu Lübnanlıların oy verme oranının sürekli düşüşü oldu. 2009 yılında yapılan seçimlerde %54 olan katılım oranı 2018’de %49’a gerilerken 15 Mayıs’ta da sandığa yansıyan %49’dur. Lübnan’da genellikle düşük olan oy kullanma oranlarının %50’lerin altına inmesinin birçok sebebi vardır. Öncelikle seçimin Lübnan’da demokrasi anlamına gelemediği gerçeği en büyük neden olarak görülebilir. Ülkenin kendine has seçim sistemi ve mezhep kotası zaim geleneğiyle birleşince ortaya demokratik bir seçimden ziyade demokrasi illüzyonu ortaya çıkmaktadır. Örneğin, 2 Şii 1 Dürzi kotası olan bir seçim bölgesi ve bu bölgenin de 200 bin seçmeni olduğunu kabul edelim. Bu 200 bin seçmenin 150 bini Dürzi adaylara

oy vermiş ve Şii adaylar toplamda 50 bin oy almış olsunlar, bu durum bölgeden meclise 2 Şii ve bir Dürzi gireceği gerçeğine engel olamıyor. Bir başka sorun vatandaşların yaşadıkları bölge için değil nüfusa kayıtlı oldukları seçim bölgesi için oy kullanma zorunluluklarıdır. Bu iki probleme ek olarak siyasal parti/hareketlerine mensubiyetin baba oğula geçen zaim geleneğinin bir devamı olması seçimleri demokratik bir eylemden ziyade zaimlerin çıkar ve güç çatışmalarının bir nevi güncellenmesine dönüştürmektedir.

Son seçim özelinde katılım oranının düşüklüğüne ilişkin ise bu yapısal problemlerin dışında mevcut siyasalere duyulan güvensizlik de önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Siyasetçilerin neredeyse tamamı yolsuzluk, liyakatsizlik, görevi kötüye kullanma veya ihmalkârlıkla suçlanmaktadır. Özellikle 2019'dan itibaren korkunç boyutlara varan ekonomik krize ilişkin somut bir çözüm sunamayan siyasilerin şahsi çıkarlarını

önceledikleri düşünülmektedir. Son olarak ekonomik kriz gündelik yaşamın her alanında olduğu gibi siyasette de etkisini göstermekte ve Lübnan'da seçimlerin bir değişiklik getireceğine dair umudun neredeyse tamamen kaybedildiğini göstermektedir. Tüm bu şartlar altında sandığa gösterilen ilgi seçimlerde düşük seyretmektedir.

“

2018'de 71 sandalye ile mecliste çoğunluğa sahip olan 8 Mart Bloku bu seçimlerde 62 sandalyeye sahip olabildi. Ancak bu 14 Mart Bloku'nun da seçimlerde başarılı olduğu anlamına gelmemekte ve sadece daha parçalı bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Hâlihazırda her iki blokunda 128 sandalyeli mecliste çoğunluğu oluşturabilmek için gereken 65 milletvekiline sahip olamadığı görülmektedir.

”

GAYRİRESMÎ SONUÇLAR: HİZBULLAH MI MEZHEPÇİ SİSTEM Mİ KAN KAYBEDİYOR?

Lübnan İçişleri Bakanı Besam Mevlevi kesin seçim sonuçlarının açıklanmasının vakit alacağını ifade etmişti. Nitekim Lübnan'ın içinde bulunduğu kriz hâlinin sembolü olan cep telefonu ışıklarıyla oyların sayılmaya çalışıldığı görüntüler sosyal medyada çokça yer aldı. Resmî sonuçlar açıklanmasa da meclisteki dağılıma ilişkin genel hatlar belli oldu. Öncelikle iki bloklu siyasal yapı içerisinde 8 Mart Bloku, 2018 seçimlerinde elde ettiği çoğunluğu kaybetmiş görünüyor. 2018'de 71 sandalye ile mecliste çoğunluğa sahip olan 8 Mart Bloku bu seçimlerde 62 sandalyeye sahip olabildi. Ancak bu 14 Mart Bloku'nun da seçimlerde başarılı olduğu anlamına gelmemekte ve sadece daha parçalı bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Hâlihazırda her iki blokunda 128 sandalyeli mecliste çoğunluğu oluşturabilmek için gereken 65 milletvekiline sahip olamadığı görülmektedir. 8 Mart Bloku'nda Hizbullah-Emel Şii ikilisi mevcut 27 Şii kotasının tamamını elinde tutmayı başardı hatta Hizbullah 16 milletvekiliyle bir önceki seçimden iki sandalye daha fazla kazanırken Beşar Esad rejimini destekleyen siyasal hareketler tamamen meclis dışında kaldı ve Özgür Yurtsever Hareketi'nin (ÖYH) oylarında düşüş yaşandı.

14 Mart Bloku lideri Saad Hariri seçimleri boykot etmiş Müstakbel Hareketi'nin seçimlere katılmayacağını duyurmuştu. Hariri'nin boykotundan çok önce başlayan

Sünni lider boşluğu bir yandan Sünni oyların bölünmesine yol açtı bir yandan da Sünnilerin seçime katılım oranlarını düşürdü. Bu boykot çağrısının Suudi Arabistan'ın tepkisine yol açacağı, Hizbullah'ın işine yarayacağı ve 8 Mart Bloku'nun oylarını artıracığı endişesi sıklıkla dile getirilmişti. Ancak seçim sonuçları farklı tablo ortaya koydu. Öncelikle Hizbullah'ın 2006 Mar Mikail Anlaşması'ndan beri en güçlü müttefiki olan Cibran Basil liderliğindeki Maruni Özgür Yurtsever Hareketi geçen seçimde sahip olduğu 20 sandalyenin 4'ünü kaybetmiş görünmektedir. Buna mukabil 14 Mart Bloku bileşenlerinden Samir Caca liderliğindeki Maruni Lübnan Kuvvetleri Partisi (LK) 20 sandalyeye sahip olarak meclisteki en güçlü parti konumuna geldi.

“

Basil'in Hizbullah'ın silahsızlandırılmasına karşı sessizliği, ekonomik kriz ve kötü yönetimin müsebbiplerinden biri olarak görülmesi Maruni vatandaşların oylarını etkileyen temel faktörler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte Suudi Arabistan ve ABD'nin Caca'yı desteklediği ve Mar Mikail ile güçlenen Maruni-Şii ittifakını LK ile zayıflatmayı hedeflediği ifade edilebilir.

”

Maruni oylarındaki bu değişimde iç siyasetin olduğu kadar bölgesel ve küresel aktörlerinde etkisi olduğu ifade edilebilir. Basil'in Hiz-

bullah'ın silahsızlandırılmasına karşı sessizliği, ekonomik kriz ve kötü yönetimin müsebbiplerinden biri olarak görülmesi Maruni vatandaşların oylarını etkileyen temel faktörler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte Suudi Arabistan ve ABD'nin Caca'yı desteklediği ve Mar Mikail ile güçlenen Maruni-Şii ittifakını LK ile zayıflatmayı hedeflediği ifade edilebilir. Seçimden başarıyla çıkan bir diğer hareket Velid Canbolat liderliğindeki İlerlemeci Sosyalist Parti oldu. Canbolat 8 Dürzi kotasının tamamına sahip olarak Dürzi oylarını birleştirmeyi başardı. Son tahlilde

resmî sonuçlar açıklanmamış olsa da bu seçimde tek başına hezimete uğrayan ya da zafer kazanan bir parti yorumundan ziyade Lübnan siyasal sisteminin işlerliğini yitirdiğini ve geleneksel elitlerin hem güven hem de somut olarak oy kaybettiklerini ifade etmek daha gerçekçi olabilir. Bu seçimi öncekilerden ayıran reformist/bağımsızların meclise girişi bu yolda önemli bir adım olabilir. 2018'de meclise sadece 1 bağımsız aday girebilmişken şimdi bu sayı 15'e çıkmış görünüyor. Elbette mevcut mezhepçi sistem içerisinde yapabilecekleri oldukça sınırlı da olsa

Ekim 2019'dan beri protesto gösterileri yürüten, geleneksel zaimlerden olmayan ve temelde mezhep kotasına karşı çıkan yaklaşık 15 milletvekilinin meclise girebilmesi Lübnan siyasetinde olumlu değişimlerin habercisi olabilir.

SEÇİM SONRASI MUHTEMEL GELİŞMELER

Belirsizlikler ülkesi Lübnan'da rakamların taraflara, kişilere göre değişiklik göstermesi olağan hâle gelmiş durumdadır. Seçim sonuçları resmî olarak açıklanmadığı için basında kazanılan vekillik sa-

yalarına dair birçok farklı rakam yer alıyor. El-Meyadin Hizbullah-Emel'in 32, ÖYH'nin 20 ve LK'nın 18 koltuk kazandığını duyururken el-Cezire 8 Mart Bloku'nun 58, 14 Mart Bloku'nun 47 ve reformist/bağımsızların 22 koltuğa sahip olduğunu yazdı. Reuters haber ajansının verilere göre ise 8 Mart Bloku 62 sandalyeye sahip olurken 14 Mart Bloku 37, reformist/bağımsızlar ise 13 koltuğa sahip oldular. Rakamlar net olmasa da şimdiye kadar elde edilen veriler ışığında Mayıs 2022 seçimlerinin ortaya koyduğu tabloda üç önemli sonuç var. İlk olarak geleneksel

siyasilerin hiçbirine güven duyulmuyor ve halkın sistem değişikliği talebi ciddiye alınmadıkça tüm siyasal elitlerin güç kaybetmeye devam edecekleri ifade edilebilir. İkinci olarak meclisin bu çok parçalı yapısı karar alma süreçlerinin ve siyasiler arası pazarlıkların uzamasına yol açabilir. Fakat meclisin bir an evvel kurulması ve bir meclis başkanı seçmesi ardından bir başbakan atanması lazım ki ekim ayında görev süresi dolacak Mişel Avn yerine yeni bir cumhurbaşkanı seçilebilir. Otuz yılı aşkındır aynı görevi yapan Nebih Berri'nin karşısında güçlü bir rakip olmasa da başta LK ve diğer vekillerle anlaşarak çoğunluğun oyunu alarak yeniden meclis başkanlığı koltuğuna oturup oturamayacağı henüz kesinleşmiş değil. Son olarak yaklaşık 15 reformist/bağımsız adayın meclise girmesi mevcut sistem bunu neredeyse imkânsız kılmışken son derece anlamlıdır. Özellikle Güney III seçim bölgesinde Hamdan ve Jarade'nin otuz yılı aşkındır devam eden statükoyu yıkarak elde ettikleri başarı son derece umut vericidir. Firas Hamdan, Ekim Protestoları'nın önde gelen isimlerinden biriydi ve 2020 yılında parlamento yakınlarında göstericilere açılan ateş sonucu kalbine isabet eden plastik mermi nedeniyle ağır yaralanmıştı. Meclisteki parçalı yapının uzlaşmaya uzun pazarlıklar sonucu ve oldukça geçici bir şekilde varılan ülkede siyasal sistemi tamamen işlemez kılma ihtimaline rağmen iki blokun da çoğunluğa sahip olamaması reformist/bağımsızların elini güçlendirebilir. Dolayısıyla bugün için oldukça küçük bir adım olsa da Lübnan'da köklü bir değişime dair gelişmeler yaşanabilir. ■

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'NDE MUHAMMED BİN ZAYİD DÖNEMİ

GÖKHAN ERELİ

Körfez Çalışmaları Koordinatörü **ORSAM**

“

Halife bin Zayid'in vefatının ardından, 14 Mayıs tarihinde ülkenin yedi emiri, Federal Yüksek Konsey nezdinde toplanıp on sekiz yıldır Abu Dabi Veliht Prensi olarak görev yapan 61 yaşındaki Muhammed bin Zayid el-Nahyan'ı ülkenin yeni başkanı ve yeni Abu Dabi Emiri olarak seçti.

”

1 3 Mayıs 2022 tarihinde Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Devlet Başkanı ve Abu Dabi Emiri Halife bin Zayid el-Nahyan (2004-2022) 73 yaşında hayatını kaybetti. Ülkenin kurucu lideri Zayid bin Sultan el-Nahyan'ın en büyük oğlu olan Halife bin Zayid, 3 Mayıs 2004 tarihinden bu yana görevdeydi. Devlet başkanının vefatı ile birlikte BAE'de yeni bir siyasi dönemin başladığı kabul edilebilir. Halife bin Zayid'in vefatının ardından, 14 Mayıs tarihinde ülkenin yedi emiri, Federal Yüksek Konsey nezdinde toplanıp on sekiz yıldır Abu Dabi Veliht Prensi olarak görev yapan 61 ya-

şındaki Muhammed bin Zayid el-Nahyan'ı ülkenin yeni başkanı ve yeni Abu Dabi Emiri olarak seçti. Bu çerçevede, 2014 yılında Halife bin Zayid'in yaşadığı sağlık sorunlarının artmasıyla birlikte fiili liderliği teslim alan Muhammed bin Zayid artık resmî anlamda da ülkenin devlet başkanlığı görevini teslim almış durumda.

HALİFE BİN ZAYİD DÖNEMİNE BAKIŞ

Halife bin Zayid dönemi, neredeyse milenyumun ilk 20 yılını kapsamaktadır. Bu çerçevede BAE'nin ekonomik, toplumsal ve dış politika anlamında yaşadığı değişim ve dönüşümlerin büyük oranda Halife bin Zayid'in liderliğinde yaşandığı ifade edilmektedir. Ülkenin ekonomisinin çeşitlendirilmesi için gerçekleştirilen politikalar, emirlik vatandaşlarının dünya standartlarında eğitim alabilmesi için Abu Dabi ve Dubai'de açılan eğitim kurumları ve ekonomik krizlerde izlenen politikalar olmak üzere, Halife bin Zayid döneminde BAE'nin birçok atılım gerçekleştirdiği görülmektedir.

Bu çerçevede, 828 metre uzunluğuyla dünyanın en büyük binası olarak kayıtlara geçen Burç Halife gökdeleninin de ismi, Halife bin Zayid'den gelmektedir. 2008 yılında küresel ekonomik kriz Ortadoğu'da BAE ve Dubai emlak sektöründe ciddi sorunlara yol açtığından, Dubai ekonomisi ilerleyen dönemlerde Abu Dabi'nin sağladığı finansal yardım ile kurtarılmıştı. Bu çerçevede 2010 yılında Burç Dubai olarak açılması planlanan dünyanın en yüksek gökdeleninin ismi Dubai Emiri Muhammed bin Raşid el-

Maktum tarafından, Abu Dabi'nin sağladığı finansal yardımlara jest olması hasebiyle Burç Halife olarak değiştirilmişti. Bununla birlikte, Halife bin Zayid döneminin 2014 yılında ciddi bir kesintiye uğradığı ifade edilmelidir. Tıpkı 1990'lardan sonra ülkenin kurucu lideri Zayid bin Sultan el-Nahyan'ın görevlerinin bir bölümünü yönetimde daha etkin kişi olarak Halife bin Zayid'in üstlendiği gibi, 2014 yılından itibaren de yönetimde etkin kişi olarak Muhammed bin Zayid öne çıkmıştır.

HALİFE BİN ZAYİD'E TAZİYE, MUHAMMED BİN ZAYİD'E TEBRİK

Halife bin Zayid'in hayatını kaybetmesi sebebiyle yakınlarına taziyeler iletmek ve Muhammed bin Zayid'i yeni görevleri

dolayısıyla tebrik etmek amacıyla birçok siyasi BAE'ye ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaretler arasında Fransız Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, ABD Başkan Yardımcısı Kamala Harris, Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Savunma Bakanı Lloyd Austin ve CIA Direktörü William J. Burns de yer aldı. Bunun yanında İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan, İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog, Hindistan Devlet Başkanı Yardımcısı M. Venkaiah Naidu, Katar Emiri Temim bin Hamed el-Sani, İngiltere Başbakanı Boris Johnson, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi, İtalya Devlet Başkanı Sergio Mattarella, Suudi Arabistan Veliyet Prensi Muhammed bin Selman ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da yer aldı.

Yeni Devlet Başkanı ve Abu Dabi Emiri Muhammed bin Zayid, 2000'li yıllardan itibaren belirli oranda BAE dış ve güvenlik politikasının mimarıydı. BAE'nin Arap halk hareketleri sonrasında daha aktif ve daha müdahaleci bir dış politika benimsemesi, Muhammed bin Zayid'in ittifak ilişkileri, kişisel ilişkileri ve BAE Ordusuna verdiği önem sayesinde gerçekleşmişti. Muhammed bin Zayid aynı zamanda ulusal güvenlik danışmanı olan kardeşi Tahnun bin Zayid aracılığıyla ülkenin güvenlik bürokrasisine, Dışişleri Bakanı olan kardeşi Abdullah bin Zayid aracılığıyla da dışişleri bürokrasisine ve dış ilişkilerin yürütülüş şekline hâkimdi. Bu minvalde 2020-2021 döneminden itibaren Ortadoğu'da girilen normalleşme iklimi ve BAE dış politikasında ülkenin ekonomik dönüşümünü öncelleyen hamlelere yer verilmesi de Muhammed bin Zayid'in fiilî liderliği devraldığı dönemde gerçekleşmiştir.

“
Veliaht prens tayini açısından dikey tayini temsil eden 40 yaşındaki Halid bin Muhammed, ABD'de eğitim almış olması ve Abu Dabi Yürütme Konseyindeki görevi hasebiyle öne çıkmaktadır.
 ”

ABU DABI İÇ SİYASETİNDEKİ BELİRSİZLİKLER VE GELECEK SENARYOLARI

Resmî anlamda liderlik değişimiyle birlikte büyük dış politika değişikliklerinin olmayacağı BAE için, asıl önemli soru başkent Abu Dabi emirliğiyle ilgilidir. Ülkenin coğrafi anlamda ve petrol rezervleri anlamında %90'ından fazlasına sahip Abu Dabi, uzun dönemdir ekonomik büyümenin, petrol politikalarının ve ülkenin dış/güvenlik politikasının belirlendiği merkez konumundadır. Bu çerçevede Abu

Dabi'nin yeni veliaht prensinin kim olacağı konusunun neredeyse BAE siyaseti açısından devlet başkanlığındaki değişimden daha önemli hâle gelmiştir. Bu çerçevede birden çok senaryoyu kapsayabilecek temelde iki tür veliaht tayininden bahsedilebilir. Veliaht tayininin dikey anlamda babadan oğula yahut yatay anlamda kardeşler arasında gerçekleşebileceği öngörülebilir. Bu çerçevede Muhammed bin Zayid'in Halid, Zyab, Hamdan ve Zayid isimlerinde dört oğlu bulunmaktadır. Veliaht prens tayin edilmesi açısından en büyük oğul Halid bin Muhammed öne çıkmaktadır. Bunun yanında Muhammed bin Zayid'in kardeşleri olan Hamdan bin Zayid, Hazza bin Zayid, Tahnun bin Zayid, Mansur bin Zayid ve Abdullah bin Zayid isimlerinin ön plana çıktığı belirtilebilir.

Veliaht prens tayini açısından dikey tayini temsil eden 40 yaşındaki Halid bin Muhammed, ABD'de eğitim almış olması ve Abu Dabi

Yürütme Konseyindeki görevi habisiyle öne çıkmaktadır. Halid bin Muhammed'in son dönemlerde güvenlik bürokrasisinde ve Abu Dabi hükümeti çerçevesinde edindiği roller, siyasi anlamda tecrübe kazanmasını da sağlamıştır. Halid bin Muhammed'in yanında 50 yaşındaki Tahnun bin Zayid bir diğer öne çıkan olası veliaht prens profilidir. Ulusal güvenlik danışmanı olmasının yanı sıra, BAE'nin önde gelen yatırım firmaları ADQ, Royal Group ve International Holding Company'nin Yönetim Kurulu Başkanı olması Tahnun bin Zayid'in Abu Dabi çevrelerindeki önemini göstermektedir.

Halid bin Muhammed ve Tahnun bin Zayid'in yanında, yine devlet başkanının kardeşi ve aynı zamanda 2006 yılından bu yana dışişleri bakanı olan 50 yaşındaki Abdullah bin Zayid'in veliaht prens olarak atanması ihtimali de düşük olsa da bulunmaktadır. Medyadaki görünürlüğü açısından diğer yetkililerden daha düşük bir profile sa-

hip olan 61 yaşındaki Hamdan bin Zayid ise Abu Dabi'de ez-Zufra (el-Dhafra) bölgesinin yöneticisi ve BAE'nin eski Bahreyn büyükelçisidir. Bunun yanında 52 yaşındaki Mansur bin Zayid ise petrol, teknoloji ve spor alanlarında uluslararası yatırımlarıyla ön plana çıkmakta ve başbakan yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Bu çerçevede son tahlilde, Abdullah bin Zayid, Hamdan bin Zayid ve Mansur bin Zayid'in veliaht prens olarak tayin edilmelerinin düşük ihtimal olduğu görülebilmektedir.

Sonuç olarak gerek bölge siyasetinde ve gerekse iç siyasette ve ekonomik kalkınma süreçlerinde dönüşümden geçen BAE'de Muhammed bin Zayid'in devlet başkanlığı ile birlikte yeni süreç başlamaktadır. Ülke içi nüfuzunun konsolide edilmesi bağlamında gerek görevdeki üst düzey yetkililerden ve gerekse de kardeşlerinden tam bağlılık mesajları, Muhammed bin Zayid'in görevindeki ilk günlerinde aldığı mesajları oluştur-

maktaydı. Bu çerçevede, Muhammed bin Zayid'in ülkenin kurucu lideri Zayid bin Sultan'ın ve ikinci başkanı Halife bin Zayid'in siyasi, ekonomik ve toplumsal mirasını sürdürmeyi isteyeceği açıktır. Bu çerçevede, BAE siyaseti açısından Muhammed bin Zayid'in en büyük oğlu Halid bin Muhammed'in yahut kardeşi Tahnun bin Zayid'in veliaht prens olarak tayin edilmesi en yüksek olasılığı oluşturmaktadır. Bunun yanında veliaht prens tayin etmek için herhangi bir hukuki zorunluluğu ya da kısıtlaması bulunmayan Muhammed bin Zayid, veliaht prensin yanında bir de veliaht prens yardımcısı atayıp BAE'nin önümüzdeki uzun yıllar boyunca siyasi sahnesinde belirleyici rol oynayabilir. Bu aşamada en önemli mesele, BAE'de Muhammed bin Zayid'in 2004'ten bu yana süren siyasi kariyerinin ve 2014'ten sonra fiili liderlik konumunun resmî liderliğe terfi etmesiyle birlikte en üst noktaya ulaşmış olmasıdır. ■

Lübnan'da Yeni Parlamento: BİLEŞENLERİ NELER VE NE YAPILMALI?

RANA TABBARA

Gazeteci L'ORIENT TODAY

“

Yüzde 49,19 katılım oranıyla gerçekleşen bu seçim, 2018 genel seçimlerinin yüzde 49,7 katılım oranını neredeyse yakaladı. Ancak Hizbullah ve müttefiklerinin çoğunluk sandalyelerini kaybetmesiyle sonuçlanan bu seçimde, Lübnan genelinde yaklaşık on üç muhalefet adayının seçilmesi ve Suriye yanlısı adayların seçilememesi gibi belirgin değişiklikler yaşandı.

”

Bu ay sandık başına giden Lübnanlı seçmenler, 22 Mayıs 2022'den itibaren dört yıl görev alacak 128 parlamento üyesini belirledi. Yüzde 49,19 katılım oranıyla gerçekleşen bu seçim, 2018 genel seçimlerinin yüzde 49,7 katılım oranını neredeyse yakaladı. Ancak Hizbullah ve müttefiklerinin çoğunluk sandalyelerini kaybetmesiyle sonuçlanan bu seçimde, Lübnan genelinde yaklaşık on üç muhalefet adayının seçilmesi ve Suriye yanlısı adayların seçilememesi gibi belirgin değişiklikler yaşandı. 2022 yasama

seçimleri, 17 Ekim 2019 Halk Ayaklanmaları ve 4 Ağustos 2020'de 200'den fazla kişinin ölümüne ve binlercesinin yaralanmasına neden olan Beyrut Limanı patlamasının ardından yapılan ilk oylama olarak gerçekleşti. Parlamantonun yeni oluşumu farklılık gösterse de yapılması gereken eski görevler hâlen devam etmektedir.

PARLAMENTONUN YENİ YAPISI

Parlamentodaki 128 milletvekilinden 16'sı bağımsız, 13'ü muhalefet saflarındadır. Aralarında Cumhurbaşkanı Mişel Avn'ın partisi Özgür Yurtsever Hareketi'nin de bulunduğu yaklaşık 58 milletvekili İran destekli Hizbullah'a yakın pozisyonundadır. Batı'nın desteklediği bir konumda, Velid Canpolat ve oğlu Timur Canpolat tarafından yönetilen geleneksel Dürzi Partisi 8 sandalye kazanırken, Samir Caca liderliğindeki Lübnan Güçleri Partisi, 19 sandalye kazanarak parlamentodaki en büyük Hristiyan blok olarak yerini aldı. Dört sandalye kazanan Ketaib Partisi'nin yanı sıra sekiz sandalye de Gelecek Hareketi ile ilişkili adaylar tarafından kazanıldı.

Lübnan'da Sünni grupların geleneksel siyasi üstünlüğü, üç kez başbakanlık yapmış olan Sünni Gelecek Hareketi lideri Saad Ha-

riri'nin geçen ocak ayında seçimlere katılmama kararı almasının ardından sona ermişti. Hariri ayrıca "Gelecek Hareketi ailesinden de" aynı şeyi yapmasını istedi ve "siyasette sadece hizmet etmek için yer alacağım, Lübnanlılar arasında bir kesimin beni bu felaketten sorumlu otorite figürlerinden biri

olarak görmesine artık dayanamıyorum" açıklamasında bulundu. Diğer bir ifadeyle başta Hariri ailesinin en fazla destekçisinin bulunduğu Beyrut'taki Tarık el-Cedid'de ikamet edenler olmak üzere birçok destekçi seçimleri çeşitli şekillerde boykot etti. 15 Mayıs'ta seçimler gerçekleşirken Tarık el-

Cedid'deki Hariri yanlıları, Sünni katılımın düşük olduğu seçimlerin sonuçlarını itibarsızlaştırmak için taşınabilir havuzlar kurarak partiler düzenledi.

Beyrut II, Trablus ve Batı Bekaa-Rashaya gibi yoğun Sünni semtler, boykot nedeniyle ortalamanın al-

tında katılım gösterdi. L'Orient Today tarafından yayımlanan veri analizine göre, Keserwan, Jbeil, Nabatieh, Baalbek-Hermel ve Batroun gibi daha az Sünni nüfusa sahip küçük ilçelere sahip diğer ilçelerde yüksek katılım gözlemlendi. Şii grupların Nebih Berri'yi yeniden meclis başkanı olarak seçmesiyle ilgili resmî tutumlarına karşı muhalefet grupları ve bazı Hristiyan partiler hızlı şekilde bu zorlamaya ve teamüle dönüşen duruma karşı çıktıklarını açıkladı. Milletvekilleri, bu pozisyonun illaki mezhepsel temsile uymak zorunda olmadığını ve değişimin başlamasının bu yöndeki iradeyle yakından alakalı olduğunu dile getirdi. Şii kesimin önemli aktörlerinden Emel Hareketi'nin lideri Nabih Berri 1992'den beri meclis başkanı görevinde bulunmaktadır. Beyrut II seçim bölgesinden seçilen muhalefet Milletvekili Waddah Sadek LBCI TV'ye verdiği demeçte, "Milletvekilleri parlamentonun başkanı olarak Berri'yi seçerlerse, kendimizi değişimin bir öznesi olarak görmeyeceğiz" ifadelerini kullandı. Bu durum muhalif ve bağımsız vekillerin değişim yönündeki iradesini göstermesi açısından kritiktir. Halimeh Kaakour, VDL (93.3) radyosuna, Berri'nin yeniden seçilmesinin kabul edilemez olduğunu ve muhalif milletvekilleri olarak alternatif sunmaya çalıştıklarını söyledi.

Hâlihazırda bir önceki parlamentoda bulunan ve seçimlerden oldukça güçlenerek çıkan Samir Caca, Lübnan Gücü Partisi'nin geçmişte 2005'ten beri olduğu gibi bir kez daha Nabih Berri'ye oy vermeyeceklerini" söyledi. Hizbullah Özgür Yurtsever Hareketi'ni Berri'ye oy

vermeye ikna etmek için çaba sarf etti ancak Batroun milletvekili ve Avn'ın damadı Özgür Yurtsever Hareketi'nin de liderliğini yürüten Cibran Basil diğer isimlerin neden aday olmadığını sorguladı ve Berri'nin başkanlığına karşı olduğunu yineledi. Bu durum Hizbullah ittifakı içerisinde de Berri'nin meclis başkanı adaylığına karşı birliktelik olmadığını göstermektedir. 21 Mayıs'ta bir önceki meclisin görev süresinin sona ermesinden sonra, yeni meclisin ilk oturumunda gündemin birinci maddesi meclis başkanı seçimi olacak. Eski Başkan Yardımcısı Elie Ferzli, seçimlerin ardından meclis koltuğunu kaybetti. Bekaa II bölgesinde muhalefet adayı olarak "Sahluna vel Jabal" listesinden seçime katılan Yassin Yassin sonuçları etkilemeye

çalıştığı iddia edilen ancak başarılı olamayan Ferzli'yi yendi.

“

Lübnan Demokratik Seçimler Derneği basın toplantısında "seçmenlere saldırı" sayılabilecek pek çok ihlal gözlemlediğini kaydetti ve "Emel Hareketi ve Hizbullah destekçileri, adayları oylama merkezlerinden kovdu, bazı seçmenleri merkezlere geldikleri andan itibaren baskıya maruz bıraktı ve hatta oy kabinlerinde seçmenlerin yanlarına temsilci koyacak kadar da ileriye gitti" ifadelerini dile getirdi.

”

SEÇİMLER SIRASINDA KAYDEDİLEN İHLALLER

Seçim günü bazı seçmenler, belirli adaylara oy vermeleri için kendilerine para ödendiğini veya hizmet teklif edildiğini söyledi. Oylama maliyetleri 1 milyon Lübnan lirasıyla 200 dolar arasında değişiyordu. Hükümet, seçimlerin düzenlenmesini bir başarı olarak kaydederek övünme fırsatı çıkardı ancak Lübnan Demokratik Seçimler Derneğine (LADE) göre, sahada birtakım ihlaller kaydedildi. LADE tarafından yapılan bir basın açıklamasında, "Seçim kampanyalarının başlangıcından oyların sayımına kadar, İçişleri Bakanlığının plansız tutumunun sağladığı ortamda birçok siyasi partinin 'topan' tutarsızlıklarını, bariz ihlalle-

rini, tehditlerini ve baskılarını konuşabiliriz" ifadelerine yer verildi.

Lübnan Demokratik Seçimler Derneği basın toplantısında "seçmenlere saldırı" sayılabilecek pek çok ihlal gözlemediğini kaydetti ve "Emel Hareketi ve Hizbullah destekçileri, adayları oylama merkezlerinden kovdu, bazı seçmenleri merkezlere geldikleri andan itibaren baskıya maruz bıraktı ve hatta oy kabinlerinde seçmenlerin yanlarına temsilci koyacak kadar da ileriye gitti" ifadelerini dile getirdi. Dernek, Lübnan Güçleri Partisi ve Özgür Vatansever Hareketi taraftarları arasında Jezzine ve Zahle'de çatışmaların çıktığını da sözlerine ekledi.

“

31 Ekim'de görev süresi sona eren Cumhurbaşkanı Avn, damadı Basil'in cumhurbaşkanı olması için önemli girişimler gerçekleştiriyor olsa da mevcut parlamentoda artık Avn'ın partisinden daha fazla sandalyeye sahip olan Hristiyan rakibi Lübnan Güçleri Partisi bunu kabul etmeyecektir.

”

ÖNÜMÜZDEKİ DÖNEMDE NE OLACAK?

Parlamento, meclis başkanı seçiminin sona eren başbakanın ve kabinesinin belirlenmesinden de sorumlu olacaktır. 31 Ekim'de görev süresi sona eren Cumhurbaşkanı Avn, damadı Basil'in cumhurbaşkanı olması için önemli girişimler gerçekleştiriyor olsa da mevcut

parlamentoda artık Avn'ın partisinden daha fazla sandalyeye sahip olan Hristiyan rakibi Lübnan Güçleri Partisi bunu kabul etmeyecektir. Hâlihazırda beş ay gecikmiş olan 2022 bütçe planı için şimdi yeni parlamentonun parlamento bürosunu seçmesi ve kabinesinin kurulması beklenecektir. Yeni kabine kurulduktan sonra bakanlar, bütçe planı ve diğer dosyalar üzerinde meclis komisyonlarıyla birlikte çalışmaya başlayacaktır. Parlamentodaki parçalı yapı, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile muhtemel anlaşma ve yapılması gerekli reformlar, başarılı cumhurbaşkanlığı seçimi ve kabine oluşumu gibi yasal konular üzerinde uzlaşmayı zorlayacak ve bazı problemlerin ortaya çıkmasına yol açabilecektir.

Geçen nisan ayında Lübnanlı yetkililer, reformlar karşılığında dört yıl boyunca 3 milyar dolarlık mali yardım için IMF ile personel düzeyinde bir anlaşmaya vardı. Parlamente bekleyen önemli gündemlerden bir tanesi de banka gizliliğiyle ilgili yasalarda reform yapılmasıdır. Bu konuda nisan ayından bu yana üzerinde çalışılan teklif ve yasa taslağı eksiksiz olarak parlamenteye gönderilmişti ancak işlevsel hâle gelebilmesi için üzerinde biraz daha çalışılması gerekmektedir.

Sonuç olarak her ne kadar Lübnan Parlamentosuna değişim yanlılarının seçilmesiyle istikrarsız siyasi ortama bir derece umut gelmişse de hâlen siyasetteki kırılma ve parçalı yapı devam etmekte ve Lübnanlıları çözülmesi gerekli zor konular beklemektedir. ■

PARLAMENTO SEÇİMLERİNİN ARDINDAN LÜBNAN

SOHAIB JOHAR

Gazeteci ve Yazar LÜBNAN

“

Önümüzdeki günlerde, hükümetin kurulmasından yeni cumhurbaşkanının seçilmesine, ABD-Fransa sponsorluğunda yapılacak hükümetin kuruluş konferansı ve Suudi Arabistan, Katar ve Mısır'ın başını çektiği Arap yakınlaşmasına kadar Basil, ülkenin "güçlü Hristiyan" figürü olma şansını kaybetmiştir.

”

2005'ten bu yana ilk kez 8 Mart ve 14 Mart ittifaklarının sarsılması ve farklı siyasi gerçeklerin ortaya çıkması artık muhtemelen geri döndürülemez olacaktır. Bu durum 2022 parlamentosunun avantajlarından biridir. Bu nedenle seçim sonuçlarının sayısal analizi önceki seçimlerden ve takip eden olgulardan bağımsız olarak yapılmalıdır.

SEÇİMİN MARUNİ KANATTAKİ SONUÇLARI

Siyasi, güvenlik, ekonomik ve sosyal boyutları ile değerlendirildiğinde Lübnan'ın yeni, zor ve hatta tehlikeli bir siyasi sürecin eşiğinde olduğu aşıkardır. Bu tablonun ortaya çıkması ile aslında bilinen şey yaşanmıştır: Hristiyan, Sünni ve Dürzi gibi güç odaklarının konumu değişmiştir. Ancak Hizbullah ve Emel Şii kesimini kontrol etmeyi sürdürmüştür. Öte yandan, Cumhurbaşkanı Mişel Avn'ın damadının başını çektiği Özgür Yurtsever Hareket ise seçimlerde aldığı darbe sonrasında kendini zor toparlayabilir. Önü-

müzdeki günlerde, hükümetin kurulmasından yeni cumhurbaşkanının seçilmesine, ABD-Fransa sponsorluğunda yapılacak hükümetin kuruluş konferansı ve Suudi Arabistan, Katar ve Mısır'ın başını çektiği Arap yaklaşmasına kadar Basil, ülkenin "güçlü Hristiyan" figürü olma şansını kaybetmiştir. Çünkü bu hareket uzun süredir sahip olduğu ve meyvesini yediği manevra alanını kaybedecek, enerjisini beraber kalmaya ve dağılmamaya odaklayacak ve tüm merhalelerde "Hizbullah"tan destek talep etmeye kendini daha mecbur hissedecektir.

Öte yandan, Semir Caca başkanlığındaki Lübnan Kuvvetleri Partisi, yeni konumu ve Lübnan Dağı bölgesi, Kuzey ve Bekaa ilçelerinden Jezzine'ye kadar uzanan sembolik zaferlerinden hareketle bazı muhalif güçlerle birlikte önümüzdeki dört yıl boyunca daha etkin bir role sahip olacaktır. Seçim sonuç-

ları, muhalefet ve Falanj Partisi, Bağımsızlık Hareketi ve sivil toplum güçleri gibi muhalefet güçlerinin ülkenin yeni düzenini şekillendirmede daha geniş bir role sahip olacağını, özellikle bu güçlerin Lübnan'da 250.000 oyu aşarak büyük sayılara ulaştığını, adaylarının Sünni ve Dürzi çevrelerde sandalyeler kazandığını ve Hizbullah'ın elinden müttefikleri Basil ve Süleyman Franciye'yi yenerek Hristiyan "kılıfını" aldığını göstermiştir. Bu suretle, Hristiyan cephesinde herkes yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ağırlığını son noktası tamamen sıfırlanmak olan bir noktaya kadar belirlemiştir. Seçimlerin önemli anlamlarından biri şudur: Parlamento seçimlerine ve siyasi tabloya göre, Gibran Basil, Samir Caca ve Süleyman Franciye'nin cumhurbaşkanı olma ihtimalleri oldukça

sınırlıdır ve Caca daha güçlü adaydır. Artık ordu komutanı Joseph Aoun veya bağımsızlık hareketinin lideri Michel Moawad gibi güçlü olmayan ve adları henüz ortalıkta dolaşmayan adayların bahsi de açılması gerekmektedir.

SAAD HARİRİ'NİN TERCİHLERİNİN BOŞA DÜŞMESİ VE SÜNNİLER

Cumhurbaşkanlığı adaylarında bazı seçeneklerin boşa düşmesinin yanı sıra, seçim sürecinde tercihleri arzu edilen sonuçlara ulaşmayan başka kesimler de olmuştur. Gelecek Hareketi Lideri Saad Hariri'nin, Suudi Arabistan'ı kendisine siyasi olarak yeniden el vermeye zorlamak amacıyla Sünnileri seçimleri boykot etme kararına yö-

neltmesi de ciddi şekilde başarısızlığa uğramıştır. Bu, öncelikle Sünni bölgelerde seçime yüksek katılım sağlanması, ikinci olarak da Lübnan güçlerine oy vermeye giden seçmenler sayesinde olmuştur. Bu tercihteki isabetsizlik, Gelecek Hareketi'nin seçmen ve yönetici düzeyinde büyük parçalanmaya yol açmıştır. Hariri, siyasi öncelikler yerine kişisel veya ailevi öncelikleri yeğlemiş ve Hariri ailesinin denklemden çıkması karşılığında örneğin Sidon şehrini aileye iade etmiştir.

Öte yandan Beyrut, Lübnan'da 13.600 oy ile en yüksek Sünni oyu alan sivil toplum adayı İbrahim Mneimneh'e temsil görevi verdi ve İslami Grubu İmad el-Hout aracılığıyla meclise taşımıştır. Sünni seçmenler aynı zamanda Saad Hariri'nin Sünni toplumu koruma ve istikrarı sağlama gerekliliği" teorisini de boşa çıkarmıştır. Sünnilerin bu seçimde verdiği mesaj toplumda büyük bir dönüşüme ve değişim güçleri lehine bir zihniyete işaret etmektedir. Aynı şekilde Hizbullah değişim güçlerinin ele geçirdiği iki Sünni temsilcisini kaybetmiş ve Sünni bloku 6'dan 4'e düşmüştür.

Suriye rejiminin Lübnan'da tekrar kilit rol oynamaya başlayacağı algısı ile seçim sürecinde öne çıkarılmaya çalışılan bu simge isimler belirgin bir başarısızlık yaşamıştır ve böylece Suriye Sosyalist Milliyetçi Partisi mecliste temsil edilmemiştir.

ESAD'IN KIRILAN ETKİSİ VE DÜRZİLER

Tüm bunlarla birlikte değişim güçlerinin 17 milletvekilliği kazanarak bağımsızların dengeli bir blok elde etmesi ümit edilmektedir. En önemli husus, Suriye rejiminin sembolü durumunda olan temsilcilerin başarısızlığıdır. Suriye rejiminin Lübnan'da tekrar kilit rol oynamaya başlayacağı algısı ile seçim sürecinde öne çıkarılmaya çalışılan bu simge isimler belirgin bir başarısızlık yaşamıştır ve böylece Suriye Sosyalist Milliyetçi Partisi mecliste temsil edilmemiştir. Seçimlerden günler önce Esad'ı ziyaret eden ve Suriye'nin ülkede önemli bir rol oynamaya geri döndüğünü teyit eden Meclis Başkan Yardımcısı Elie Ferzli ve Temsilci Faysal Karami'nin kaybetmesinin yanı sıra Esad Hardan da seçilememiştir. Ne Baas Partisi ne de Suriye milliyetçi bloku herhangi bir diyalog masasında bulunmamaktadır. Gelecekte Hizbullah, varlığını ve etkisini sürdürmek için başka çözümler bulmak zorunda kalacaktır.

En büyük sürpriz Dürzi kesiminde olmuştur: Hizbullah'ın güneydeki adayı Mervan Hayreddin başarısız olmuştur ve yine Hizbullah destekli diğer önemli Dürzi figür Talal Arslan meclis dışı kalmıştır. Alınan bu darbe Hizbullah'ın Dürzi meşruyetine önemli meydan okumadır. Öte yandan İlerici Sosyalist Parti'nin Başkanı Velid Canbolat, muhaliflerini Dürzi arenasında sınırlandırarak ve muhalif güçlerden Mark Daou ve Firas Hamdan gibi figürlerin zafere ulaşması için gereken malzemeleri sağlayarak siyasi dengeyi temin etmeyi başarmıştır.

Böylece Canbolat, bir Sünni kol-tuğu kaybetmesine rağmen 9 milletvekilinden oluşan meclis blokunu koruyabilmiştir. Hizbullah ve müttefiklerinin 58-61 arası milletvekili elde ettiği düşünüldüğünde, Canbolat'ın konumu ona kilit rol sağlamaktadır. Örneğin, Temsilciler Meclisi Başkanı seçiminde, Emel Hareketi ile Özgür Yurtsever Hareket arasında uzlaşma sağlanmış olsa bile Canbolat kabul etmedikçe Nebih Berri 65 milletvekilinin çoğunluğunu elde edemeyecektir.

LÜBNAN SİYASETİNDE "YENİ" ZOR VE HASSAS AŞAMA

Parlamentoda tablonun nasıl evrileceği, yeni meclisin önümüzdeki dönemde çatışmayı yönetme becerisine ve yaklaşan çatışma ihtimallerinin üstesinden gelmek için olası çıkışlar üretebilecek yeni ittifaklar yaratma olasılığına bağlıdır. Bütün bunlara dayanarak parlamentodaki blokların iki temel eksen arasında oluştuğu ve bunun bazı risklere yol açabileceği söylenebilir. Bu eksenlerden biri muhalefetin söylemini yükselten eksen, diğeri ise Doğu ve Batı'dan bağlantısızlık ve Arap dünyası ve özellikle Körfez ile ilişkiler restorasyonu çağrısı yapan eksendir. Öte yandan, iki gücün karşısında çok yönlü karşı duruş ile parlamentoda temsil elde etmiş ve geleneksel güçlerin ve partilerin temsil ettiği 8 ve 14 Mart gibi iki güç odağına karşı konumlanmış değişim güçlerinin temsilcileri söz konusudur.

Bu gerçekler birçok şiddetli siyasi çatışmaya yol açma potansiyeline

sahiptir. İlk olarak, Lübnan kuvvetleri ile Aunist hareket arasındaki mevcut denge nedeniyle özellikle de cumhurbaşkanlığı sürecinde bir felç yaşanma ihtimali söz konusudur. Diğer bir konusu ise başbakanlık sürecidir. Temsilcileri farklı partiler arasında dağılan Başbakan Necip Mikati'nin yeniden seçileceğine veya Sünni, Arap eğilimli ve uluslararası düzeyde kabul gören ve değişim güçlerini tatmin edecek Bakan Nasır Yasin veya Haldun Şerif gibi sivil bir figürün getirilmesine dair söylentilerin dolayısıyla Sünni kesimde de ayrışma durumu söz konusudur. Durum Şiiiler için de kolay olmayacaktır. Amerikan ve İsrail paravanı olarak gördüğü değişim güçlerini veya kazanan tarafları tahrik ve tehdit ettiği düşünülen "direniş bloku" lideri Muhammed Raad'ın konumu bu bağlamda değerlendirilebilir. Özellikle kazananların çoğunluğu Temsilciler Meclisi başkanlığı için hızlı bir mücadeleye girişmiştir. Bu, hükümeti teşkil edecek ve başına geçecek isim için de geçerlidir. Bir sonraki aşamayı doğru okumak hiç de kolay olmayacak gibi görünmektedir.

Tüm bu arka plan ve diğer göstergeler karşısında, gözlemciler sürprizlerle dolu, beklenmedik yeni ve hassas meclis sahnesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Yeni parlamentoyu anayasal görevlerini icra etmeye başlamasından önce birkaç gün beklemek gerekmektedir. Bu anayasal görevlerden ilki Temsilciler Meclisi başkanının kim olacağıdır. Meclis Başkanı Nebih Berri hâlâ ilan edilen tek aday olacak ise kendi etrafında oluşan konsensüsü nasıl sürdürecektir ve müstakbel hükümetin şekli nasıl olacaktır? Başbakan Necip Mikati yeni parlamentoda geçmişten gelen bir parlamenter blok tarafından temsil edilemezse yeni hükümeti kurabilecek alternatif isim kim olacaktır?

IRAK SENARYOSU MU TEKRARLANIYOR?

Kuşkusuz Lübnan'da ortaya çıkana parlamento dağılımı ya yeni aşamanın başlangıcı ya da tıkanmış siyasi yapının yansıması olma durumunu tecrübe edecektir. Son seçimlerin Lübnan'ı daha gergin duruma getirmesinden, bunun da Lübnan'ı içinde bulunduğu ciddi

ekonomik ve mali krizden niteliklerine bilahare tanık olacağımız daha ciddi krize doğru yol almaktan endişe edilmektedir. Öte yandan Irak modelinin Lübnan'da tekrarlanmasından, yani seçimlerin siyasi tıkanıklık durumunu artırması ve hükümet, cumhurbaşkanlığı ve meclis tıkanıklığının tüm kurumlarda bir boşluğa yol açması ve en önemlisi Taif formülünün başarısızlığa uğramasından da endişe edilmektedir. Diğer ifadeyle parlamento seçimleri, 8 Mart ve 14 Mart blokları ile müşahhas hâle gelen ikili yapıdan, Hizbullah ve müttefikleri, Lübnan kuvvetleri, müttefikleri ve üçüncü taraf olarak değişim güçleri tarafından temsil edilen üç yapıyı yeni siyasi sahne yaratmıştır. Kuşkusuz bu sahne, özellikle üç temel başlıkta siyasi çözümlerin formüle edilmesinde ve karar alma mekanizmasında birçok karışıklığa yol açacaktır: Meclis başkanının seçimi, cumhurbaşkanı seçimi ve yeni hükümet üzerinde uzlaşma. Üçüncü başlık mali, ekonomik ve sosyal boyutların yanı sıra Uluslararası Para Fonu ile nasıl anlaşmaya varılacağı, İsrail ile ve gelecekte Suriye ve Türkiye ile deniz sınırlarının çizilmesini konularını da içermektedir.

Sonuç olarak bu durum Hizbullah'ın cumhurbaşkanlığı adaylarından herhangi birini dayatmasına ek olarak siyasi krizin ve karmaşıklığın devam etmesi suretiyle Irak senaryosunun tekrarlanmasına yol açabilir. Siyasi tablo Lübnan siyaset sahnesini Lübnan formülü hakkında yeni tartışmaya götürmektedir. Mevcut parlamento, Taif Anlaşması'nın temsil edildiği son parlamento olabilir. ■

IKBY-Bağdat Arası Enerji Çekişmesi

ADİL ZİNEELABDİN

Araştırmacı ORSAM

“

Irak merkezî hükûmeti, IKBY'nin Bağdat merkezî hükûmetinin bilgisi ve izni olmadan petrol ihraç etmesini anayasa aykırı olarak değerlendirmiştir. Federal Yüksek Mahkemeye göre IKBY, ihraç ettiği petrolün gelirinden diğer vilayetlerin halkını mahrum bırakmaktadır.

”

Irak Federal Yüksek Mahkemesi (IFYM), 15 Şubat 2022'de bir kararla Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) 22 Sayılı 2007 Petrol ve Doğalgaz Yasası'nın Irak Anayasası'na aykırı bularak iptal etmiştir. IFYM, IKBY'nin tüm petrol ve doğal gaz gelirlerinin Bağdat merkezî hükûmetine teslim etmesini karara bağlamıştır. Kararın zamanlaması, siyasi amaçla alındığı tartışmalarını gündeme getirmiştir. Nitekim IKBY, 2014 yılından itibaren merkezî hükûmetine danışmadan petrol ihracatı gerçekleştirmektedir. Federal Yüksek Mahkemenin 2012 ve 2019'dan açılan davaları hü-

kümet kurma sürecindeki krizin yaşandığı bir dönemde karara kavuşturması siyasi nedenlerle alındığı izlenimine sebep olmuştur. Diğer yandan IKBY Petrol ve Doğalgaz Kanunu'nun iptalinden en çok zarar gören Kürdistan Demokrat Partisi'nin (KDP) Cumhurbaşkanı Adayı Hoşyar Zebari'nin cumhurbaşkanlığı adayı bir gün önce IFYM tarafından anayasa hükümlerine aykırı bulunarak iptal edilmiştir.

Ulusal Güvenlik Bakanlar Konseyi, Federal Yüksek Mahkemenin petrol ve doğal gazla ilgili kararının etkilerini tartışmak için 16 Şubat

2022'de oturum gerçekleştirmiştir. Ulusal Güvenlik Bakanlar Konseyi, IKBY petrol ve doğal gaz dosyasının anayasaya uygun bir şekilde yönetilmesi için federal petrol bakanını yetkilendirmiştir. Federal Yüksek Mahkeme, kararının siyasi etkilerinin yanı sıra güvenlik bağlamında bazı etkilerinin de olabileceği yönünde spekülasyonlar yürütülmüştür.

IRAK MERKEZÎ HÜKÛMETİ VE IKBY ARASINDAKİ PETROL VE DOĞAL GAZ SORUNU

2005 Irak Anayasası petrol ve doğal gaz kaynaklarına ilişkin birden fazla hüküm içermesine rağmen söz konusu hükümler bazı belirsizlikler içermiştir. Söz konusu belirsizlikler IKBY tarafından kendi lehine yorumlanarak petrol ihracatına yol açmıştır. Anayasanın 111. maddesine göre, petrol ve doğal gaz tüm Irak halkının mülküdür. Bu madde hükmüne dayanarak Irak merkezî hükûmeti, IKBY'nin Bağdat merkezî hükûmetinin bilgisi ve izni olmadan petrol ihraç etmesini anayasa aykırı olarak değerlendirmiştir. Federal Yüksek Mahkemeye göre IKBY, ihraç ettiği petrolün gelirinden diğer vilayetlerin halikini mahrum bırakmaktadır.

Diğer yandan anayasanın 112. maddesi, mevcut petrol kuyularından yapılan ihracatın bölge ve vilayetlerle birlikte ihraç edilmesini öngörmüş-

tür. Anayasanın 112. maddesine göre, federal hükûmet, mevcut yatlardan çıkarılan petrol ve doğal gaz yönetimini bölge hükûmetleri ve vilayetlerle birlikte yapmalıdır. Yine aynı madde elde edilen gelir, ülkenin tamamında nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde dağıtılır ve eski rejim tarafından haksız şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, tüm bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde belirli bir süre için ilave pay verilmelidir hükmüne yer vermiştir. IKBY ise bu madde hükmünün anayasanın benimsendiği dönemde mevcut olan petrol kuyularına ilişkin olduğunu iddia etmektedir. Bu anlayıştan hareketle 2005 yılından sonra bulunduğu petrol kuyularından petrol ihracatı gerçekleştirmiştir.

2014 yılında Irak merkezî hükûmeti, IKBY'nin bölge petrolünü Bağdat merkezî hükûmetine dönmeyen ihraç etmesi durumunda federal bütçedeki yüzde 17 payının azaltılmasına yol açacağı konusunda uyarıda bulunmuştur. Ancak IKBY anayasanın 112. maddesi

hükümüne dayanarak sadece bölgede bulunan değil tartışmalı bölgelerden de petrol ihracatı gerçekleştirmiştir. 2015 yılında Başbakan Haydar el-Abadi hükümeti, IKBY ile anlaşarak Erbil'in 250 bin varil IKBY petrolü ve 300 bin varil Kerkük petrolü gelirinin Bağdat'ta gönderilmesi karşılığında IKBY'nin bütçedeki yüzde 17 payının ödeneceğini kabul etmiştir. Diğer taraftan IŞİD'e karşı verilen mücadele gereği yapılan bu anlaşma uygulanmamıştır. Irak Parlamentosu tarafından şu ana kadar petrol ve doğal gaz yasasının kabul edilmemesi, anayasadaki belirsiz hükümlerin sebep olduğu IKBY petrol ihracatı sorununu derinleştirmiştir. Bağdat-Erbil arasındaki IKBY'nin bütçedeki payı ve petrol ihracatı konusunda sağlam hukuki temellere dayanmaması nedeniyle iki taraf arasındaki siyasi ittifaklar uygulanmamıştır.

“
IKBY Parlamento Başkan Yardımcısı Heymen Hurami, Federal Yüksek Mahkemenin IKBY petrol ve doğal gaz ihracatının merkezî hükûmete dönmeden ihraç etmesine ilişkin hükmünü “üzücü ve siyasi” olarak değerlendirmiştir.
 ”

IFYM KARARININ ETKİLERİ

Federal Yüksek Mahkemenin IKBY Petrol ve Doğalgaz Yasası'nı anayasaya aykırı bulmasının ciddi hukuki, siyasi ve ekonomik etkileri olacaktır. Federal Yüksek Mahkemenin merkezî hükûmetle bölge ve vilayetler arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlayan son hukuki mekanizma olması nedeniyle kararları kesindir ve tüm taraflar açısından bağlayıcı niteliktedir. Bu nedenle IFYM tarafından alınan kararın uygulanması durumunda

Bağdat yönetiminin Erbil üzerindeki etkisi artacaktır. Bu durum IKBY'de maaşların ödenememesi gibi sorunların giderilmesine yol açabilir. Diğer yandan IKBY'nin petrol arayışı amacıyla Kerkük ve diğer bölgeler üzerindeki hâkimiyet arayışını nispeten azaltabilir. Bu nedenle IKBY Parlamento Başkan Yardımcısı Heymen Hurami, Federal Yüksek Mahkemenin IKBY petrol ve doğal gaz ihracatının merkezî hükûmete dönmeden ihraç etmesine ilişkin hükmünü “üzücü ve siyasi” olarak değerlendirmiştir.

Federal Yüksek Mahkemenin bu kararı, ayrıca IKBY yönetimini kontrol eden KDP ile Sadr Akımı ve Egemenlik Koalisyonu arasında kurulan “üçlü ittifakı” zor duruma sokmaktadır. Bu nedenle KDP, söz konusu kararın hükûmet kurma krizinin yaşandığı bir dönemde alınmasını Üçlü İttifak'a yönelik bir darbe şeklinde nitelendirmiştir.

Nitekim IFYM daha önce KDP'nin Cumhurbaşkanı Adayı Hoşyar Zebari'nin adaylığını yasalara ve anayasaya aykırı bulmuştur. Dolayısıyla bu iki kararın bağlantılı ve Sadr'ın KDP ve Egemenlik Koalisyonu ile kurmak istediği "ulusal çoğunluk" hükûmeti çabasını boşa çıkarma amacı taşıdığı ileri sürülmüştür. Nitekim devlet dışı silaha karşı ve egemenliğin korunması yönünde söylem geliştiren Sadr'ın IKBY'nin Bağdat'a dönmeden petrol ihraç etmesine izin vermesi durumunda halk arasındaki reform imajını olumsuz etkilemesi ihtimaldir. IKBY'nin petrol ihracatına karşı çıkması durumunda ise ulusal çoğunluk hükûmetinin kurulması için önemli siyasi ittifak olan KDP'yi kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Dolayısıyla IFYM kararının siyasi amaçla alındığı varsayımı kabul edilirse nihai amacın ulusal çoğunluk hükûmeti kurmak yerine tüm tarafların katıldığı uzlaşılı hükûmetinin önünü açmak olduğu ifade edilebilir.

Güvenlik bağlamında IKBY ile merkezî hükûmet arasındaki ilişkilerin bozulması, Irak güvenlik güçleriyle Peşmerge güçleri arasındaki koordinasyonu ve istihbari iş birliğini de olumsuz etkileyebilir. Bu yüzden IŞİD terör örgütü böyle bir durumdan yararlanarak karma etnik yapıları bölgelerde eylemlerini artırabilir. IFYM kararı IKBY'nin petrole dayalı ekonomisi açısından önemlidir. Nitekim IKBY'nin resmî açıklamalarına göre, sadece 2021 yılı petrol ihracatı 152 milyon varil olmuştur. Bu nedenle 2020'den beri gösterilere sahne olan IKBY'nin petrol ihracatının durdurulması durumunda bu bölgede

derin siyasi krizler ortaya çıkabilir. Hatta IKBY'nin bölgesel bütünlüğünün ciddi sorunlarla karşı karşıya kalması söz konusu olabilir. Bu nedenle Bağdat-Erbil arasında özellikle hükûmet kurma pazarlıklarının devam ettiği bir dönemde petrol ve doğal gaz sorununa ilişkin yeni siyasi anlaşmanın sağlanması söz konusu olabilir. Nitekim, IKBY ile görüşmek üzere Irak Başbakanlığı tarafından talimatların verildiği ifade edilmektedir.

“

Sorunun çözülmesi, Bağdat-Erbil arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanarak Irak'a nüfuz etmeye çalışan terör örgütü PKK ile Irak'ın mücadele etmesine yardımcı olabilir.

”

IKBY PETROL VE DOĞAL GAZ İHRACATI SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ

IKBY ile ilişkili petrol ve doğal gaz sorununu temelden çözmek için 2005 Anayasası'ndaki belirsiz hükümlerin gerekli değişikliğe gidilmesi elzemdir. Anayasa hükümlerini yorumlamakla yetkili olan Federal Yüksek Mahkemenin kararlarının genellikle siyasi saiklerle alındığı ileri sürülmektedir. Bu yüzden IKBY temelli petrol sorununun yerel ve bölgesel boyutları göz önünde bulundurulduğunda anayasa değişikliği çabalarının hızlandırılması gerekir. Nitekim anayasada vilayet meclislerin kaldırılması ve parlamento üye sayısının sınırlandırılması gibi birden fazla sorunun anayasa değişiklikleriyle çözüme kavuşturulması beklen-

mektedir. Anayasa değişikliğiyle petrol ve doğal gaz gibi diğer doğal zenginliklerin federal otoritenin mi yoksa bölge ve vilayetlerin münhasır yetkileri arasında olup olmaması açık bir şekilde tanımlanmalıdır. Tarafların tavizde bulunmaması nedeniyle bu tür bir çözümün mümkün olmaması hâlinde doğal kaynakların federal otorite ile bölge hükûmetlerinin ortaklaşa yönetimi açık hükümlerle belirtilmelidir. Tüm bu sorunların bir paket hâlinde giderilmesi siyasi olarak bazı kolaylıklar da sağlayabilir.

Ayrıca IKBY ile ilişkili petrol ve doğal gaz sorununun çözümünü gerektiren diğer bir önemli mesele de anayasanın 112. maddesinde belirtilen federal petrol ve doğal gaz yasasının çıkartılmasıdır. IKBY, federal otoritelerin petrol ve doğal gaz temelli yasa çıkartmaması nedeniyle bölgenin zarar gördüğünü ileri sürerek petrol ve doğal gaz yasasını çıkartmıştır. Dolayısıyla merkezî hükûmet ve IKBY'nin sorumluluk alanları, Irak Parlamentosunda çıkarılacak bir yasayla belirlenebilir. Sonuç olarak Ukrayna-Rusya krizinden kaynaklanan enerji krizinin yaşandığı bir dönemde Irak'ın IKBY petrol ihracatı sorununu çözüme kavuşturması, Irak'ın içerisindeki hükûmet kurma ve bütçe kabulünde yaşanan sorunları hafifletebileceği gibi Irak'ın bölgesel ve uluslararası alandaki etkinliğini olumlu etkiler. Ayrıca bu sorunun çözülmesi, Bağdat-Erbil arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanarak Irak'a nüfuz etmeye çalışan terör örgütü PKK ile Irak'ın mücadele etmesine yardımcı olabilir. ■

ORTADOĞU'DA YENİ TİP DEVLET DIŞI SİLAHLI AKTÖR OLARAK WAGNER

KYRYLL STURMAK

Yüksek Lisans Öğrencisi ESOĞÜ

“

Bilimsel literatürde Wagner Grubu genellikle Rusya merkezli özel askerî şirket olarak tanımlanmaktadır. Ortadoğu bağlamında Wagner, kiralık paramiliter örgüt ve oldukça etkili silahlı devlet dışı bir aktör olarak geçmektedir. Devlet dışı derken aktörün kendi çıkarlarını savışan bağımsız bir oluşum olması sanılmaktayken Wagner'in aynı zamanda Kremlin'in yönettiği bir gölge ordusu ve Rus dış politikasının sır devamı olduğu düşünülmektedir.

”

liderliği, dış ilişkileri ve Kuzey-Orta Afrika'daki güncel faaliyeti analiz edilecektir. Ayrıca çalışma, bu grubun faaliyetlerine ilişkin uluslararası değerlendirmeleri içermektedir. Bilimsel literatürde Wagner Grubu genellikle Rusya merkezli özel askerî şirket olarak tanımlanmaktadır. Ortadoğu bağlamında Wagner, kiralık paramiliter örgüt ve oldukça etkili silahlı devlet dışı bir aktör olarak geçmektedir. Devlet dışı derken aktörün kendi çıkarlarını savışan bağımsız bir oluşum olması sanılmaktayken Wagner'in aynı zamanda Kremlin'in yönettiği bir gölge ordusu ve Rus dış politikasının sır devamı olduğu düşünülmektedir. Bu, Wagner'in ana unsuru yani belli bir devletin hükümeti ile ilişkili olan devlet dışı aktör olmasıdır. Ayrıca

grubun kazandığı itibar oldukça muğlak ve bölgeden bölgeye değişmektedir. Grup, ABD ve Japonya'da terör örgütü olarak tanınırken Mali ve Mozambik gibi diğer ülkelerde emperyalizmden kurtarıcı ve özgürlükçü bir güç olarak kabul edilmektedir. Rusya Federasyonu'nda ise bir şekilde kayıtlı değil, resmî veya yasal oluşum olmayıp silahlı kuvvetler ve Savunma Bakanlığı sistemine dâhil edilmemektedir. Ancak birçok uzman, bunun Wagner'in doğrudan Moskova'dan talimat almasını ve finanse edilmesini engellemediği konusunda hemfikirdir.

Bu çalışma, silahlı bir devlet dışı aktör olarak Wagner'in Ortadoğu faaliyetlerini açıklamayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra örgütün iç yapısı,

“

Grup yüksek ihtimalle 2010'ların başında kurulmuş; Kırım işgali sonrasında "küçük yeşil adamlar" olarak bilinen askerî sembolleri kullanmayan kamuflajlı birlikler kalıcı bir ordu hâline getirilmiştir. Faaliyet coğrafyası zamanla neredeyse tüm dünyayı kapsamıştır: Son sekiz yıl içerisinde Wagnerciler Suriye, Libya, Sudan, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mozambik, Madagaskar, Venezuela ve Ukrayna gibi pek çok sıcak çatışma bölgesinde bulunmuştur.

”

WAGNER'İN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE DIŞ İLİŞKİLERİ

İlk kez bu oluşum 2014 Ukrayna Krizi sırasında görülüp 2014-2016 yılları arasında aktif araştırılmaya başlanmıştır. Grup yüksek ihtimalle 2010'ların başında kurulmuş; Kırım işgali sonrasında "küçük yeşil adamlar" olarak bilinen askerî sembolleri kullanmayan kamuflajlı birlikler kalıcı bir ordu hâline getirilmiştir. Faaliyet coğrafyası zamanla neredeyse tüm dünyayı kapsamıştır: Son sekiz yıl içerisinde Wagnerciler Suriye, Libya, Sudan, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mozambik, Madagaskar, Venezuela ve Ukrayna gibi pek çok sıcak çatışma bölgesinde bulunmuştur. Wagner Grubu'nun temel özellikleri arasında, onun paramiliter bir örgüt olması, tüm üyelerinin profesyonel asker olması, yüksek maaş ve petrol gelirlerinden pay almasıdır. Grup üyelerine para, silah ve teçhizat karışılması gerekçesiyle nakit

olarak gayriresmî ödenmektedir. Personel, çağdaş üniforma ve kamuflaj, yüksek kaliteli silah kullanılmakta iken kıyafetlerde ise ayırt edici askerî sembolleri kullanılmayı tercih etmektedir. Bu sebeple Wagnercilerin fark edilmesi genellikle zordur, hatta bazen savaş sahalarında bulunan ve askerî sembolü olmayan askerler yanlışlıkla Wagner Grubu'nun temsilcileri olarak algılanmaktadır.

Belli ideolojik zemini ve tek sembolü olmayan Wagner, standart bir orduya benzese de resmî ordunun yapamadığı şeyleri yapmaktadır; genellikle faaliyet alanları vahşet, işkence ve toplu katliamlar ile özleştirilmektedir. Wagner isminin, 19. yüzyılda yaşayan klasik Alman besteci ve aynı zamanda Nazi ideolog Richard Wagner'den kaynaklandığından şüphelenilmektedir. Bazı İngiliz gazetecilere göre Wagner'in Nazi tarzı bakışlarını paylaşan grubun kurucusu ve başkomutanı Dmitriy Utkin, bestecinin ismini bir lakap olarak benimseyip zamanla kurduğu şirkete de koymuştur. Örgütün kontenjanı, çoğunlukla Slav tipli ve post-sovyet cumhuriyetlerin vatandaşları olmak üzere Ortadoğu ve Afrika'nın zorlu iklim ve insani koşullarında savaşmaya hazır olan eğitilmiş, profesyonel, yüksek kaliteli ve deneyimli askerlerden oluşmaktadır. Bu özel askerî şirketin logosunun pek çok çeşidi olmasına rağmen, tüm Wagnercilerin ortak sembolü, 'Private Military Company Wagner', 'İŞİD Avcıları' veya 'Şiddete Geçelim' gibi Rusça, İngilizce ve Arapça yazılı bir kafatasının görüntüsü sayıl-

maktadır. Son olarak grubun en önemli ayırt edici özelliklerinden birisi, sadece ideoloji ve sembollerde değil, aynı zamanda örgütün faaliyetleri tarafından özenle kapsanan belirsizlik ve gizlilik çerçevesinde kullanılan korkutucu unsurudur.

Rus bağımsız gazetesi Fontanka.ru, BBC News ve The Bell gazetesinin bildirdiği gibi 2013 yılından itibaren Wagner, Rusya Genelkurmay Başkanlığı Müdürlüğünde komutanlık yapan Yarbay Dmitriy Utkin tarafından yönetilmektedir. Bu kişi Vladimir Putin'in yakın çevresine erişimi olan eski istihbaratçıdır ve onun hakkında ayrıntılı bilgiler ancak sadece 2014 yılındaki Donbas Savaşı sonrasında meydana gelmeye başlamıştı. Radio Liberty ve Times gazetesi, Utkin'in kendisinin Wagner isimli biri olduğunu açıklamıştı. Ağustos 2017'de ise Yeni Şafak gazetesi, Utkin'in yalnızca nominal bir figür olabildiğini tartışan bir makale yayımlamış, yayına göre gerçekte bu örgütün önderliğinde başka bir kişi söz konusuydu. Wagner konusunda diğer önemli figür Yevgeniy Prigojin'dir. Bu kişi şirketin muhtemel sahibidir ve onun sayesinde grup finanse edilmektedir. Tıpkı Utkin gibi Prigojin, Putin'e yakın olan ünlü bir Rus iş adamı; Rusya'da bulunan restoran zincirlerine ve yurt dışındaki petrol üretimlerine sahiptir. İsveç gazetesi Dagens Nyheter tarafından yapılan bir araştırmaya göre Wagner Grubu, ağır silahlara erişimi olduğu ve düzenli Rus birlikleriyle etkileşime girebildiği için Rus liderliğinin desteğine sahip ve bu süreçte kilit figür ise Prigojin'dir. Aralık 2021'de Avrupa Birliği (AB), Wagner'e ve

Prigojin dâhil olmak üzere onunla ilişkili sekiz kişiye insan hakları ihlalleri nedeniyle yaptırımlar uygulamıştır. Yevgeniy Prigojin ise AB'nin açıklamasını temelsiz olarak nitelendirerek Wagner'in varlığını inkâr eden başvuruda bulunmuştur.

“

2015'teki Rusya'nın Suriye iç savaşına katılımıyla birlikte Wagner Grubu, bu savaşa Beşar Esad'ın tarafında da katılmış oldu; böylelikle Wagner, Ortadoğu silahlı devlet dışı aktör tartışmalarında yerini almıştır.

”

SURİYE VE LİBYA İÇ SAVAŞLARINDA WAGNER

2015'teki Rusya'nın Suriye iç savaşına katılımıyla birlikte Wagner Grubu, bu savaşa Beşar Esad'ın tarafında da katılmış oldu; böylelikle Wagner, Ortadoğu silahlı devlet dışı aktör tartışmalarında yerini almıştır. Resmî olarak Wagner terör örgütü IŞİD'e karşı savaşan “bağımsız güç” şeklinde kendisini sunmuş ve bayrağı ve sembollerinde artık IŞİD kelimesi de yer almıştır. Mart 2016 tarihinde Wagnerciler Palmira antik kentinin IŞİD'den temizlenmesinde rol oynamıştır. Krizin ilk aşamalarında grubun personelinin sayısı yaklaşık 400 kişiyken 2018'in başında sayısının yaklaşık 2.000'e ve diğer raporlara göre ise 4.000'e kadar ulaştığını söylenmekteydi. Ek olarak Wagner'de ilk kez etnik Rusların yanı sıra Ukrayna ve diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinin vatandaşlığına sahip 300 kişilik “Karpat” müfrezesi ortaya çıkmıştır.

2017 sonrasında Wagner, yeni üyelerin katılımını kabul edip bölge çapında aktif genişlemeye başlamıştır. Suriye krizinde Wagner'in katıldığı en parlak olay 2018 Khasam harbi sayılmaktadır. Arap gazetelerinde harp sırasında altı paralı askerinin öldürüldüğü bildirilmiştir fakat yapılan araştırmalara göre bu rakam düşürülmüştür. Ayrıca ölenlerin çoğunun Wagnercilerin olduğundan şüphelenilmekteydi. Wagner'in Suriye'de kullandığı temel taktik şöyleydi: Düşmana saldırıp yok etme, sonrasında Rus veya Esad birliklerinin gerekli bölge üzerinde kontrolünü sağlaması ve paralı askerlerin ele geçirilen petrol kaynaklarından gelir

payını almasıdır. Örgütün ana hedeflerinden biri, Esad rejiminin korunması ve Rus şirketlerinin Suriye topraklarındaki petrol sahalarına erişimini sağlamasıdır.

2017-2018 yılları arasında Wagner, Rusya Federasyonu'nun Libya'yı işgal eden ve meşru hükûmete darbe girişiminde bulunan Halife Hafter ile temas kurmasıyla birlikte Libya iç savaşına da dâhil edilmiş bulundu. 2019 yılı itibarıyla grubun neredeyse 1.200 üyesi, Hafter güçleri ile yan yana uluslararası kabul görmüş Trablus hükûmetine karşı savaşmıştır. Bu sayının önemli kısmı Sirte Askerî Hava Üssü'nde konaklamıştır. 2020'de Birleşmiş Milletlerin (BM) önderliğinde im-

zalanan ateşkes ve yabancı güçlerin çekilmesi anlaşmasına rağmen Wagnerler hâlen Libya'da bulunup Rus ordusu için hava üssünün oluşturulmasına zemin hazırlamaktadır. Wagner'in bu krize katılmasının temel sebebi, Rusya'nın enerji politikası ve General Hafter'in ilan ettiği başkent Bingazi'deki petrol yataklarının bulunmasıdır. Kremlin'in petrol rezervlerine ilgi duyması, Wagner Grubu'nun Libya'da savaşmasına yol açan ana faktörlerden bir tanesidir. Geçen yıl Trablus'da yer alan Libya Başkanlık Konseyi, ülkede 7 binden fazla Wagnercinin bulunduğunu ve 30 jet uçağına sahip olduğunu açıklamıştır. Yüksek ihtimalle ger-

çek rakam 4-5 bin arasındadır ancak Wagner üyelerinin Libya'daki asgari sayısı ve grubun saldırgan politikaları, çatışmanın yakın gelecekte sona ermesini zorlaştırmaktadır.

“
Wagner'in etkin faaliyet coğrafyalarından biri Orta Afrika Cumhuriyeti sayılmaktadır. 2018 yılından itibaren cumhurbaşkanının talebiyle askerî personeli eğitmek üzere ülkeye yüzlerce Rus kiralık askerî gelmiştir.
”

ORTA AFRIKA KRİZLERİNDE WAGNER'İN ROLÜ

Son zamanda Wagner'in aktif faaliyeti özellikle Afrika kıtasında görülmektedir. Grup artık yalnız Ortadoğu aktörü olmayarak Afrika'da da önemli güç hâline girmiştir. Öncelikle 2017 yılında bu askerî şirket, Ömer Beşir hükûmetinin yanında yer alıp Sudan iç savaşına katılmıştır. Aynı zamanda Wagner ile ilişkili ve Wagner'in güvenliğini sağladığı M Invest şirketi, Sudan'da altın rezervlerine erişimde bulunmuştur. Buna ek olarak bazı medya organlarının yayımladığı haberlerde Mozambik'te isyancıların saldırısı sonucunda Wagner'e üye olan askerlerin ölümü ara sıra bildirilmektedir. Resmî olarak Rus paralı askerlerinin Mozambik'e gönderildiği konusunda Kremlin hiçbir açıklamada bulunmamış ancak bu ülke ve topraklarında bulunan doğal kaynaklar, iş adamı Prigojin'in ilgisini çekenler arasında yer almaktadır. Son yıllarda Prigojin kendisi ve Wagner dâhil olmak

üzere ona bağlı olan vekil şirketler Afrika'da etkisini hızla genişletmeye başlamıştır.

Örneğin 2020'de Wagner Grubu, darbe sonucunda iktidara gelen Mali Ordusu ile iş birliğine geçmiştir. Eskiden Fransa'nın özel et-

kisinde bulunan Sahel bölgesinde artık Moskova'nın kontrol ettiği vekiller terörle mücadele operasyonlarında Paris'in yerini almıştır. Geçen yıl ülkede etkisini hızla kaybeden Fransız makamları, Rusya'nın Mali ile Wagner arasında bir sözleşmenin imzalanmasını

engellemesini talep etmiş, AB de aynı konuda resmî endişelerde bulunmuştur. Ancak Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'a göre Mali'nin terörle mücadelede yardım için Moskova'ya başvurmasında meşru nedenler vardır. Böylece iki ülke ve Wagner

arasında yoğun iş birliğinin devam etmesi söz konusudur. Mali'de bazı kesimler ise bu süreci emperyal Fransa'dan kurtuluş olarak algılamaktadır. Eylül 2021'de bir dizi medya, Mali'nin askerleri eğitmesi ve üst düzey yetkilileri koruması için Wagner Grubu'na aylık

11 milyon dolar ödemeye hazır olduğunu bildirmiştir.

Son olarak Wagner'in etkin faaliyet coğrafyalarından biri Orta Afrika Cumhuriyeti sayılmaktadır. 2018 yılından itibaren cumhurbaşkanın talebiyle askerî personeli eğitmek

üzere ülkeye yüzlerce Rus kiralık askeri gelmiştir. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığının yaptığı açıklamada bu kişiler sivil eğitmen olarak tanımlanmış fakat Kremlin bu kişilerin nerede konaklanacağına, eğitim dışında neler yapacağına ve maaşlarının kimin tarafından ödeneceğine dair hiçbir yorumda bulunmamıştır. Fransa Devlet Başkanı Emmanuel Macron'a göre Orta Afrika Cumhurbaşkanı, ülkedeki altın ve elmas kaynaklarının korunmasını sağlayan Rus askerlere önemli oranda bağımlı durumdadır. BM ise Wagnercilerin Orta Afrika'da askerlik yapmasının yanı sıra yerel polis ve jandarma olarak çalıştıklarını da varsaymaktadır.

Sonuç olarak, Wagner Grubu'nun birçok açıdan sıradan bir devlet dışı aktör olmadığı söylenebilir. Birincisi Wagner, sadece Ortadoğu bölgesinde sınırlı olan klasik bir bölgesel kuruluş değildir. İkincisi, net ideolojik temele sahip olmayan bir oluşumdur. Üyeleri, para için savaşan profesyonel askerlerdir; örgütün hedefleri, "müşterisi"nin çıkarlarına göre belirlenir. Üçüncüsü, Wagner devlet dışı aktör olarak tanımlanmasına rağmen, faaliyetlerinin Rusya'nın dış politikasıyla bağlantılı olduğu, Moskova'dan finanse edildiği ve çoğunlukla Rus askerlerden oluştuğu bilinmektedir. Wagner'in Ortadoğu ve Afrika'da yayılımı sadece eski sömürgeci güçlerin etkisini sınırlandırmakla ilgili değil, aynı zamanda ciddi belirsizlik-istikrarsızlık barındıran ve bölge nüfusu için yeni güvenlik tehditleri oluşturabilecek alternatif bir gücün belirmesiyle de ilişkilidir. ■

RÖPORTAJ

Dr. Carole Nakhle:

ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKA'NIN DOĞAL KAYNAK ZENGİNLİĞİ, GÜÇLÜ EKONOMİLERE VE SOSYO-POLİTİK SİSTEMLERE EVRİLEMEMİŞTİR

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

Çeviri:

Burç Eryugur, Araştırma Asistanı

“

Önümüzdeki yıllarda petrol ve doğal gaz talebi için en önemli ve muhtemelen tek önemli merkez Asya ve bilhassa Çin'dir. Bu nedenle, ODKA enerji ihracatçılarının pazarlarını güvence altına almak için neden daha doğuya yöneldiklerine şaşırılmamalıdır.

Abdennour Toumi: Ortadoğu ve Kuzey Afrika (ODKA) bölgesindeki enerji politikaları tarihi ve önemli dönüşümlere tanık oluyor. Bu gelişmelerin ODKA bölgesindeki jeopolitik duruma ve ABD, Çin, Rusya ve AB gibi büyük küresel ve bölgesel güçlerle ekonomik ilişkilere yansımaları nelerdir?

Carole Nakhle: Herhangi bir petrol ve doğal gaz üreticisi, iklim deği-

Kimdir?

Carole Nakhle;

Dr. Carole Nakhle, Londra merkezli bir danışmanlık, araştırma ve eğitim şirketi olan ve çok sayıda ödül almış Crystol Energy'nin kurucusu ve CEO'sudur. Doğal Kaynak Yönetimi Enstitüsü (NRGI) Yönetim Kurulunda, Colorado Madenler Okulu Ortadoğu Enstitüsü ve Payne Enstitüsü Danışma Kurulunda da aktif olarak görev yapmaktadır. Dr. Nakhle, Washington merkezli Uluslararası Vergi ve Yatırım Merkezinin program danışmanıdır ve Jeopolitik İstihbarat Servislerinde enerji uzmanıdır. Ayrıca, doğal kaynaklara dayalı kalkınma üzerine OECD Politika Diyalogu'na dâhil olmuştur ve kuruluşun Dayanıklı Maden Çıkarma Sözleşmeleri için ilkelerin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Dr. Nakhle, Oxford Üniversitesindeki Blavatnik Devlet Okulu, Birleşik Krallık'taki Surrey Üniversitesi, İsviçre'deki Graduate Enstitüsü (IHEID), İtalya'daki Avrupa Üniversite Enstitüsü, Lübnan'daki Saint Joseph Üniversitesi, ABD'deki Ulusal Savunma Üniversitesi ve Napoli'deki NATO Stratejik Yön Güney Merkezi dâhil olmak üzere önde gelen akademik kurumlarda ders vermiştir.

şikliğine karşı yoğunlaşan küresel mücadelenin baskısını hissetmelidir çünkü karbon emisyonlarında bilimsel olarak önerilen azalmayı sağlamak için fosil yakıt tüketimimiz önemli ölçüde azaltılmalıdır. Petrol ve doğal gaz ihracatçılarının ekonomilerinin büyük ölçüde hidrokarbon gelirlerine bağlı olduğu ODKA bölgesi için bu, ekonomik, sosyal ve politik istikrar için ciddi tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik çeşitlendirme Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki ülkeler için iklim sorunları nedeniyle yeni bir aciliyet duygusu kazanmıştır.

Ayrıca, önümüzdeki yıllarda petrol ve doğal gaz talebi için en önemli ve muhtemelen tek önemli merkez Asya ve bilhassa Çin'dir. Bu nedenle, ODKA enerji ihracatçıların pazarlarını güvence altına almak için neden daha doğuya yöneldik-

lerine şaşırılmamalıdır. İlginç şekilde, bir zamanlar büyük bir petrol ve doğal gaz ithalatçısı ve bu nedenle ODKA için önemli bir pazar olan ABD, diğerlerinin yanı sıra Asya'yı da hedefleyen bir ihracatçı hâline gelmiştir. Başka bir deyişle, müşteri rakip olmuştur.

Abdenour Toumi: Enerji sektörü, ODKA bölgesi ülkelerinin politikalarında çok önemli bir rol oynamaktadır. Devam eden Rusya-Ukrayna savaşı ışığında bu rol daha da önemli bir hâle gelmiştir. Küresel enerji politikalarında bu ülkelerin gelecekteki rollerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Carole Nakhle: Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi, özellikle Avrupa Birliği'nin (AB) Rus enerji ihracatına yönelik yaptırımları etkili olursa, küresel enerji piyasaları ve

ODKA bölgesindeki petrol ve doğal gaz ihracatçısı ülkeler üzerinde kalıcı etkileriyle ilginç dinamikler oluşturmuştur. Örneğin, Rusya Aralık 2016'dan beri Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesidir ve ittifakın ömrü birçok analistin beklentilerini aşmış olsa da her zaman sorunsuz olmamıştır. Bu anlamda, Mart 2020'yi veya Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Temmuz 2021'de bilhassa Rusya olmak üzere bazı üyelere yönelik "özel" muameleden duyduğu hoşnutsuzluğu düşünmek yeterlidir.

Bugün Rusya, en önemli enerji pazarı olan Avrupa'ya erişimini kaybederse iki ilginç dinamik ortaya çıkacaktır. Bunlardan birincisi, Rusya petrol ve doğal gazını veya en azından bir kısmını, ODKA için önemli bir pazar olan Avrupa'dan Asya'ya yönlendirecektir. İkinci nokta, bazı ODKA bölge-

sindeki enerji zengini ülkeler, ABD gibi diğer enerji tedarikçisi ülkelerin agresif şekilde izlediği Rusya'nın piyasadaki etkisini sınırlandırma çabaları sonucunda Avrupa'da bırakacağı önemli boşluğu doldurmaya çalışacaktır.

Savaşın petrol ve doğal gaz fiyatları üzerindeki etkisi, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) nisan ayındaki Dünya Ekonomik Görünümü raporunda görüldüğü üzere ODKA bölgesindeki enerji tedarikçilerinin ekonomik gelirlerini artırmıştır çünkü enerjideki yüksek fiyatlar bu ekonomiler için beklenmedik önemli bir avantaja dönüşmüştür. Bununla birlikte, küresel ekonomi, özellikle emtia enflasyonu açısından savaşın yükünü hissettiğinden talep çöküşü ihtimali de güçlü bir risktir. Ekonomik durgunluk korkuları gerçekleşirse enerji fiyatlarının düşmesini bekleyebiliriz.

Abdennour Toumi: ABD'nin 2022'nin sonunda dünyanın en öncül küresel sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ihracatçısı olacağını öngören haberler mevcuttur. Bu haberler ne kadar doğrudur? ABD'nin büyük bir küresel LNG ihracatçısı olarak ortaya çıkmasının, Cezayir, Katar, İran ve Rusya gibi küresel doğal gaz pazarındaki güçlü LNG ihracatçılarından durumları üzerindeki yansımaları nelerdir?

Carole Nakhle: ABD'deki kaya gazı devrimi, yalnızca ABD net bir petrol ve doğal gaz ihracatçısı hâline geldiği için değil, küresel enerji piyasalarında da gerçekten önemli bir durum yaratmıştır. Hatta ABD fazla üretimini ihraç etmeye başlamadan önce bile bu

durumun etkisi küresel pazarlarda hissedilmeye başlanmıştır. Örneğin, Avrupa'daki doğal gaz piyasalarını ele alalım. Kaya gazı öncesinde ABD için hedeflenen LNG, ABD'de kaya gazındaki gelişmeler sonrasında artık fazlalık durumuna dönüştüğünden, başta Avrupa olmak üzere diğer pazarlara yönlendirilmek zorunda kalmıştır. Nispeten ucuz doğal gazın ek arzı Rusya dâhil geleneksel ihracatçıları, sözleşmelerini daha esnek hâle getirerek kaynaklarını satmaya zorlamıştır.

Aynı zamanda OPEC, pahalı kaya gazının kendi enerji tekeli üzerindeki etkilerini sınırlandırmak ama-

ıyla 2014 ve 2016 yılları arasında enerji kısıtlamalarını kaldırma kararını almıştır. Ancak kaya gazı çok daha dayanıklı olduğunu kanıtlamış ve Aralık 2016'da OPEC+ yani Rusya ile ittifaka yol açmıştır. Mevcut durumda ABD açıkça Avrupa'daki krizden kazanan aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü Rus doğal gazı Ukrayna işgali öncesinde ciddi rakip statüsündeydi ve Kuzey Akım II, Rusya'nın Avrupa'ya gaz ihracatını ABD'nin LNG'si ile güçlü şekilde rekabet edebilecek kapasiteye dönüştürecekti. Artık değil!

Abdennour Toumi: Doğu Akdeniz bölgesi, enerji kaynakları ba-

kımından Türkiye, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Mısır, Lübnan, Suriye ve İsrail'i içeren bölgesel krizlerin eşliğinde görünmektedir. Doğu Akdeniz, ODKA bölgesini daha fazla gerilime ve istikrarsızlığa açık hâle getiren bir çatışma bölgesi hâline mi gelecek? Yoksa Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında çatışan bu ülkeler mevcut enerji kaynağını paylaşmanın daha iyi bir yolunu mu aramaktadır?

Carole Nakhle: Doğu Akdeniz bölgesi siyasi olarak bölünmüş durumdadır ve bu gerçeğin yakın zamanda değişmesi pek mümkün değildir. Bu durum, bölgenin Doğu

Afrika'dakilerle aynı zamanlarda keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının gelişimini etkilemiştir. Ancak Doğu Afrika, özellikle Mozambik, öncül doğal gaz ihracatçıları kulübüne katılma konusunda çok daha ileri bir aşamadır. Buna karşılık, Doğu Akdeniz ülkeleri hâlâ keşiflerini ticari olarak kullanmanın yollarını tartışmaktadır. Bu bölgedeki etkili ülkeler siyasi farklılıklarını bir kenara bırakırlarsa Doğu Akdeniz Avrupa'nın güçlü enerji tedarikçisi olabilir. Ancak İsrail ve Lübnan resmî olarak hâlâ birbirleriyle savaş hâlindeyken ve Türkiye, GKRY ve Yunanistan arasında süregelen anlaşmazlık ne-

deniyle beklentileri düşük tutmak gerekmektedir.

Abdenour Toumi: ODKA bölgesi, enerji kaynakları ve rezervleri açısından dünyanın en zengin bölgelerinden biridir. Ancak bölgedeki insanlar hâlâ yoksulluk ve işsizlikten mustarıptır. Bu zıtlığın arkasındaki sebepler nelerdir? Özellikle enerji fiyatlarındaki küresel artış göz önüne alındığında, akıllı ekonomik kalkınma için bu kaynaklara yatırım yapmak için iyi bir stratejik reçete var mıdır?

Carole Nakhle: Dünya Bankası bir zamanlar ODKA bölgesini "gelişmişten daha zengin" olarak tanımlamıştır. Bu ifade bugün de geçerliliğini korumaktadır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın doğal kaynak zenginliği, güçlü ekonomilere ve sosyo-politik sistemlere evrilememiştir. Tabii ki, ODKA ekonomik gelişmişlik açısından çok çeşitli ülkeleri barındırmaktadır ve örneğin BAE gibi bazı ülkeler Irak veya Cezayir gibi diğerlerinden ekonomik gelişme açısından çok daha iyi sonuç almıştır. Ancak hidrokarbon zenginliklerine rağmen ekonomik ilerleme açısından geri kalmış bu ülkelerde, tipik uzun vadeli olmayan politikalar, zayıf kurumlar ve yolsuzluk bu potansiyeli sınırlandırmaktadır. Bu ülkelerde bazı reformlar gündeme getirilmesine ve erken dönemde gerçekleştirilmeye çalışılsa dahi başlangıçtaki heves hızla kaybolmaktadır. Bu ülkeler için kilit nokta, petrol ve doğal gaz sektörünün ve aynı zamanda daha geniş ekonomik faaliyetlerin yönetimini iyileştirmek için güçlü kurumsal çerçeve oluşturmaktır. ■

BASSMA KODMANI: SURIYELİ MUHALİFLERİN SÜRGÜNDEKİ YÜZÜ

RECEP TAYYİP TEKE

Araştırma Asistanı **ORSAM**

“

Kendisini “Batı’da eğitim almış ve İslam ahlâkıyla yetiştirilmiş bir Arap kadını” olarak tanımlayan Bassma Kodmani; Ortadoğu, Amerika ve Avrupa’da Arap dünyası üzerine çalışmalar yürüten birçok düşünce kuruluşunu bir şemsiye örgüt bünyesinde bir araya getirmeyi başarmış ve böylece Arap dünyasındaki demokratik reform çabalarına akademik katkı sunulmasına önayak olmuştur.

”

Suriyeli akademisyen Bassma Kodmani, Ortadoğu’da siyasi reform ve demokratikleşme konusunda uzun yıllar akademik çalışmalar yürütmüştür. 2005 yılında Arap Reform Girişimi isimli bir düşünce kuruluşunun kurulmasına öncülük

eden Kodmani; Ortadoğu, Amerika ve Avrupa'da Arap dünyası üzerine çalışmalar yürüten birçok düşünce kuruluşunu bir şemsiye örgüt bünyesinde bir araya getirmeyi başarmış ve böylece Arap dünyasındaki demokratik reform çabalarına akademik katkı sunulmasına önayak olmuştur. Mart 2011'de Arap halk hareketlerinin Suriye'ye sıçramasının ardından ise Beşar Esad rejimine karşı örgütlenen barışçıl protesto hareketinin Suriye dışındaki en önemli temsilcilerinden biri hâline gelmiş ve Suriyeli muhaliflerin uluslararası kamuoyu nezdinde görünürlük ve tanınırlık kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bassma Kodmani, Birleşmiş Milletler (BM) gözetiminde yürütülen Suriye barış müzakerelerinde Anayasa Komitesi üyesi olarak hâlen Suriyeli muhalifleri temsil etmekte ve Suriye krizinin siyasi çözümü ile Suriye'nin demokratikleşmesi için mücadele etmeyi sürdürmektedir.

KODMANI'NİN HAYATI

Bassma Kodmani, 1958 yılında Suriye'nin başkenti Şam'da dünyaya gelmiştir. Suriye'nin Fransa Büyükelçisi olarak da görev yapmış diplomat Nazım Kodmani'nin kızı olan Bassma, Suriye'de yalnızca birkaç yıl yaşamıştır. Babası yurt dışı görevlerine ailesini de yanında götürdüğü için Bassma Kodmani çocukluğunu Tunus, Libya, Mısır, Güney Afrika ve Gine gibi birçok ülkede geçirmiştir. Ancak babasının 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda alınan mağlubiyetin ardından Baas partili dışişleri bakanını eleştirmesi ve sonrasında 6 ay hapis cezası almasının akabinde Kodmani ailesi Beyrut'a göç etmek zorunda kalmış, ilerleyen süreçte önce Lon-

dra'ya daha sonra ise Paris'e taşınmıştır. Dolayısıyla Bassma Kodmani, daha çocukluk yıllarında Baas Partisi'nin otoriter ve baskıcı çehresi ile yüzleşmek zorunda kalmış, küçük yaşlarda Baas rejimi tarafından sürgün edilmiştir.

Kendisini "Batı'da eğitim almış ve İslam ahlakıyla yetiştirilmiş bir Arap kadını" olarak tanımlayan Bassma Kodmani, lisans eğitimini Sciences Po adıyla da bilinen Paris Siyasi Bilimler Akademisinde tamamlamış, aynı üniversiteden siyaset bilimi alanında doktora unvanı kazanmıştır. Arap dünyasına yönelik hissettiği aidiyetten dolayı Fransız Dışişlerinde gelecek vadeden bir kariyeri reddeden Kodmani, uluslararası ilişkiler alanına ve özellikle Ortadoğu'ya odaklanmaya karar vermiştir. Böylece 1981 yılında Fransa'nın dış politika alanındaki en muteber ve etkili düşünce kuruluşu olan Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde (IFRI) görev yapmaya başlamıştır. Kodmani aynı yıl bu enstitü bünyesinde Ortadoğu ve İslam üzerine bir araştırma programı kurmuş ve bu programı IFRI'den ayrıldığı 1998 yılına kadar yönetmiştir. Ancak "Hiçbir zaman bilim yapmakla yetinen bir siyaset bilimci olmadım" diyen Kodmani, Arap dünyasının "geleceğine katkı sunmak" amacıyla Amerika merkezli Ford Vakfının Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da sivil toplumu güçlendirmek için kurduğu "Yönetişim ve Uluslararası İşbirliği" programını yönetmek üzere 1999 yılında Kahire'ye gitmiştir.

ARAP REFORM GİRİŞİMİ

Kahire'de 6 yıl yaşadıkdan sonra Paris'e geri dönen Kodmani, 2005

yılında Paris'te Arap Reform Girişimi adı altında bir düşünce kuruluşunun kurulmasına öncülük etmiştir. Bağımsız ve kâr amacı gütmeyen Arap araştırma ve politika enstitülerini bir araya getiren şemsiye bir düşünce kuruluşu niteliğindeki Arap Reform Girişimi, adından da anlaşılacağı üzere Arap dünyasında siyasi reform ve demokratikleşmeyi hedeflemekte, Ortadoğu'daki otoriter yönetimlerin siyasi dönüşümünü amaçlamaktadır. Bu kuruluş ayrıca "karar vericilerin ve kanaat önderlerinin demokratik reform konusundaki anlayışlarını ilerletmek" maksadıyla Ortadoğu'da bulunan araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşları arasında bir diyalog başlatmayı hedeflemektedir. Buna ek olarak, Arap Reform Girişimi "Arap dünyasında, dünyanın diğer bölgelerinde demokrasiye başarılı geçişler ve bu tür başarılı geçişleri mümkün kılan mekanizmalar ve uzlaşmalar hakkında farkındalık yaratmayı" amaçlamaktadır.

“
Arap Reform Girişimi, "insan haklarının herhangi bir siyasi projenin en temelinde yer alması" fikrini savunan Bassma Kodmani'nin Arap dünyası ve Ortadoğu'nun demokratik dönüşümü için ortaya koyduğu en önemli somut katkıdır.
”

Arap Reform Girişimi, farklı görüş ve ideolojileri benimseyen Arap entelektüellerinin, özellikle siyasi reform ve demokratikleşme konularında fikirlerini özgürce ifade edebildiği bir akademik tartışma platformu hâline gelmiştir. İslamcı figürler dahi bu kuruluşun bün-

yesinde farklı ideolojilerin temsilcileriyle devlet-toplum ve iktidar-din ilişkisi üzerine fikir alışverişinde bulunmuş, siyasi reformların hayata geçirilmesine ve insan hakları temelinde vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine yönelik stratejiler hakkında tartışmalar yürütmüştür. Dolayısıyla Ortadoğu'daki demokratikleşme süreçlerini ve siyasi reform çabalarını akademik olarak desteklemek amacıyla kurulan Arap Reform Girişimi, "insan haklarının herhangi bir siyasi projenin en temelinde yer alması" fikrini savunan Bassma Kodmani'nin Arap dünyası ve Ortadoğu'nun demokratik dönüşümü için ortaya koyduğu en önemli somut katkıdır.

SURİYE DEVRİMİ'NDEKİ ROLÜ

"Suriye Devrimi'ne olan bağlılığında ailevi bir boyutun olduğu çok açıktır. Bu ülke, sürgüne gitmek zorunda kaldığımızda bizden çalınmıştır" diyen Bassma Kodmani, Mart 2011'de Suriye'de isyan hareketlerinin patlak vermesinin akabinde, Arap Reform Girişimi bünyesindeki görevinden geçici olarak ayrılmış, Suriye Devrimi'ne aktif bir şekilde katkı sağlamak üzere harekete geçmiştir. Kodmani, Eylül 2011'de kurulan ve o dönemde demokratik Suriye muhalefetinin en önemli temsilcisi sayılan Suriye Ulusal Konseyinin kurulmasında etkin bir rol oynamıştır. Bu konseyin sözcülüğü ve dış ilişkiler temsilciliğini de yapmış olan Kodmani; Arapça, İngilizce ve Fransızcaya hâkimiyeti ve saygın akademik kimliğiyle Suriye Devrimi'nin siyasi temsilinde ve Suriyeli muhaliflerin uluslararası kamuoyu nezdinde görünürlük ve tanınırlık

kazanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Suriye Devrimi sırasında "İnsanlar bana, 'neyi temsil ediyorsun?' diye sorduklarında, 'hiçbir şey' diye cevap veriyorum. Aklıma gelen tek soru şu: Suriyelilere ve onların devrimine nasıl katkıda bulunabilirim?" şeklinde bir açıklamada bulunan Kodmani, 2011 ve 2012 yıllarında Suriyeli muhalif grupların tek çatı altında toplanması ve kurumsal bir kimlik kazanması için yoğun çaba sarf etmiştir. Kodmani ayrıca, uluslararası basın yayın organlarında, Suriye'deki protesto göstericilerinin demokrasi çağrılarını ön plana çıkararak ve Esad rejiminin barışçıl gösterileri şiddet kullanarak bastırmasını ve mezhepçi bir strateji benimsemesini şiddetle eleştiren çeşitli makaleler kaleme almıştır. Suriye'deki halk hareketinin mezhepçi bir karakterinin olmadığını ve Suriye toplumunun tüm kesimlerini kapsadığını savunan Kodmani, barışçıl gösterilerin sivil itaatsizlik çerçevesinde devam etmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Suriye krizinin kanlı bir iç savaşa dönüştüğü ve Suriyeli muhalif gruplar arasındaki fikir ayrılıklarının arttığı bir dönemde ise Suriye Ulusal Konseyindeki görevinden istifa etmiştir. Ancak Kodmani, Suriye devrimi ve Suriyeliler için çaba sarf etmeye devam etmiş, kendini özellikle Suriye halkı için insani yardım çabalarına adanmıştır.

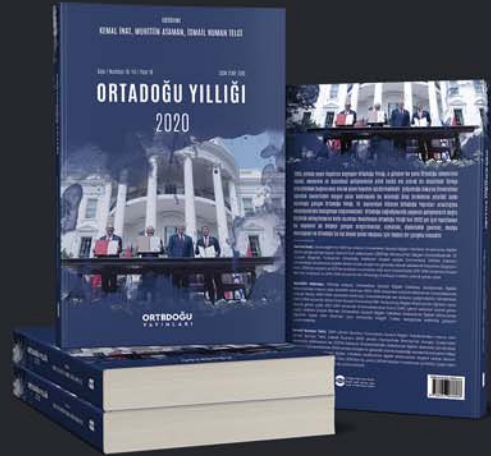
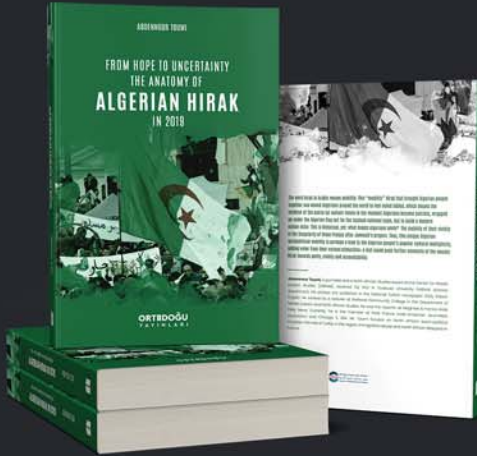
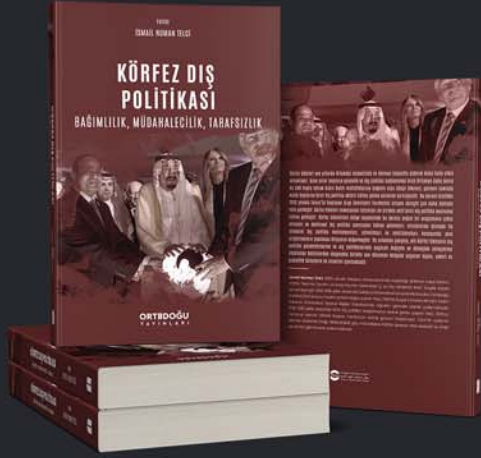
Eylül 2012'de, krizin siyasi çözümüne ve insani yardıma odaklanan "Yeni Suriye Girişimi" isimli bir örgütün kurulmasına öncülük etmiştir. Temmuz 2013'te ise dönemin Fransa Devlet Başkanı François Hollande'a, Suriye'de uçuşa

yasak bir güvenli bölge kurulması, Suriyeli mültecilere yapılan insani yardımın artırılması ve Özgür Suriye Ordusuna askerî destek sağlanması gibi talepleri içeren açık mektubun imzacılarından biri olmuştur.

Bassma Kodmani, Ortadoğu ve Arap dünyası üzerine İngilizce ve Fransızca birçok kitap, makale ve akademik rapor yazmıştır. Arap dünyasındaki demokratikleşme, Filistin diasporası, İsrail-Filistin çatışması, Arap devletlerinin İslamcı hareketlere yönelik stratejileri, Kuzey Afrika'daki siyasi değişim ve bölgesel güvenlik gibi konular, Kodmani'nin akademik ilgi alanları arasında yer almaktadır. Ayrıca Kodmani, çeşitli uluslararası şirketlere, devlet kurumlarına ve Avrupa merkezli birçok kuruluşa Ortadoğu'ya ilişkin konularda akademik danışmanlık yapmaktadır. Uluslararası radyo ve televizyon kanallarına sık sık yorumcu ve analist olarak konuk olan Kodmani, özellikle Arap ve Fransız basını olmak üzere uluslararası basında düzenli olarak köşe yazıları yazmaktadır. Bassma Kodmani, Arap Reform Girişimi'ni hayata geçirme ve Arap Ayaklanmaları sırasında demokrasiyi teşvik etmedeki rolü nedeniyle 2011'de Raymond Georis "Yenilikçi Hayırseverlik Ödülü"ne layık görülmüş, 2012'de ise Fransa'nın en yüksek dereceli sivil maddesi olan Onur Nişanı (Légion d'honneur) ile ödüllendirilmiştir. Bassma Kodmani, BM himayesinde yürütülen Suriye barış müzakerelerinde Anayasa Komitesi üyesi olarak hâlen Suriyeli muhalifleri temsil etmekte ve Suriye krizinin siyasi çözümüyle Suriye'nin demokratikleşmesi için mücadele etmeyi sürdürmektedir. ■

ORTADOĞU YAYINLARI

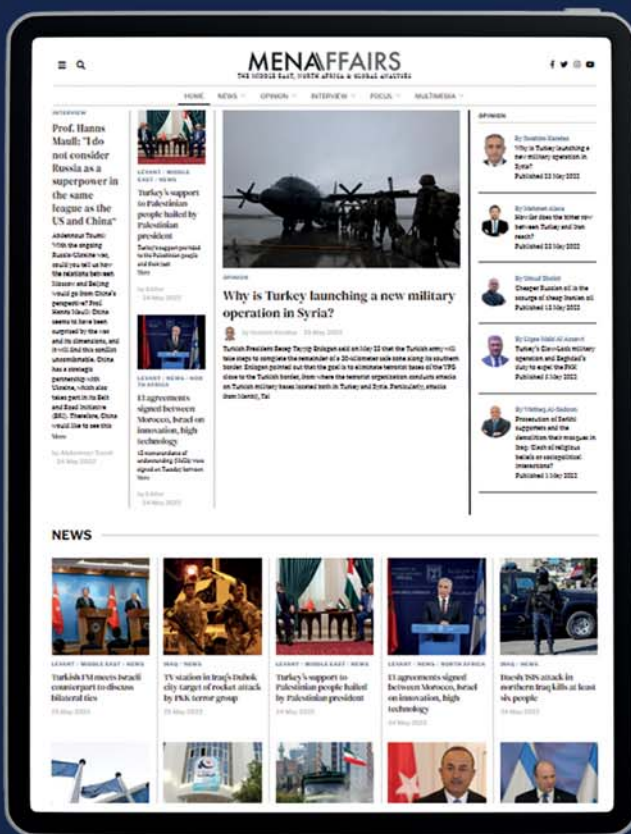
www.ortadoguyayinlari.com

MENAFFAIRS

ORTADOĞU, KUZEY AFRİKA & KÜRESEL ANALİZLER

menaaffairs.com